

The Forming of a Community in the Heart of the Dutch Caribbean

Julisa van Beek

Studentnummer 361943

THESIS MASTER HISTORY OF SOCIETY: GLOBAL HISTORY AND INTERN. RELATIONS

Faculty of History, Culture and Communication

Erasmus University Rotterdam

August 2013

Thesis supervisor Prof. Dr. A.A. van Stipriaan-Luiscius

A

ntilliaansche Courant, April 1932

Nos tera ta baranka
I solo ta kima
Pobresa ta nos suerte
I bida ta pisa

Ma dushi ta; di bida
Trankilo I sosega,
gozando di fabornan,
di un tera respeta!

Den tur nashon, nos patria
Ta poko konosi
Den lamar inmenso,
e ta keda skondi

Ma tog nos ta stim'ele,
Ariba tur nashon,
Su Gloria nos ta kanta,
di henter nos kurazon!

Onze grond is van steen
En de zon schijnt fel
Armoede is ons geluk
En ons leven is zwaar

Gezellig is het leven
Rustig en ontspannen
genieten van de mogelijkheden,
die de grond biedt!

In alle naties, ons vaderlandsgevoel
is niet zo bekend
in de grootheid van de zeeën,
ligt het verscholen

Maar toch, wij houden ervan,
boven alle naties,
Zijn glorie bezingen wij,
vanuit ons hele hart!

Olympio "Tavio" St. Jago (99)

Contents

Summary	7
Word of Thanks.....	8
1. Introduction.....	9
1.1 Introduction Topic.....	9
1.2 Hypothesis.....	10
1.3 Methods and Research.....	13
1.3.1 Nature of sources.....	13
2. Historiography and theoretical concept: Creolization & Community.....	18
2.1 Introduction theoretical concept	18
2.2 Leeward Antilles in Caribbean perspective.....	18
2.3 Literature of Bonaire.....	21
2.4 Definition and perspectives on creolization.....	24
2.5 Definition and perspectives on community.....	29
2.6 Connection between creolization and community of Rincon	31
3. Historical background Bonaire.....	33
3.1 Review history Bonaire 1599-1820.....	33
3.1.1 The migration of Bonairean Indians & Spanish conquistadores	33
3.1.2 European competitors.....	36
3.1.3 The W.I.C takes over.....	38
3.1.4 Pirates and Dutch colonial policy.....	39
3.1.5 The English occupy Bonaire	41
3.2 Review history Bonaire 1816-2010.....	42
3.2.1 Ruling Bonaire as a colony.....	42
3.2.2 From slaves to enslaved labourers.....	43
3.2.3 The neighbourhoods and population of Bonaire.....	44
3.2.4 Plantations	46

3.2.5	Second World War.....	48
3.2.6	10-10-10.....	49
3.3	Summary.....	50
4.	Formation of a community Rincon.....	53
4.1	Means of living before and after 1863	53
4.2	Characteristics community	54
4.2.1	Community culture of Rincon	55
4.3	Social relationships.....	55
4.3.1	Kinship.....	56
4.3.2	Marriage.....	57
4.3.3	Birth	58
4.3.4	Upbringing.....	59
4.3.5	Women and Men	61
4.3.6	Language.....	63
4.4	Summary.....	65
5.	Religion and Education	68
5.1	Religion	68
5.1.1	Education	74
5.2	Mythology	76
5.2.1	Bishita	76
5.2.2	Ojada	77
5.2.3	Piedra Boneiru.....	78
6.	Music	82
6.1	Music as social-cultural phenomenon.....	82
6.1.1	Simadan	83
6.1.2	Maskarada.....	87
7.	Conclusions	95
8.	Annex.....	101

Interview 1 Felipe St. Jago.....	102
Interview 2 Crispina Anselma Cicilia - Janga	107
Interview 3 Nemencio Beaumont.....	115
Interview 4 Sira Juanita Molina	131
Interview 5 Jon Schermer	136
Interview 6 Arthur Sealy.....	145
Interview 7 Margarita Flora	154
Interview 8 Olympio Eustacio St. Jago.....	161
Interview 9 Adelva Ines Sint Jago en Mirna.....	167
Interview 10 Frans Booi	180
9. Bibliography	193

Summary

This master thesis focuses on the socio-cultural formation of the community of Rincon in Bonaire between 1816 and 2010. The main question, which is examined, is why we can still consider this time period as being characterized by creolization.

Language is an important element of a culture and when cultural changes in a language develop, it is an important indication that other aspects of a culture have transformed as well. This is part of the process known as creolization.

Throughout this research, creolization is considered to be a valuable concept that helps to explain how social and cultural changes affect this process and influences the transformation of a culture. The Dutch Caribbean and Bonaire specifically have had to deal with many influences ranging from Amerindian, European to African.

Not much is known of Bonaire's colonial past, which is why it is so important to research the period before and after the abolition of slavery, and to reflect upon the situation in the twenty-first century; it provides an opportunity to resolve any losses of historical continuity for the Bonaireans.

Research shows that the community of Rincon was still dealing with creolization in the period of 1816 to 2010. Out of necessity, the community built its own social institutions, but was at the same time confronted with Dutch colonial institutions. This contrast demonstrates how we as human subjects sometimes overestimate our own ability to cope with transformation.

The community of Rincon exemplifies how a creolized culture is indeed capable of mobilizing new cultural elements such as language, religion and cultural heritage, but even a creolized culture remains susceptible to change. The result has an astounding effect on our world, which is increasingly confronted with diminishing boundaries each day.

Word of Thanks

It was by coincidence that I met Alex van Stipriaan during my Holiday in Rincon, Bonaire last year (August 2012). He was visiting the Mangazina di Rei and, after we got acquainted, told me that there might be a chance to research the community of Rincon. When the time came for the Master students to pick out their thesis subject, my choice was easily made.

My connection with Rincon and Bonaire runs through my father, who considers himself to be a 'Rinconero'. Growing up, my father would tell me stories of how life used to be in Rincon. This inspired me to know and learn more about the island but, besides tourist information, not much information has been published. I encountered this problem in my own research as well, but it inspired me even further to fill in the gaps in the island's history.

My enthusiasm was shared by my thesis supervisor Alex van Stipriaan. I have very much appreciated his guidance, support and confidence in my work. I feel privileged and very grateful to have received the opportunity to even visit Bonaire. My thesis would not have been possible without the people of Rincon who shared their time, support and dedication to my research. During my stay on the island I have learned a tremendous amount, much more than any book could have informed me about the community and its extraordinary culture. The true value of all the interviews cannot be measured and for this reason I would like to express my sincere gratitude to Felipe St. Jago, Crispina Anselma Cicilia – Janga, Nemencio Baumont, Sira Juanita Molina, Jon Schermer, Arthur Sealy, Margarita Flora, Olympio Eustacio St. Jago, Adelva Ines Sint Jago, Mirna Molina and Frans Booi.

Furthermore, I would like to thank my parents for their unconditional love, confidence, and support. I would not have come this far without them.

Finally, I would like to thank my dearest friends for their interest in my research as well as for their understanding and patience this summer.

I. Introduction

I.1 Introduction Topic

Bonaire is a small Caribbean island, located in the southern chain of the Dutch Antilles. Aruba, Bonaire and Curaçao used to be part of the Dutch Antilles and together they formed a group, which was referred to as the ABC islands. These three islands are also commonly known as the Leeward Antilles.

A number of constitutional changes occurred in 2010 and, as a consequence, the Dutch Antilles ceased to exist. Bonaire and the other Leeward Antilles are now referred to as the Dutch Caribbean. On the 10th of October 2010, Bonaire, Saba and Sint Eustatius, took on a different structure in their political organization. The islands are now a special municipality of the Netherlands, which means that they have their own status within the Kingdom but they do not have autonomy as Curaçao or Aruba do (these islands went through the same structural changes in the year 2010 and 1986 respectively).¹ This rather complicated political structure hints at the long and complex relationship that the Netherlands has with these Dutch Caribbean islands and, in this case, specifically with Bonaire.

‘Las islas inútiles’ (useless islands) is how the Spaniards described the Dutch Antilles around 1500.² This differs from how the island is perceived today. Geographically speaking, Bonaire is the most eastward island and is smaller than Curaçao but larger than Aruba. The island’s length is 35 km and has around 15,000 inhabitants.³ It is renowned for its spectacular diving, salt winning, flora and fauna. Bonairean culture is a melting pot of Caribbean, European, African and South American influences.

This melting pot originated in the late fifteenth century when one of Columbus’ captains, Alonso de Ojeda and his navigator Amerigo Matteo Vespucci, came across the island. Amerindians, members of the Caiquetio tribe whose roots originally trace back to the Arawaks, inhabited Bonaire at that time. Although the Spaniards did not find Bonaire economically important, the Dutch did and they conquered Bonaire in 1636. The West Indian Company (WIC) used Bonaire for its salt winning, dyewood and production of *sorghum*

¹ Nuffic, *Landenmodule Curaçao, St. Maarten en de BES-eilanden* (Den Haag 2010) 4.

² Rene Römer, *Cultureel Mozaïk van de Nederlandse Antillen: constanten en varianten* (Zutphen 1977) 7.

³ Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam* (Assen/Maastricht 1990) 126.

(millet).⁴ Besides the Spanish and Dutch, the British ruled the island for a short period from 1804-1816. The Dutch ruled the island again from April 1816 onwards.

What the European colonizers all assessed as common value was 'the village Rincon', located in the north of the island.⁵ Rincon is the oldest existing village in the Dutch Caribbean and therefore the oldest village on the island. Rincon actually means 'outer corner' which is why the village received its name. In the nineteenth century the Dutch used Rincon as a home for private and government slaves who were partly working at the saltpans and doing agricultural work.⁶ The slavery that was present in Bonaire indicates a very strong and rich history but sadly not much is known about this period. No official historical records were maintained during this era and the histories that were produced, were mostly presented by the present white male population.⁷

However, Bonaire's lack of colonial history did not prevent the community from bonding with its cultural heritage. When looking at the earlier stated comment of Bonaire being a melting pot of cultures, it is clear that Bonaire underwent a process where cultural habits, customs, ideas and opinions flowed through social relations over time.⁸ In the case of Rincon, the community shares a multiple creolized identity that describes the connection between Rincon and their shared experiences regarding their colonial past.⁹ To this end, my research aims to contribute to both the history of Bonaire and that of the Netherlands, as Bonaire is officially a municipality of the Dutch Kingdom.

1.2 Hypothesis

The main research goal of my thesis is to describe how the community of Rincon developed culturally, after slavery was abolished and the community of Rincon became economically self-dependent. Rincon is often described as the 'real' and 'authentic' Bonaire.¹⁰ Researching the socio-cultural formation of the community and knowing how its creolization process

⁴ Johan Hartog, *A short history on Bonaire* (Aruba 1975) 15.

⁵ Hartog, *A short history on Bonaire*, 13;25-26.

⁶ Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam*, 125.

⁷ Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam*, 5.

⁸ Römer, *Cultureel Mozaïk van de Nederlandse Antillen: constanten en varianten*, 14.

⁹ Definition of cultural identity as cited in J. Tomlinson, 'Cultural globalization and cultural imperialism', in M. Ali (ed.) *International communication and globalization* (London 1997) 181.

Hartog, *A short history of Bonaire*, 12-13.

developed means learning about how Bonaire's socio-cultural formation developed, and could possibly shed some light upon creolization in the Caribbean in general. My research will contribute to the history of Rincon and will give an indication as to what extent the after-effects of Dutch colonialism were felt within an Antillean community.

Researching the history of Rincon is not only of importance to the community of Rincon and the Bonairean population as a whole. This research will contribute to the history of Bonaire and fill in the blanks that currently exist therein. Besides my main research goal, this research set out to support my hypothesis, which states that creolization is an ongoing process over time. The socio-cultural formation of the Rincon community will serve as an example of such a process. The fact that there is an incomplete view on the cultural formation process of Rincon is mainly caused by outdated research on Bonairean history and very often Rincon was not even incorporated into the analysis.

Therefore, this research will carry out an important societal purpose. My research goal is translated into the following research question:

Why should the socio-cultural community formation of Rincon, after the first phase of Amerindian, African and Dutch interaction since the 17th century, still be defined as a process of creolization in the period of 1816-2010?

The spatial part of the research is limited to Rincon, placed within the context of Bonaire as an island. The research on the community of Rincon and creolization process focuses on the period from 1816 to 2010. To investigate each of these years individually would take too much time with reference to the given time to finish the master thesis, which is the reason why I chose to investigate certain dimensions that were important in the socio-cultural formation of Rincon. These dimensions discuss the characteristics of the community, such as social relationships, the importance of language, religion, education and music. The dimensions are covered in different chapters, each of which tries to elaborate more about its process and how creolization is notable through time.

To understand the formation of the community of Rincon and how it developed during the nineteenth and twentieth centuries, a historical overview of the island will be given. The given time period covers important socio-cultural and economical changes that had an astounding impact for the community of Rincon.

In the first half of the nineteenth century: the Mangazina di Rei was built, slavery was still legal, Catholic religious services began which meant that a parish was officially established and a Catholic church was built in Rincon. In 1863, slavery was abolished and Bonaire was up for sale. Most parts of the land surrounding Rincon were sold to private investors. This was a radical period for the community as they became self-dependent on an economical level because the Dutch no longer supervised the production of agriculture or salt winning. Towards the end of the nineteenth century the community was characterized by poverty and famine and this situation lasted well into the twentieth century.

At the beginning of the twentieth century, Dutch officials visited the island and concluded that Rincon was still having trouble being a self-sustaining community. Bonaire also experienced destructive tornados that not only damaged the land but also the Catholic church. It was rebuilt in 1908 and the St. Ludovicus Bertrandus church is still in use today.

During the twentieth century, the situation for Bonaire improved and the island slowly began to modernize. The Bonaireans build a wooden pier where tourist boats could moor. The first tourists came by boats such as the Baralt and the Merid, which came with 365 passengers from Curaçao. It also became possible to visit Bonaire by plane as the first airfield was built at Subi Blanco in 1936, a huge improvement of transportation. From that moment onwards tourism actually demonstrated an upward graph. During the Second World War, Bonaire played its part as prisoner camp and after that came a period of decolonization. Bonaire did not undergo many changes up until 2010 when it became an official municipality of the Netherlands. The years between the Second World War and 2010 are years of substantial importance as the individuals that I interviewed for this thesis could tell me a lot regarding this period. Amongst other things, electricity, televisions, refrigerators and pop music had reached Rincon by this time. My chosen time period ends in 2010, the moment when the Dutch Antilles ceased to exist and Rincon became a part of the Dutch municipality.

My first question focuses on the community of Rincon, because in order to be able to describe any development, it must first be taken into account 'who' was actually a part of this community. Therefore my first question is the following: 'Who was part of the Rincon community in the course of time and how did they make a living?'

The second question concerns what kind of after-effects Dutch colonialism has had on the community: 'What, specifically, changed for the community of Rincon on a socio-economic level after the abolishment of slavery in 1863?'

The third question will help to explain the cultural process that the community experienced: 'What influenced the (continuing) formation of Rincon culture and can a creolized culture still undergo transformation?'

Finally, my fourth question deals with the complex relationship between creolization and culture: 'Is it possible for a community that has been in creolization to not only obtain but also maintain a cultural heritage?'

The choice of the specific time period correlates with all of the important changes that contributed to the creolization process of the Rincon community, their experiences on a socio-economical level, the consequences of Dutch colonial politics and the start of tourism. It is of much interest to see whether the community of Rincon had already developed its creolized culture or if instead the interaction between the different influences of cultures was still in process. The community of Rincon had already been in contact with other cultures since the seventeenth century. Thus, it is interesting to see whether the community of Rincon had already found themselves in the last stages of creolization in the nineteenth century or whether this process continued well into the twentieth century. Each of the chosen dimensions has its importance for the community of Rincon. I chose for this specific spread of time to eventually give a correct overview of the period that I am examining, which is the nineteenth and twentieth century. Self-evidently, these research moments are subjected to discussion.

1.3 Methods and Research

1.3.1 Nature of sources

In my search for finding relevant sources, I figured out that not much scientific work has been written on Bonaire and especially not concerning Rincon. Literature that did concern Bonaire is often written from a political, environmental and sociological perspective and from a political stance, it places Bonaire in the context of the Dutch Caribbean in comparison to the Netherlands.

Bonaire has a very rich flora and fauna; there are many books that contain photographs and analysis concerning tourism and its effects on the environment. The sociological research that has been written concerns mainly Bonaire as a small island and its

inhabitants, but it misses the historical context. The very little historical work that has been written is, unfortunately, mostly outdated.

In total, the time period chosen spans a period of almost two hundred years. This would seem as a rather large period to investigate. However, due to the lack of material, it is possible to not solely focus on the depth of the available material but to which ever can be found. In this way a broader perspective on Rincon and Bonaire can be created and analysed.

For this research, a part of my sources will consist of archive materials, which are filed, in the National Archive in The Hague. In the nineteenth century, certain authority figures would keep diaries and reports on how Bonaire was coping on a socio-economical level. In Rincon, a district governor (translated from 'districtmeester') was appointed. He would write down his thoughts on Rincon's progressions. In the period of 1917 until 1931, the archives of Curaçao and the dependent islands Bonaire and Aruba (up until 1828) were shipped to the Netherlands. This was decided on the grounds of a Royal Decision that was first discussed in December 1915 and a few years later decided upon in July 1919. With the shipment of these archives, it was discovered that the archives had a larger time span than was first initiated. In 1924, twenty boxes containing these archives were sorted out and general Archivist R. Fruin discovered that from these twenty boxes, seventeen contained archives that were dated after 1828, even up until the third quarter of the nineteenth century. This caused problems because it was judicially decided that the archives from Curaçao and the dependent islands Bonaire and Aruba could only be shipped to the Netherlands if they were dated up until 1828. At that time, the archives were not considered to be of much value and unfortunately a considerable number was destroyed. Further analysis of these archives will be discussed later on. The documents contain information concerning the Dutch colonial policies that took place since the seventeenth century, when they evaded the island. Furthermore, these documents describe amongst other things the deaths and births of the Bonairean population, the amount of government, private and free slaves and mortgages of pieces of land. These archives do not only give information about 'the actions themselves and the nature of the society in which they were taking place but it also conveys information about the individual lives being acted on.'¹¹

By using the archives - the few that are luckily still available - I am aware that a white male population, who enjoyed a better social and economic position than the remainder

¹¹ Jeannette Allis Bastian, *Owning Memory: How a Caribbean Community lost its Archives and found its History* (Westport 2003) 3.

of the Antillean population, wrote this source material. The archives are reliable but can contain biased elements; something that I have taken into account while researching. Besides the given fact that the materials can be biased, they also cannot give an entire image of the situation back then. The reports do not literally discuss all the trivialities of the community of Rincon. This is something that cannot be evaded because of the lack of available sources.

Many of the available archives were not well conserved and were only available to view on microfiche. The low quality has an immediate effect on reading the reports because it ultimately influenced the time that I had to invest into reading and deciphering the handwritings. Besides the time that was needed to invest in the archives, they did not all contain useful information regarding my research.

In addition to using archival documents, I used interviews that contributed to finding an answer to my main research question. By using interviews that were taken with the Rincon community, it reduces the distance of the community as a research object. The interviews gave an empirical outlook on the research and the concept of creolization helped to interpret the outcomes of the interviews.

I have interviewed ten different people in Rincon. The interviews have partly supported the literature and gave valuable and often unknown information of the community and all its trivialities. To avoid a homogenous group of people I have chosen for certain selection criteria: mainly inhabitants of Rincon who have lived in the village all their lives (and are still inhabited in Rincon). The 'interviewees' approached for this research are all over the age of 65. The selectivity focuses on men as well as women. Besides these criteria, snowball sampling helped to avoid approaching a homogenous group.¹² By having contact with one member of the Rincon community, other Antilleans could be reached and gotten in contact with. In this way it was avoided that there would be one group that shared the same standards or answers. In the end, the people eligible for the interviews formed a diverse group that was characterized by different age, backgrounds and personal recollection of past memories.

It is impossible to interview the whole community of Rincon because this would take too much time. However this should not be considered a threat to the quality of the research. The diverse group that I interviewed reflects the cultural processes and changes and their stories cover the nineteenth and twentieth century.

¹² N. Verhoeven, *Wat is Onderzoek?* (Den Haag 2007) 124.

While analysing the interviews, it was crucial to be critical. The outcome of the interviews was read against the grain. It became possible to search for discourses, silences and the distinct features of a Rincon identity. With this in mind, we must remember that we are human beings who are always bias in their answers. A romanticized image of Rincon or the fear of information being mistreated in some way, can influence a person in their answer. When this occurred, I will specifically mention it throughout my thesis and references.

I.3.2 Quantitative and qualitative methods

For my research, qualitative methods have been more of relevance because my research is based on a formulated hypothesis. It gives insight to the socio-cultural formation of the Rincon community and its culture in the nineteenth and twentieth century. By performing desk research, I searched for ideas; motives and background information that helped contribute to answer the research questions that are asked. An advantage to qualitative research is that I was able to collect information that is already available on the subject. In this way I can structure the information of Bonaire and Rincon that is available and at the same time I was able to prevent myself from coming to conclusions in my research that were already known.

2. Historiography and Theoretical concept: Creolization & Community

2.1 Introduction theoretical concept

An important aspect in history is to comprehend how historical events and circumstances can be interpreted in order to create a view and form an understanding of the past. In this process it is hard not to be influenced by previous quotes, insights or opinions because historical analysis is often affected by ideological and political sensibilities of its observers.¹³ Very often critical judgment is lost and history is fashioned by cultural bias. This is a factor that also plays a role in the present little literature of Bonaire.

Dutch colonization was marked by the introduction of slavery, followed by commercial successes and warfare. The New World was economically important for the West Indian Company and battles were waged over the Caribbean islands of Curaçao, Aruba and Bonaire. Although their modest geographical size and location, they historically played an important part in Dutch colonialism.

In this chapter I will give an overview of the literature that is available concerning my research. I will start with an introduction of Caribbean history, followed by a summary of the available literature on Bonaire and then I will further elaborate more on the literature of the central concepts community and creolization. Analysing this literature will help contribute and fill in the blanks that currently exist in the history of Bonaire. Main goal is to avoid an incomplete and distorted view on Caribbean and most of all Bonairean history.

2.2 Leeward Antilles in Caribbean perspective

History is not a term that can be easily defined. It is related to past events and constructed into narratives by historians that are perceptible for research. Therefore, there are many ways of viewing our world history. Europe has played an essential part in Caribbean history but the consequence of a certain Western perspective on world history is that most work that has been presented about the Caribbean is mostly fashioned by Eurocentric presumptions.¹⁴ Producing a world history that is not influenced or specifically focused on a single region in the

¹³ Richard Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective, in *New West Indian Guide* vol. 75 n. 1&2 (Leiden 2001) 43.

¹⁴ Sydney Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations* (Cambridge MA 2010) 7.

world is a grave task. Therefore, I will try to interpret the significant role of Caribbean history from a world-historical perspective.

In the late fifteenth century, it was Columbus who accidentally stumbled upon the islands that would later make out to be the Caribbean. After this discovery, the rest of the world would follow. Previous to this discovery, Europe was mainly focused on Europe. Colonialism did not yet exist and imperial empires overseas were unthinkable. This changed after 1492 when Europe's orientation became oceanic.¹⁵

Sydney Mintz stresses the importance on why the Caribbean was such a profitable possession. He indicates the fertile soil, ample water, wood and benign climate amongst other natural resources.¹⁶ What made the islands more lucrative was the enforcement of slaves that worked for their European masters.

The Dutch have been active in the Caribbean as early as in the sixteenth century. When the seventeenth century commenced, they expanded and modified their focus. The Dutch were renowned for making successes based on 'privateering' but after the peace treaty of Munster in 1648, trade (which became an important activity) replaced it.¹⁷

Wim Klooster points out that the trading activities of the Dutch played a significant role for the development of some French and English islands. More specifically, the Dutch influenced the introduction of sugar into these colonies. Besides sugar, there were other 'commercially marketed soft drugs' such as tobacco, coffee and chocolate.¹⁸ The present slaves that were working on the plantations produced these profitable commodities. In general, most Caribbean islands experienced the introduction of sugar, slavery and plantation but still there histories differ amongst each other. This is notable when viewing the slave institution in Puerto Rico. Slaves were transported to the island but the larger majority of the island's population was European or descended from Europeans. These were free men. Through the centuries the free population rose and descendants mixed with the slaves. When slavery was much needed in the nineteenth century, colonial Europe solved their shortage of African labourers by forcing landless inhabitants to work alongside the enslaved Africans. Many of these locals would have been seen as 'white' by North American standards.¹⁹ The composition of populations in other

¹⁵ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 8.

¹⁶ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 9.

¹⁷ Wim Klooster, *The Dutch in the Americas 1600-1800* (Providence, Rhode Island, 1997) 69.

¹⁸ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 10.

¹⁹ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 20.

islands was different. When viewing Jamaica's demographics it shows, besides African, also Indian and Chinese influences, whereas Haiti was to become predominantly African in origin.²⁰

Main focus of the Dutch was not to support and help the English or French in their quest of acquiring valuable land so they tried to develop colonial islands for their own private use. Tobago was the first island that was used as an experiment. Sixty-eight Dutch settlers who tried to colonize the island for a period of fifty years where they had to defend themselves against Spaniards and Amerindians inhabited the island.²¹ Not long after, the West Indian Company shifted their focus to three small islands that were located off the Venezuelan coast, namely Aruba, Bonaire and Curaçao. At the same time the Windward Islands, which are St. Eustatius, St. Maarten and Saba were conquered as well.

Comparing the Leeward Islands, Curaçao had been the most valuable to the Dutch. It functioned as an entrepot and it fulfilled a strategic purpose as a naval base because of its geographic location off the Spanish American mainland.²² Counter-attacks could be anticipated upon and more simply organized. Aruba and Bonaire were not valued as such and Dutch officials even pondered of abandoning the Leeward Islands. However, this plan was never implemented in their colonial agenda. Curaçao would carry an important economical purpose for the slave trade. The island became a valuable trading centre where enslaved Africans were first transported to before embarking into the hostile environment in North America. Bonaire would become famous for their salt winning but in comparison to Curaçao or Aruba it remained a small island, which not that many people would write about.

²⁰ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 28.

²¹ Klooster, *The Dutch in the Americas 1600-1800*, 70.

²² Klooster, *The Dutch in the Americas 1600-1800*, 71.

2.3 Literature of Bonaire

The population of the Dutch Caribbean and in this case more importantly, the Bonairean population experience a loss of access to their own cultural heritage. They have to travel overseas to find more information about their history. The white male population who created the historical archives since the seventeenth century differs from later generations in understanding and knowing their Bonairean history. This is applicable for the descendants of the Antillean community that have ancestors who were brought to the island as slaves. The people do not know much about their own (colonial) history. There seems to be a difference in the relationship between the historical documents and memory in one way and between the existing memories and the access of them in another.²³ This alienation between the writers presents a confrontation of the folk narrative and the actual history that took place. This gap between the actual history and folk narrative cannot be bridged by the existing literature of Bonaire today. Little is known of the history of Bonaire and collecting information on the island was rather difficult. There is not much work available that describes the historical relationship between Bonaire and the Netherlands, although Bonaire is part of Dutch colonial history.

Looking back at the slave trade, it is estimated that Dutch ships carried 543,000 African slaves across the Atlantic between 1600 and 1803.²⁴ In total 8 million slaves were carried over the Atlantic, relatively speaking the Dutch as a small country contributed significantly to this number.

A great part of the population in the Dutch Caribbean has African roots. The reason why there is not much information available on Bonaire its slave period or its history in general is because the histories that were produced did not share much colonial details. Until the 1980s, the population of Bonaire was mostly taught in Dutch history with a specific focus on the Dutch 'Kingdom'.²⁵ It is presumable that these teaching methods originate from a rather imperialistic time period that came forth out of a period when European empires wanted to establish their superior identity.

In general, the works that discuss the Dutch Caribbean Islands describes Bonaire as the least profitable island of the Dutch Caribbean. This is something that cultural

²³ Bastian, *Owning Memory*, 14.

²⁴ Klooster, *The Dutch in the Americas 1600-1800*, 71.

²⁵ Interview with Nemencio Baumont (6 december 2012).

anthropologist Ank Klomp describes in her dissertation in 1983. Ank Klomp did her field research on Bonaire, which stretched out over a decade in the 1970s. Klomp emphasizes that Bonaire never knew a plantation economy because of climate conditions; the weather was too dry for the cultivation of sugar, coffee, tobacco, bananas or cotton.²⁶ Her research is of the utmost importance because besides her dissertation there has not been many publications on Bonaire. Ank Klomp already stated in 1983 that there was some anthropological and sociological works available but none that had been published recently, which apply for any historical publications.²⁷ The works that are available are partly from Dr. J. Hartog.

In his book *De forten, verdedigingswerken geschutstellingen van Curaçao en Bonaire*, he describes how Bonaire, as Ank Klomp already pointed out, was not of much of economical importance but still served as a place of interest for the Dutch as well as for the English.²⁸ Hartog's book is written from an economical and military perspective but still sheds some light on the situation of Bonaire in the early nineteenth century. He describes that between 1800-1803 and 1807-1816, the English conquered and ruled over Bonaire (and Curaçao). In June 1816, the Dutch flag was raised once again. Hartog states that Bonaire did have one economical important commodity, which was salt.²⁹

Not only Hartog agrees that salt was important for the Bonairean economy; Ank Klomp, Willem Klooster, Cornelis Goslinga, Rene Römer en W. Menkman all agree that salt was the economic activity that kept the island going since Bonaire had no actual plantations. It functioned as a WIC company plantation.³⁰ The production of salt was a responsibility carried out by the slaves on the island.

Cornelis Goslinga describes that the slaves that were present on the island were either government slaves, meaning that they stood in service of the government, or they were private slaves owned by the present whites on the island. Besides these types of slaves, Bonaire was a last resort where people from Europe were exiled to and became indentured labourers. Goslinga speaks of this group as so called 'chain slaves' but Ank Klomp includes, besides slaves, military men, Europeans and other convicted men that came from the colony itself.

²⁶ Ank Klomp, 'Politiek op Bonaire', *ICAU Mededelingen no. 18* (Utrecht 1983) 7.

²⁷ Klomp, 'Politiek op Bonaire', Introduction.

²⁸ J. Hartog, *De forten, verdedigingswerken geschutstellingen van Curaçao en Bonaire*, van Walbeck tot Wouters 1634-1942 (Zaltbommel 1997) 164-167.

²⁹ Hartog, *A short history of Bonaire* (University of Texas 1978) 26.

³⁰ Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam*, 128.

Besides establishing the economic situation of Bonaire in the nineteenth century, it is of equal importance to focus on the structure of the Bonairean population and how this came to be. The slaves called the village of Rincon their home. From their homes, the slaves would have to walk about six or seven hours to their workplace at the saltpans. The slaves, working on the saltpans, were also active on the agricultural grounds surrounding the village. Agricultural products and food rations were being stored in the King's Storehouse, which is known as the Mangazina di Rei. It is the second oldest building of the island and probably built around 1824.³¹ Rincon was most likely created by the Spaniards who were interested in Bonaire because of its dyewood ('verfhout' and 'pokhout').³² From the seventeenth century, the Bonairean population consisted of Amerindians, slaves, free coloured and the white male population.

Only in the book of Cornelis Goslinga, the Mangazina di Rei is mentioned. Other publications do not include this building, which carried a rather important function when it was built in the nineteenth century. Ank Klomp is with Goslinga, one of the few that specifically mentions the population and characterizations of the village of Rincon and its inhabitants. The differences in literature that can be found are in little details but it must be kept in mind that recent studies have not been published on the history of Bonaire or how its colonial period influences Bonaire's cultural heritage. Overall the histories that are available do cohere on one level. They both point out two important concepts, which are community and creolization.

The concept of creolization and what kind of effect it has on different communities is much discussed in the book of Sydney Mintz. Mintz gives with his book, *Three Ancient Colonies*, an overview of Caribbean history and the consequences of colonialism. He discusses three Antillean islands, namely Puerto Rico, Haiti and Jamaica. Mintz poses that these three islands, although sharing a Caribbean character and experiencing colonialism, cannot be compared or generalized as such because the slavery that shaped these communities differed in duration and significance.³³ He reminds us that Caribbean colonialism is something that is truly ancient. One thing that counts for the whole of the Caribbean is that the enslaved population experienced a loss of historical continuity. Over the centuries that slavery ruled the Caribbean, Mintz points out that the remainder of the population, the colonial Europeans, they

³¹ Mangazina di Rei: <http://www.mangazinadirei.org/history.html> (17-11-2012).

³² Hartog, *Short History of Bonaire*, 15.

³³ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 28.

experienced or underwent an identity transition. Their descendants started feeling as if they belonged where they were in the Caribbean.³⁴ This does not apply to all the Europeans but a substantial part.

Thus, Mintz correctly indicates that forming a community in the Caribbean meant that it shared people who felt like they were a capital investment. The enslaved Africans must have felt robbed of their family and culture but at the same time, they were part of a community that shared members who were responsible for these actions. However, the Europeans felt the same homesickness but had to saturate their greed.

2.4 Definition and perspectives on creolization

Creolization is a term, which has always been used, in different disciplines and debates; it originates from the term Creole. Both Spanish conquistadores and Portuguese in Brazil supposedly first used the term creole as early as in the sixteenth century.³⁵ It originally meant 'something of the Old World born in the New'.³⁶ Being 'creole' referred, amongst other things, to the people that migrated to the Americas. The children of the immigrants became 'creole' or were called mestizo, cholo or métis. All these definitions referred to people that were from mixed origins. There is however a difference between understanding creolization as something that refers to a person that is not completely Caucasian or that it solely refers to a person who is from mixed origins.³⁷ This would not do the definition and meaning of creolization any justice. Thus, in both terms it can be said without hesitation that creolization is inevitably connected with the colonial period and Caribbean identity. It is often defined as a term that points out a certain authenticity, a decisive feature of one's culture that is cultivated.³⁸

As mentioned earlier, creolization has been used in different disciplines such as history, sociology, archaeology and linguistics; this is a reason that there are different extrapolations of its definition.³⁹ Especially the field of linguistics contributed to the different

³⁴ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 37.

³⁵ C. Allen, 'Creole: the problem of definition', in *Caribbean Quarterly*, Vol. 44 (1998) 35.

³⁶ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 188.

³⁷ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 189.

³⁸ Alex van Stipriaan Luiscius, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin* (Rotterdam 2000) 5.

³⁹ S. Palmié, 'Creolization and its discontents', in *The Annual Review of Anthropology* (2006) 433.

usage of the term creolization. In the area of the linguistics, creolization is a helpful tool to research creole languages. Looking at the different Caribbean areas, most of the colonies took over the mother tongue of the European countries. Looking at the Dutch Leeward Islands, Dutch is the official language and Papiamentu is the common one.⁴⁰ There are three main debates that discuss researching creole languages, namely: where and how does a creole language exist, how does this creolization process occur and when does it end, and through which development is a creole language most influenced?⁴¹

These questions are also applicable to the research of a creole culture; it functions as a scientific tool to investigate cultural changes and conservation. If we replace the word language for culture, the perspective on the creolization process would be the following: dependent on the power balance between populations or groups of people that are not familiar with each other's culture, a pidgin commences.⁴² A pidgin refers to a contact culture and happens preliminary to the process of creolization. Each person stays loyal to his or her primary culture. At this point, it is still not certain if creolization will occur between these populations. In order for this to happen, a few determining factors are at stake. There is a difference in how opposite cultures are confronted with one another and which culture is more dominant.⁴³ In a situation where another is dominating a culture, decreolization can occur because one culture utterly disappears and elements from the other culture remain dominant. When the power distance between different cultures is rather big, populations of opposite cultures no longer can maintain their primary culture; the pidgin is gradually replaced as primary culture, which eventually leads to creolization.⁴⁴ Creolization in these terms can be understood as a process that occurred during the first period when numerous enslaved Africans were transported, sold and ended up living in the Caribbean.

Creolization focused on the interaction between these slaves but also the interaction that they had with their master or with other free peoples. Creolization was and is accompanied by culture. This situation is valid for Rincon as well. The populations that began to inhabit the Caribbean island of Bonaire were mostly heterogeneous. There were the Amerindians, the Dutch and the imported slaves. They all had and shared a different culture. In

⁴⁰ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 193.

⁴¹ Stipriaan Luiscius, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin*, 7.

⁴² Stipriaan Luiscius, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin*, 7.

⁴³ Stipriaan Luiscius, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin*, 8.

⁴⁴ Stipriaan Luiscius, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin*, 8.

a small amount of time, two groups emerged; one existing of the Dutch that were culturally speaking homogenous, who spoke the same language and shared an elite status. The other group consisted of the growing number of slaves that came to Rincon and they were often culturally heterogeneous and did not speak the same language. These differing cultural, demographic and sociological elements contributed to this process where people had to interact with one and another and formed a communal identity. The situation of Rincon tells the story for much of the Caribbean as 'each society served as an incubator of social innovation'.⁴⁵

Debate does exist on whether which culture eventually have had more influence on the newly creolized culture. On one hand there is a Eurocentric take on things that discuss creolization as a process where Africanist elements were subsumed under slavery and European took the lead into the newly mixed culture.⁴⁶ Arguments against this hypothesis are emphasizing that there is a lack of focus on cultural confusion and diversity is seen as a negative influence in the process of creolization. On the other hand there is an Africanist view that claims the opposite and differ in understanding how enslaved Africans created new communities. A counter-argument against Africanists is that they do not fully give the Africans that were migrated to the New World, a considerable chance of establishing new communities with influences other than African. Richard Price indicates that cultural diversity should be treated rather as an encouragement that stimulates inter-African syncretism and creolization.⁴⁷

Beside these Eurocentric and Africanist views, there are some that argue for a focus on 'tradition' because this shows, for example in the case of Rincon, how Antilleans incorporated Africa into the construction of a folk narrative amongst past, present and future.⁴⁸ What seems to be valued, as a very important factor in order to understand the process of creolization is both "discourse" and "event". Discourse referring to the way that a collective memory of a community is formed and what kind of connotations are attributed to shared events such as slavery and event referring to the ethnicity, demographics and socio-economical elements of the island where the slaves were brought to.⁴⁹ Price argues that the simultaneous understanding of both discourse and event will help understand history, which is

⁴⁵ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 187.

⁴⁶ Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective', 39.

⁴⁷ Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective', 41.

⁴⁸ David Scott, 'That Event, This Memory: notes on the Anthropology of African Diasporas in the New World', in *Diaspora* (1991) 278.

⁴⁹ Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective', 55.

partly dependent on imagination, the same as a collective memory is partly dependent on past events. Price gives the example of the slave past of the Caribbean island of Martinique. In order to comprehend the colonial past of this community, one should be aware of the fact that this island, which shares the same geographical measures as Long Island in America, still received the same number of slaves that the United States of America received during the whole slave time period.⁵⁰ Sydney Mintz also supports this argument. Mintz stresses that more than often Caribbean colonialism is not regarded as a European initiation but that the connotation lies with North American slavery. In 1619, the first slaves from Africa arrived in Jamestown but by this same year Spanish colony Santo Domingo had already experienced 120 years of being a European colony. By embracing discourse and event, memory and history are better and more clearer interpreted.

The last fifty years creolization has been used as a term to help describe race relationships, decolonization, the after-effects of slavery and the influence of the West on Caribbean cultures.⁵¹ Although creolization still refers to some sort of cultural hybridity, it is now considered to be a process and not merely a term that is able to point out a local authenticity.

Still, creolization regarded as a process does not influence the different visions and definitions of the term. Creolization is often connected to globalization. Globalization refers to the flows of migration that are responsible for turning our world into a 'global village'.⁵² Cultural boundaries are diminishing and the cultural interaction and exchange between different populations influence one and other that can be described as some sort of cultural globalization.⁵³ It seems that globalization in a certain way can enable creolization as when cultures clash; dependent on how the power distance with reference to the cultures is determined, creolization occurs. This could mean that our world is characterized by globalization has always been in creolization.⁵⁴ Some scholars do not agree with this hypothesis and argue that 'creole' implies certain taxonomy between ethnicities that are focused on

⁵⁰ Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective', 56.

⁵¹ Stipriaan Luiscius, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin*, 6.

⁵² G. Oonk, *Het globaliseringsdebat met en zonder geschiedenis?* in *Tijdschrift voor Geschiedenis* I (2002) 79.

⁵³ P. Burke, *Cultural Hybridity* (Cambridge 2009) 46.

⁵⁴ Palmié, 'Creolization and its discontents', 434.

classifying cultural or biological features of populations.⁵⁵ Counterbalance to the perspective of creolization in globalizing terms is that in a world that has always been in creolization, there always has to be a division between what is 'creole' and what is 'non-creole'.

So the question remains if creolization is a fusion or more an accumulation of different aspects in a culture and which aspects are the most decisive in creating the eventual 'creole' culture. What we see from the perspective of globalization is that creolization is responsible for fusion between cultures and in its process some elements of cultures will ultimately disappear or differences between them can no longer be distinguished. Could this mean that creolization could be seen as a loss of memory or just a cultural change? If we look at it from an accumulation perspective it would mean that a population could hold on to a culture that is capable of extrapolating elements from diverse cultures. An important addition in explaining creolization is to include the importance of social institutions.

Creolization can also be explained as a creative cultural synthesis that is characterized by systadial episodes; the similar process of creolization took place at different times and in different places in the Caribbean.⁵⁶ In this way creolization is understood as a tool that can, besides analysing societies where creole languages emerged, help clarifying the larger social process of a community. Slaves that were brought to the Caribbean were for the greater part dependent on social institutions to transfer their culture. People that lived and wanted to connect with their culture needed these institutions.⁵⁷

All the theoretical explanations of creolization above have shown that the study of a creole language share the same conditions as to the emergence of creolized cultures.⁵⁸ Taking Rincon as an example, the circumstances where the Rinconese community found itself in, was a situation wherein the participants of the community were forced to build collective social institutions that would let them remember their past and memories. By building these social institutions, it promoted social practices shared by a forming community.

To conclude, creolization remains a dynamic process of interaction that will always be concerned with new influences over time. It is a powerful concept that touches upon

⁵⁵ Z. Erasmus, 'Creolization, colonial citizenship(s) and degeneracy: A critique of selected', in *Current Sociology* 59 (2011) 648.

⁵⁶ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 190-191.

⁵⁷ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 202.

⁵⁸ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 196.

migration, identification and identity. The different visions contribute to all kinds of discourses of creolization on a local and global cultural level.

By applying the concept on the cultural changes and conservation of the community of Rincon, it further substantiates to the meaning of the process of creolization. It emphasizes that a creole culture is first bound to a certain community and it has its influences on the forming of a community. The case of Rincon exemplifies a community that has a creole culture and has been interculturally connected to different cultures since the colonial period. The concept of creolization helps explaining this interaction but at the same time it gives room for showing the complexity and diversity of human expression versus cultural conservation.

2.5 Definition and perspectives on community

As previously mentioned, the community of Rincon consisted of members that did not share a communal cultural heritage. This is the result of colonialism that shares a 'long, disguised and often unconsidered afterlife.'⁵⁹ How they ultimately became a community that created a creolized culture is very interesting to research. First, it is of importance to know and understand how the formation of a community commences.

The formation of a community is a complex and diverse process. It is meant to strengthen an open, one could argue for a democratic, and most of all a cultural society. Determining the ultimate goal of the formation of a community is not that hard because we as human subjects prefer to be a member of a group, to have an identity that fits into a group formation.⁶⁰ When defining the formation of a community it is important to identify what exactly makes up the definition.

When referring to a community, it can be understood in different terms. An easier interpretation on the definition of a community can be the following: a community can be a society or a population of a country. When talking of a community in these terms, it refers to the totality of a community. Another way of defining a community is to focus on the collective character, this would mean a certain group that has its own specifics but fits in the totality of a larger group. The former definition of a community would be applicable for the total population of Bonaire and the latter would refer to the community of Rincon. The members of the community of Rincon are officially all Bonaireans but this specific group shares a long and communal history that has had an influence on their identities that make them feel more Rinconese than Bonairean.

⁵⁹ Mintz, *Three Ancient Colonies; Caribbean themes and variations*, 6.

⁶⁰ Frank Cockx, 'Sociaal Cultureel Volwassenenwerk en gemeenschapsvorming', in *SoCius - Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk* – (Brussel 2007) 9.

There are a lot of different opinions and perspectives that define a community and make it a valid and accepted concept. This is clearly visible in the literature that is available on community formation. There are old ways of defining a community that concentrate more on the idea of a community which is a more universal and commonly shared goal of the human subject, a natural process of integrating in a group of individuals.⁶¹ This perspective on a community believes that individuals who want to integrate into a community live by a certain set of rules, standards and accept the values that are respected within the community. It talks of the rules that we came to understand as citizenship, it becomes a status that an individual can strive for and he or she either achieves it or he or she does not. This vision can be described as viewing the community as an entity.⁶²

A more recent perspective on defining a community is not to solely focus on the community as a totality but to focus more on the relations between individuals that belong to the same community. This definition of a community would be more of relevance to my research. From this perspective it would mean that the relations between the individual members of the community of Rincon are highlighted. The Bonairean identity is explained and seen from a collective and social practice. A process that is in motion continuously. What the individuals of Rincon connect is that each and every one of the community members have collectively experienced hardships and it created a situation where not having or building a relationship with other individuals would be unthinkable. This is different than viewing the community as an entity as the relationship between individuals is stressed. The relationship comes to existence because individuals transcend the 'self' and relate to other individuals that represent a difference from the self. This vision on a community could be seen more as a plurality.⁶³

The above has shown that a community has a social and cultural purpose and that its meaning and definition can be interpreted in many ways. It is a dynamic process of interaction within or between groups that have relationships that fit into a certain constructed context. Thus, a community can refer to a certain abiding state of being, a group or population for example, or refer to it as process of interaction where members of a group are responsible for renewing the relationships that create a community. The first reference serves as a descriptive category as the second functions more as a continuous evolutionary process. By understanding a community as an abiding state as well as a motion that flows, a community turns into a complex entity of communications, interpretations and activities that occur in a certain time and space.⁶⁴ The time and space where communication takes place is rather important because this connects individuals of a group to a determined context that is constructed. The communications of a community, the talking, thinking and acting is situational as it is depended on how the community is defined which is relational to a specific situation.

⁶¹ Cockx, 'SCV en gemeenschapsvorming', 11.

⁶² Cockx, 'SCV en gemeenschapsvorming', 12.

⁶³ Cockx, 'SCV en gemeenschapsvorming', 14.

⁶⁴ Cockx, 'SCV en gemeenschapsvorming', 16.

To be able to speak of a group, more than two individuals should interact; if this is not the case then it is said to speak of a pair. These limitations that describe the difference between a group and pair are also applicable when defining a group and a community. We cannot speak of a community when the members of a group only relate to one another in a determined context because then we speak of a 'group'. Only when each member of a group relate to this constructed context from the communities or from a more societal perspective we can speak of a community. With this dynamic interaction, interests, opinions, standards and values are an ongoing conversation which in the case of Bonaire leads to the following question: 'How ethnically homogeneous or heterogeneous were the enslaved Africans arriving in Rincon and what were the cultural consequences?'⁶⁵ The concept of creolization can help shed some light upon the processes by which the Antillean identity was originated and how the later generations of Antilleans started acting and thinking as the members of new communities.

2.6 Connection between creolization and community of Rincon

Caribbean history is of the utmost importance when recounting our world history. It has experienced many hardships but it is characterized as a region with people who have the power to reveal their own history. The literature that is available on Bonaire has tried to give a complete image of the island, its history and inhabitants. Often they do try to describe race relations or they touch upon subjects that are dealing with integration, assimilation or the intercultural relations Bonaire has with the Netherlands. Unfortunately, they do not succeed in giving a complete overview of the island due to the fact that much of the literature is outdated and its content is no longer accurate. What the literature does combine is that they indirectly describe the concepts that are important for my research which are creolization and community. These concepts are tremendously of importance when viewing the culture of Rincon on Bonaire. It has a specific focus on the contact culture of Rincon. This refers to the people of Rincon who descended from different cultures and started interacting, experiencing and developing their new identities within forming of a community. The process referred to can be pointed out as a driving force that influences the changes or the preservations within a culture. A difference with concepts such as integration, assimilation or colonialism is that they do not point out the specific elements that are responsible for the changes of cultivations within a culture. By researching the socio-cultural formation of the community and knowing how its creolization process developed, means knowing how Bonaire's socio-cultural formation developed and it can possibly shed some light upon creolization in general in the Caribbean.

My conclusions led me to believe that until now there has not been any work published recently on Bonaire that uses the concepts of community and creolization to study a local culture of a former Dutch colonial island. This means that the outcome of my research is

⁶⁵ Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective', 37.

at this moment unpredictable and the use of community and creolization will have to prove their worth.

3. Historical background Bonaire

3.1 Review history Bonaire 1599-1820

One of my interviewees, Frans Booi, brought to my attention that Rincon did not begin forming a community when the Dutch brought the slaves to the island during the seventeenth century.⁶⁶ This process was set in motion 130 years earlier. “Everyone always asks when Rincon was founded. The answer can only be: in the Spanish time period. The word Rincon speaks for itself: it is Spanish. You can hardly say that this is not the case and claim it to be Dutch. But no, it really started out Spanish.”⁶⁷

This was a valid reason for me to investigate the foundations on which the basis for the community of Rincon was laid. A short summary of the history of Bonaire from 1599-2010 is given, from when the Spanish arrived through the period of Dutchreign into the nineteenth century. The time period investigated runs from 1599-2010. It is divided in to two sections. The first chapter deals with the Spanish conquistadores and the Dutch as colonizer. The second part looks at the time period 1820-2010. For both of these time periods, important reference points are emphasized.

3.1.1 The migration of Bonairean Indians & Spanish conquistadores

Looking at Rincon, the forming of a community and the first basics of a village were established in the sixteenth century. Before the Spanish arrived on the island, Amerindians inhabited Bonaire. These Amerindians originated from the Arowaks that lived on the main lands of Venezuela. Reportedly, these Amerindians lived on Aruba and Curaçao as well.⁶⁸ The Amerindians that lived on Bonaire kept their place of residence on the north side of the island. A variety of different drawings that they made are still visible in the numerous caves situated around Rincon.

The Amerindians were the first to get in contact with foreigners in the beginning of the sixteenth century, in 1499 to be exact.⁶⁹ The foreigners were of Spanish descent. In this

⁶⁶ Interview with Frans Booi (“Kultura”) 25-03-2013.

⁶⁷ Interview with Frans Booi (“Kultura”) 25-03-2013.

⁶⁸ R. H. Nooyen, *Het volk van de grote Manaure – De indianen op de gigantes eilanden* (Willemstad 1979) 32-35.

⁶⁹ Johan Hartog, *A short history on Bonaire* (Aruba 1975) 14.

specific time period, the Spaniards were consumed with acquiring wealth, prestige and expansion of their Royal Kingdom. The Spanish were confident because they had just defeated the Moorish occupation, which had lasted for about 800 years.

When the Spaniards invaded the Caribbean and took a closer look at the Lesser Antilles, they discovered that there was no gold to be found. This meant that the islands had to prove their worth in some other form then. This would eventually mean the relocation of the Amerindian population of Bonaire. The Spaniards made a profit from the Amerindians by selling them in Spain. One family in particular that was very active in the Caribbean were the Guerras.⁷⁰ The family originated from Spanish Sevilla and had three brothers taking part in this lucrative enterprise. One of the brothers in particular, named Cristobal Guerra, travelled to the west in the beginning of the sixteenth century. As they were skilled swimmers, Amerindians were often used to dive up pearls and this was the path Cristobal Guerra envisioned for Bonaire.⁷¹ When Cristobal and his men arrived on Bonaire, they encountered the inhabited Amerindians but their encounter had a different ending than that of Vespucci had a few years earlier. It involved violence and ended in a scuffle. Cristobal Guerra overpowered a group of Amerindians and took them back to Spain, to sell as slaves.

However, Queen Isabella herself put an immediate stop to Cristobal Guerra's activities. She decreed that all the slaves taken from Bonaire had to be left unharmed and it was on her orders that they were eventually safely returned to the island. Isabella made her declaration with the "cédula" of Ecija, which was announced around 8 December 1501.⁷² Guerra was made financially responsible for the safe return of all the Amerindians. It is most likely that the Amerindians were brought back as Cristobal Guerra took off for the west in 1504. Also on board was Padre Fernandez, who had helped to free the Bonairean Indians and supported their safe return. Cristobal was arrowed to death on this last trip that he made near Carthagen.⁷³

Bonairean Amerindians were not the only ones who were abused and captured as slaves. A lot of slaves migrated from neighbouring islands to work as labourers. Wealthy and

⁷⁰ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 12.

⁷¹ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 34.

⁷² Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 12.

⁷³ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 12.

powerful Spaniards such as Juan de Ampués were rewarded with Indian labourers. On Curaçao, Amerindians were brought to Santo Domingo to work for de Ampués.⁷⁴

During Juan de Ampués' reign over Santo Domingo and the Lesser Antilles, it is said that he and his son-in-law provided for the islands by sending the materials that were necessary to sustain a community and a living. Horses, pigs, cows, goats, different plants and trees were sent to the islands.⁷⁵ The islands were supplied and the Amerindians were converted. Although de Ampués forced the Amerindians in to letting them work for him, he did try to develop a sustainable life.

The Spaniards weren't the only ones that sought their fortune in the Caribbean. In 1528 the Welsers, an extremely wealthy family from Germany, were given the coastal areas around Coro by the King of Spain (to whom they had lend a large amount of money).⁷⁶ This political act demonstrates that the Royals of Spain were not as well-off as one might have thought.

Through time, Spanish visitors such as Spanish poet Juan de Castellanos came to the Lesser Antilles. He visited the son-in-law of de Ampués, Lazaro Bejarano who was now Commander of Bonaire, Aruba and Curaçao. When Castellanos was on Curaçao in 1540, he wrote a poem about the native Amerindians living there, saying that the Amerindians were taller than the averaged Amerindians he had seen and he called them 'elegantes'.⁷⁷ The Amerindians seemed to be a quiet and peaceful population and they spoke the language of the Caiquetios. "They are skilled fishermen and hunters. They live in tiny villages and have their own temples (tienen pueblos formados, tienen templos)."⁷⁸ He visited Curaçao in 1540.

Although, Castellanos refers to the Indian population of Curaçao; it can be assumed that the same characteristics applied to the Indian population of Bonaire as migration amongst the Lesser Antilles occurred quite often. Unfortunately, since Cristobal Guerra had captured the Amerindians in the beginning of the century and supposedly returned them before he died, Bonaire was not been mentioned in any records until 1571.⁷⁹ This is a mystery that cannot be solved but one possibility is that the Bonairean Amerindians never returned to their homes and Bonaire had to wait a number of decades before it became populated again.

⁷⁴ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 29.

⁷⁵ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 34.

⁷⁶ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 33.

⁷⁷ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 37.

⁷⁸ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 37.

⁷⁹ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 39.

3.1.2 European competitors

At the start of the seventeenth century, in addition to the Spanish, the English, the Dutch and the French were pioneering in the New World. Amerindians and a number of Spanish men still inhabited Bonaire at this point.⁸⁰ In 1623 the Dutch had their first encounter with the Amerindians and Spaniards on Bonaire was in 1623.⁸¹ Until the beginning of the seventeenth century, the Atlantic area was mainly divided between the two prominent Catholic countries, Portugal and Spain. The treaty of Tordesillas had arranged this division in 1494.⁸² This came to an end when other European countries were ready to compete and began to dispute this monopoly.

The Protestant Netherlands, a Republic back then, already had a worsening political and economic relation with Spain. The Republic had been at war with Spain in the Eighty Years' war. The turmoil between these two countries was the result of the growing differences between the Protestant north and Catholic south of the Netherlands. When Antwerp was besieged in 1585, it intensified that led to the detachment of the South of the Netherlands. Peace conferences and treaties did not succeed although there was a Twelve Years' Truce from 1609 to 1621. The Spanish became increasingly suspicious of Dutch commercial ambitions and eventually their truce was broken.

The Dutch continued to revolt against the Spanish and in 1621 the Dutch West Indian Company was established. It did not have the same rights as the VOC but in principle it shared the same corporative system, the stock market. There were five chambers, that of Zeeland which possessed a two-ninths share and Amsterdam which possessed four-ninths of the shares and the remaining three-ninths share was divided amongst Stad en Lande (Groningen), Maze and Noorderkwartier (West-Friesland).⁸³ The WIC's purpose was to obtain the trade monopoly that they already established in the East with the Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Their focus was on North and South America, the Caribbean and West Africa.

Geographer Jan de Laet, originally from Antwerp in Flanders and one of the directors of the W.I.C, started writing down his findings on the Caribbean islands when he was en voyage. These notes are known as the *Beschryving van West-Indien, of nieuwe Wereld en West-*

⁸⁰ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 48.

⁸¹ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 48.

⁸² Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 49.

⁸³ L.A.H.C., Hulsman, 'Nederlands Amazonia : Handel met indianen tussen 1580 en 1680', dissertation for the Faculty of Humanities (Amsterdam UVA, 2009) 101-103.

Indische Maatschappij and were published in Leiden in 1625.⁸⁴ He mentions Bonaire in his notes saying that there was a lot of livestock present such as bulls, cows, sheep, goats, horses and pigs. He also states that the inhabitants were for a great part Amerindians originating from Santo Domingo and that there were a few Spaniards present, one of whom might have been some sort of governor. De Laet perceived that the people lived in the valley of the highlands and that the present Amerindians were devoted Christians.⁸⁵

The fact that de Laet mentions the Amerindians originating from Santo Domingo might have been something he found in a history book rather than taken from his own experience. It was known that in the time of the Spaniards, the Amerindians migrated a lot around the Lesser Antilles and the main land of Venezuela. It is clear that the Amerindians and the Spaniards resided in the village of Rincon, as Rincon is the only valley surrounded by highlands. The Amerindians were all devoted Christians. The Spaniards had succeeded in converting the Indian population.

Now that the W.I.C was becoming a serious competitor, there were other Dutch sailors or traders who tried to find their wealth in the Caribbean as well. In 1627 Boudewijn Hendriksz arrived on Bonaire to release a few Spaniards and Portuguese captives and they plundered a few cattle and dyewood.⁸⁶ In 1629, Joost van Trappen visited the island and he reported that there were around sixty Spaniards present on Bonaire.⁸⁷ These Dutch interferences with the Bonairean population were reportedly communicated back to Spanish officials in Caracas. In 1633, it was decided that a few Spanish officials backed up by 20 Indian archers from Curaçao, would travel to Bonaire to size up the situation.⁸⁸ Spain had to fight off the Dutch as well at Margarita, Tortuga and Punto Araya near the coastal lines where the Spaniards did their salt winning.⁸⁹

⁸⁴ Hulsman, 'Nederlands Amazonia', dissertation for the Faculty of Humanities', 101.

⁸⁵ Hulsman, 'Nederlands Amazonia', 102.

⁸⁶ Hulsman, 'Nederlands Amazonia', 103.

⁸⁷ Hulsman, 'Nederlands Amazonia', 103.

⁸⁸ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 59-60.

⁸⁹ M.P.H. Roessingh, Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast 1580-1680*. (Assen 1971) 127-129.

3.1.3 The W.I.C takes over

On the 3rd of January 1635, nine Bonairean Amerindians arrived with their families in Coro. They were refugees who had escaped on a raft. One of these Amerindians was Alonso Diaz. This man spoke Spanish but could not write it. When questioned about his flight to Coro, he declared that he had been born on Bonaire and had lived there his whole life, but in the last couple of years more and more Dutch people had come to the island to steal cattle, plunder dyewood and salt, and even abduct people.⁹⁰ The Spaniards present on Bonaire didn't help the natives and even fled the island themselves. Alonso had heard from Juan Matteo, the governor of Curaçao and Captain Antonio de Mesa that Curaçao had already been taken by the Dutch. The *majordomo* (keeper) of Bonaire, Francisco Sedenjo fled with these Spanish men and left the Amerindians to defend themselves. This meant yet another change in the composition of the Bonairean community. The Dutch officially occupied Bonaire in March 1635.

During the first establishment of the W.I.C., Bonaire was mostly used for its salt. This was very important to the Dutch because it was needed for their herring and cheese industries.⁹¹ Salt and cattle were the main activities that kept Bonaire functioning as a W.I.C. company plantation. There were no actual plantations during the first or second period of the W.I.C, but this changed during the nineteenth century, when slavery was abolished and Bonaire was put up for sale.

With the hostile threats of other European colonial powers, on 19 May 1643 it was decided that 3 or 4 troopers and 8 to 10 soldiers were to be sent to Bonaire. These men were in charge of protecting Bonaire's commercial assets such as the saltpans and they had to make sure that the enslaved Africans had a steady food supply.⁹² The troops stood under the command of the first Dutch governor, who was Wouter van Twiller. The focus of the first W.I.C was maintaining the monopoly position of salt, which remained so until the end of the eighteenth century. In addition to protecting their commercial commodities, the troops had to maintain strict discipline among the enslaved Africans. An example of how undemocratic this situation was, is shown in a decree that was signed in 1794: 'En ingevalle het mogt koomen te gebeuren dat de slaaven teegens deeze onze publicatie ageerden, zal het iedere blanke vrijstaan hun te scheyden en verjagen en zulks op geene andere wijze kunnende effectueeren alsdan met

⁹⁰ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 55.

⁹¹ Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam* (Assen/Maastricht 1990) 127.

⁹² Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and in Surinam*, 128.

hagel onder de zamengerotte meenigte te schieten, zullende ook desnoods daartoe d'assistentie van een ofte meerder ingezeetenen vermogen te eysschen (...).⁹³ Alongside the troops, private slave-owners of the slaves were made responsible for maintaining peace and law enforcement. Circumstances on Bonaire were tough. Exile to Bonaire was regarded as an extremely severe punishment, next to exile to Surinam.

3.1.4 Pirates and Dutch colonial policy

In 1681, English pirate William Dampier paid a visit to the Caribbean on his first journey around the world. He stopped at Curaçao before visiting Bonaire. He gives a good insight on how the Dutch were trading in the Caribbean at the end of the seventeenth century: 'Formerly the harbour was never without ships from Cartagena and Portobello that did use to buy of the Dutch 1000 or 1500 Negroes at once, besides great quantities of European commodities; but of late that trade is fallen into the hands of the English at Jamaica: yet still the Dutch have a vast trade over all the West Indies, sending from Holland ships of good force laden with European goods, whereby they make very profitable returns. The Dutch have two other islands here, but of little moment in comparison to Curaçao; the one lies 7 or 8 leagues to the westward of Curaçao, called Aruba; the other 9 or 10 leagues to the eastward of it, called Bonaire. From these islands the Dutch fetch in sloops provision for Curaçao to maintain their garrison and Negroes.'⁹⁴

Dampier's journal gives valuable information about Bonaire. From it, we know that the ships used to anchor off the eastern shore at Playa and that, a deputy of the Governor of Curaçao was stationed along with a few soldiers, within half a mile of land. Dampier also mentions that there were five or six Indian families living on the island and that these people planted maize and corn. The cattle business was the Amerindians' main activity and the salted meat was shipped to Curaçao. Dampier talks of a good spring at the west end of the island, which was and still is known as *Fontein*.

⁹³ No. M 195, 15/16 augustus 1794, in Schiltkamp en De Schmidt 1979: 170-I. As cited in: Aart G. Broek, *De geschiedenis van de politie op de Nederlands-Caribische eilanden, 1839-2010 Geboeid door macht en onmacht* (Amsterdam 2011) 25.

⁹⁴ Pirate William Dampier (1651-1715): <http://gutenberg.net.au/ebooks05/0500461h.html> (22-04-2013).

It is known that in June 1738 Frederik Zaunsliver was the Commanding Officer of Bonaire. The Commanders received yearly commissions in return for their work. The Dutch colonial government issued patents for many different things, for example mills. On April 10, Henk Hamer's patent was extended by 15 years on condition that he agreed to the W.I.C.'s terms. These terms decreed that Hamer would mill the corn destined for the W.I.C. and for the Commander free of charge and he would be required to pay a fee of 300 pesos each year.

95

In 1758, a Governor named Faesch gave the *Commandeur* Cock his instructions for Bonaire. Four of the eleven articles contain defensive strategies and talk about the *dangereuse* (dangerous) times. Special attention should be paid to hostile vessels. With delegating the different defensive tasks, the Amerindians played their part as well. They were appointed in article three which stated that the Commander of Bonaire had to take care of things and have everything in order regarding his 'men, soldiers, Amerindians and negroes'.⁹⁶ Look out posts had to be occupied and well-looked-after so hostile enemies could be spotted and fought off in plenty of time. Article nine stated that *Vice-Commandeur* Jan Geyzen, who was appointed the area around Rincon, must always have the ability to send an Indian to the Commander in Playa in case something terrible was to happen on the north side of the island or in Rincon itself.⁹⁷ This messenger would have traveled to Playa on horseback. This information suggests that around this time period there were still Amerindians present and they were considered trustworthy. It would seem that Amerindians or free coloreds were used in the supervision of the pans. The Company's and later the government's officials were always instructed to treat the Amerindians well. They formed a potential ally in any conflict with the slaves (128).⁹⁸ The Dutch manipulated any acts of resistance that the slaves or Amerindians could form.

In general, the Dutch were more powerful in military terms than the indigenous people and present slaves on Bonaire but it should be kept in mind that they had disadvantages as well. The Netherlands is separated from the colonies by thousands of miles and there is a difference in time and culture. The Amerindians- as well as the slaves - had a different worldview and were accustomed to other ruling or hierarchical and organizational systems.

⁹⁵ National Archive The Hague: OAC rg. 171-2 num. 52.oac RG. 186-2 (29).

⁹⁶ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 126.

⁹⁷ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 123.

⁹⁸ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 128.

The Dutch used these differences in their capacity to overcome any violent acts of resistance that their enslaved population could possibly form, as demonstrated by the instructions that were given by Jan Geyzen.

In 1774 Governor Rodier claimed that there were still a few Amerindians left on Bonaire. After the import of African slaves, they became a minority group. Rincon was truly a slave village. Amerindians lived at Rincon Fontein Noord di Saliña and Antriol.

In the first quotation of Dampier's journal, he mentions that the Dutch had lost some trading venues to the English in Jamaica. This shows the rivalry that was present amongst the colonial European powers. The English tried and succeeded at one point to conquer Bonaire as well. They occupied the island from 1804 to 1805. In 1806 the population of Bonaire was 1217 of which 284 were Amerindians.⁹⁹

3.1.5 The English occupy Bonaire

The end of the eighteenth century and beginning of the nineteenth century were years of confusion for Bonaire. The English occupied Bonaire from September 1800 to January 1803 without gaining much territory in the surrounding areas. In 1804 they again seized Bonaire and by now they had Aruba under their control as well. Curaçao was also occupied during this period. In 1807, the English kept the Lesser Antilles under their control for a longer period of time, namely until 1816.

In 1816, Lieutenant Governor John Le Couteur and future Dutch Governor Albert Kikkert reached an agreement. Documents were drawn up and settled. The situation for the slaves, who had now been living on Bonaire for 100 years, did not change: The position of the slaves 'belonging to the government remains unchanged until the point in question shall be finally settled and adjusted between the two governments in Europe.'¹⁰⁰ The slaves on Bonaire had to wait for 1863, just like the other slaves present in the Caribbean. For the remainder of the inhabitants (the free people and Europeans) it was decided upon that they would be freed 'from the oath of allegiance and fealty which they have respectively taken to His Britannic Majesty on the evacuation of this island by His Majesty's troops or the greatest part thereof and the change of the British flag to that of His Majesty the King of the Netherlands which

⁹⁹ Nooyen, *Het volk van de grote Manaure*, 131.

¹⁰⁰ National Archive The Hague: PRO WO I/117 (28 februari 1816) 33-36.

takes place this day as soon as His Majesty's troops or the greater part thereof have embarked which will be announced by an interchange of salute and a discharge of cannon.'¹⁰¹ This decree was made on March 4 1816. The English retreated and Bonaire was left once again under the care of the Dutch.

3.2 Review history Bonaire 1816-2010

3.2.1 Ruling Bonaire as a colony

The police were used to keep the enslaved Africans under control in the Caribbean. Ironically we now value the police as indispensable in our democratic societies, but back in the colonial times there was nothing democratic about it. Colonial subjects did not have any rights or control over their own future; they could not influence the regulations enforced upon them.

Control of the colonies lay in the hands of the Government. It was first performed by the king who received guidance from advisors but this changed in 1848 when the Netherlands became a constitutional monarchy.¹⁰² The king was now subordinated to the Government. This also meant that the Dutch governors on the island of Bonaire, Aruba and Curaçao no longer received their instructions from the king but from the Parliament. The Dutch governor ruling the island represented the legislative power and executive body. The governor would choose and appointed the members of the *Koloniale Raad*.¹⁰³ This meant that up until the middle of the twentieth century; the *Gezaghebber* possessed a lot of power.

The first department for the Colonies was established in 1814. The department was associated with other larger departments but in 1834, an independent department was set up. There was at least one person that focused specifically on the 'West' working in the department.¹⁰⁴ In 1857, a small group of people took over this task. Looking at the department as a whole, more attention was given to the Dutch East Indies.

In the nineteenth century, the Netherlands protected 'Curaçao en onderhorigheden' with two war ships. This was reduced to one ship in the 1870s. During the American Civil War, the two ships were reinforced by four more ships but the navy

¹⁰¹ Nationaal Archief Den Haag: ARA OAC 530.5

¹⁰² Broek, *Geboeid door macht en onmacht*, 14.

¹⁰³ Broek, *Geboeid door macht en onmacht*, 15.

¹⁰⁴ Broek, *Geboeid door macht en onmacht*, 15.

functioned more as a means of outer appearance and earning respect. If it had come to a battle, the ships could not have defended the islands.

In the past many ships were wrecked around the island and around 1838 it was decided that a lighthouse would be built. The slave houses were built in the same time period in order to 'unburden' the Antillean population so that they no longer had to walk 6-7 hours per day anymore to their villages in Tera Kora, Antriol or Rincon. Ships that came to the island for Bonaire's salt winning came from places like Hoorn, Medemblik and Enkhuizen.¹⁰⁵ Flags on the main land were used to communicate with the cargo vessels that came to the island. The flags led to the Rode Pan, Blauwe Pan, Witte Pan or Oranje Pan. At these locations the cargo vessels could anchor and load the salt. Each place was marked by an obelisk that had its own colour (red, blue, white or orange).

Dutch officials informed the police that the slaves were not allowed to hold any communal meetings or play music or other instruments, as it would bother other (white) inhabitants.¹⁰⁶ The men who joined the Dutch garrison mostly came from the Netherlands, with a small percentage that was born on Curaçao. The remainder of the group came from elsewhere in Europe, namely France, England, Sweden and Denmark.¹⁰⁷

3.2.2 From slaves to enslaved labourers

It is interesting to see that in eighteenth and nineteenth century demographics of the inhabitants of Rincon, a division amongst the slaves is visible. There was the first group, which was described as the slaves from the West Indian Company (W.I.C), and the second group, which was considered private slaves. This remained until it was discontinued in 1791. The first slaves in a family construction were reported in 1744. The first surnames on this inventory list were Anthonica, Anthony, Bomba, Coffie, Datto, Domacasse, Frans, Goeloe, Janga, Wanga. These were the first enslaved Africans to live on the island. Their offspring were born on the island and there were no ancestors present on Bonaire.

¹⁰⁵ Marius Bremmer, 'De zout van Bonaire', in sectie De Gids, Trouw (14-08-2009).

¹⁰⁶ 'binnen de stad geene combiten of bijeenkomsten der zwarte zijn, veelmin dat dezelve in huysen of publicque weegen met trommels en andere instrumenten spelen, als strekkende dezelve tot veele hindernisse der inwoonders, zullende de laatstgemelde terstond gebonden bij den fiscaal brengen.' In Broek, *Geboeid door macht en onmacht*, 28.

¹⁰⁷ Broek, *Geboeid door macht en onmacht*, 18.

From the nineteenth century onwards there were government slaves, private slaves and free people. It was not possible to migrate to the West Indies without permission. From 1791 onwards, the Dutch government gave official authorizations, which allowed people to live on the island. When the W.I.C stopped its activities in 1791, all the slaves that were present on Bonaire were taken over by the Government. This is the reason that until 1863, the slaves are reported as governmental slaves. The other group was described as private slaves; these slaves did not provide their hard labour for the Government but for their private masters. Looking at the situation after 1863, not much had changed for the slaves who were now 'free' people. After Abolition, every slave owner received the sum of 400 Florins per slave. The slaves, however, did not possess anything and were more or less forced to work as indentured labourers.

Out of the manumissions 'new' last names were created. Each slave who was given manumission received a new last name. Examples are last names such as Goedgedrag, Ijver, Vlijt. Private slaves received last names, which often referred to their former master, for example Seraus, Booi, Beukenboom, Torbed, and Moob are derived from Suarez, Boye, Boekhoudt, Debrot and Boom. As Mr Baumont told in his interview, his grandfather chose his last name himself. Baumont does not refer to a French ancestor but was given to Luis (Grandfather Baumont) that was a son of Inees Coffie (1858) with the manumission.

There is however a dispute about the transition period during which the slaves of Rincon supposedly received manumission. Until 1863, the slaves could buy manumissions. They were not in the position to save up money so they paid in kind. Being able to buy of your own freedom became a goal for most of the slaves.¹⁰⁸

3.2.3 The neighbourhoods and population of Bonaire

Besides Rincon, there are 5 other districts. These are Antriol, Nikiboko, Noord Saliña, Playa and Tera Kora. Antriol is the largest neighbourhood of Bonaire and was founded back in 1626 when Spaniards and Portuguese were deported to Bonaire and established themselves 'al interior' (main land).¹⁰⁹ Al interior changed over time in Antriol.

¹⁰⁸ Interview with Jon Schermer, 13-03-2013.

¹⁰⁹ Meredith Daantje-Cecilia and Frank van der Linden, 'Bevolkingssamenstelling in wijken op Bonaire, toen en nu', CBS, Caribisch Nederland (2011) 5.

Nikiboko is the second largest neighbourhood and has been written on maps since 1825.¹¹⁰ The area of North Saliña has been older and it is said that the original Antilleans living there are descended from the original Amerindians. The name North (Nort'i) Saliña means 'north of the salt pans'. In 1866, maps of Conradi and Jarman call North Saliña Kunuku Bie, a reference that is still used today.¹¹¹

The area that is called Playa is the city centre of Bonaire. The official name of the city of Bonaire is Kralendijk. After the Dutch conquered the island in 1636 they built a brick fort, called Fort Orange. From 1816, this is where the *Gezaghebber* of the island resided here turning Kralendijk into a centre for trade and governmental officials.

Tera Kora is an area that came into use during the twentieth century. It was named after the red soil by which Tera Kora is surrounded. In 1850, Jan Schotborgh Claaszoon (the son of Claas Schotborgh) made the order that 45 families had to move from Rincon to Tera Kora.¹¹² At that time Tera Kora was called Mundu Nobo. After a time, more slaves migrated to this area, as it was closer to the saltpans and agricultural work near North Saliña.

In the last forty years, the population of Bonaire has nearly doubled; in particular there was a great increase in the past ten years. Looking at the period in table I it is notable that between 2001 and 2011, the population increased by 50%. In comparison, the Dutch population increased by 4%. Before 2001, the Bonairean population grew more gradually at a rate of 10% per 10 years. Immigration is the reason for the population increase on Bonaire. The growing tourism industry is an important indicator.

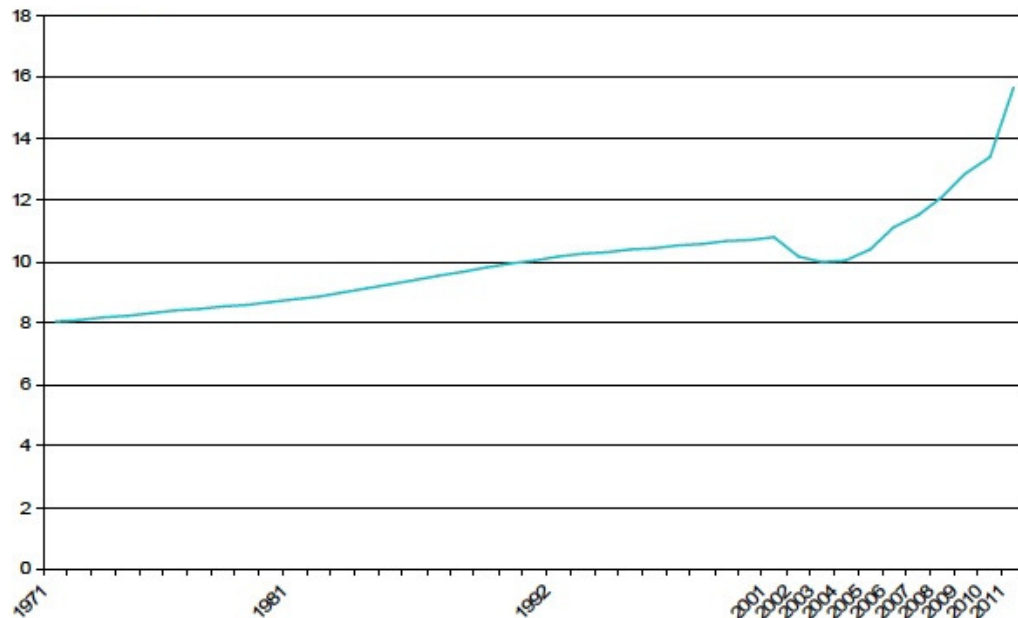
There is a growing fear that the Bonaireans born on the island will become a minority due to all of the foreign immigrants coming to Bonaire. (In 2011, 63% of the total population had been born on Bonaire while in 1981 this was 93%). Most of the migrants live in the area around Playa while Rincon has the most Antillean-born inhabitants.

¹¹⁰ Daantje-Cecilia and van der Linden, 'Bevolkingssamenstelling in wijken op Bonaire, toen en nu', 6.

¹¹¹ Daantje-Cecilia and van der Linden, 'Bevolkingssamenstelling in wijken op Bonaire, toen en nu', 6-7.

¹¹² Daantje-Cecilia and van der Linden, 'Bevolkingssamenstelling in wijken op Bonaire, toen en nu', 8.

Table I Amount of inhabitants Bonaire 1971-2011 (x1000)¹¹³

3.2.4 Plantations

A few years after the Emancipation, the island of Bonaire was sold in parcels via public auction. The parcels that were sold were later on changed into plantations on which the people of Rincon worked. The decision to sell parcels of land came from the Government of the Colony of Curaçao. Moises Jesurun and John first bought the northern part of the island August and Casper Neuman and also other owners followed. In the 1920s, the first owner, Johan Jacob Debrot, sold the northwestern part of Bonaire, specifically the northern half of the plantation known as Slagbaai, to two brothers named Julio and Gijsberto Herrera. Slagbaai is a corruption of the word Slachtbaai that is a reference to the fact that a lot of cattle were slaughtered at this plantation. “America” is what they called their acquired parcels of land.

Today, the area of Slagbaai is called Washington Park and is a protected and restored environmental park. It still has the same entrance that the Herrera brothers made in the 1920s. The entrance functioned as the core of the plantation in earlier days. If anyone wanted to apply for work, wanted to receive their wages(which at that time was based on a *winkelnering* system) or needed to settle a dispute, they would have to go that entrance. As a result the area around the entrance became known as Washington, the capital of America.

¹¹³ Daantje-Cecilia and van der Linden, ‘Bevolkingssamenstelling in wijken op Bonaire, toen en nu’, 3.

Another plantation that was located in Slagbaai where the people of Rincon found work was Brasil. There were *salinjas*'s (salt pools) here. Salt was an advantageous export product. There was also a dock where ships from Curaçao and the Netherlands moored. Brasil became part of the Washington Park in 1979.

Aside from various other family members of Julio and Gijsberto, Julio Caesar "Boy" gave Herrera the possession of the entire property in 1931. Boy had two brothers and sisters who had the right to inherit parcels of the lands as well, but he gave each of them their shares. His aspirations led him to improve the plantation. Nemencio Baumont tells how Boy Herrera was fond of his father. His father worked on the plantation and Boy saw him as a father figure. Back in the 1930s Boy was still a young man. Nemencio's father was responsible for fabricating carbon, collecting fertilizer, looking after the livestock (mainly goats) and skinning the goats (the skins were sold). Nemencio says that he saw 'special sand, the kind that they built houses with. I have seen it with my own eyes, ships coming from Curaçao to Bonaire to pick up the bought export.' Boy Herrera became ill towards the end of the 1960s and, more than anything, he wanted the plantation to be in good hands after his death. He negotiated with the Dutch government who ultimately purchased the lands for 250.000 guilders, which nowadays would seem remarkable. On 9 May, Washington Park was opened to the public.

Another plantation that played an important role for Bonaire after Abolition was Karpata. Karpata is located on the northern coastal road to Rincon. The plantation was originally known as Borneo but later on this changed into Karpata, which some stories say refers to the local plant growing there. This shrub was used for making laxative products. Other stories say that Karpata refers to one of the slaves involved in the slave revolt in Curaçao in 1795; Tula, Pedro Wacao and *Bastiaan Carpata*. When Bonaireans speak of Karpata, they often refer to *Kas Grandi*, which means 'big house'.

Karpata was supposedly built around 1870 and functioned as an important trade centre. It consisted of a large middle house, several side buildings, a *forni di kalki* (oven for burning plaster) and an oven for aloe. The roof tiles were red, a trend reflected in many of the plantation villas on Bonaire and Curaçao. In addition to the export of goatskins, this plantation was particularly active in the manufacturing of aloe, charcoal and dyewood. There was an oven for burning plaster on the premises.

Karpata was renovated in 1980 with the help of funding from the Netherlands. Queen Beatrix declared it to be an ecological centre.¹¹⁴ Unfortunately, in the last decade, Karpata has been abandoned and turned into a ruin once again.

3.2.5 Second World War

Men and women in the Netherlands received the right to vote in 1917 and 1919 respectively. This judicial regulation was only applicable to the Dutch population and not for areas overseas such as Bonaire even though there were Dutch people living on the islands as migrants. The situation changed in 1936 and all male inhabitants with the Dutch nationality received suffrage. The Second World War followed shortly afterwards and influenced the Dutch governance to give the Caribbean islands a form of independent power to make decisions, which would benefit the islands.

During the Second World War, Bonaire stood under the protection of British and American troops. Bonaire functioned as a base for these troops. Eleanor Roosevelt visited the soldiers in 1944.¹¹⁵ Aruba and Curaçao played an important part as well. The two islands provided the allied troops with fuel that was destined for the airplanes used in battle. The Germans and their notorious submarines even navigated to the Caribbean and tried to destroy the refineries on Aruba and Curaçao. During these battles, ships with Bonairean sailors were involved as well. A group of 34 Bonaireans died during an attack. A monument that is placed on the boulevard in Kralendijk, still honours these men.

Aside from providing a military base for American troops, Bonaire had an internment camp. In this camp 461 people of both Dutch and German descent were imprisoned during the war. These people were prisoners of war. After the Second World War ended, the camp was rebuilt as a hotel. This turned out to be a positive turn of events as the hotel benefited the future tourism and economy of Bonaire. The hotel still stands and is now known as the Divi Flamingo hotel. The Americans initiated the building of the airport,

¹¹⁴ Bon Bini Bonaire: <http://www.bonbinibonaire.nl/gotomeer/landhuis-karpata.html> (06-06-2013).

¹¹⁵ <http://www.beautiful-bonaire.nl/bezienswaardigheden/monumenten.html> (11-06-2013).

which they used as a naval base. This is the same airport, now known as the Flamingo Airport, which saw the arrival of 71.823 tourists in 2012.¹¹⁶

3.2.6 10-10-10

It is interesting to see that our world demarcated as it is by independent and autonomous nation-states, countries are becoming more and more interrelated to each other due to supranational associations such as the European Union. A lot of former colonial areas and especially Caribbean islands share dependency relationships regarding their former colonial motherland. This form of dependency varies from local to central control. Not many islands in the Caribbean region have become independent states (yet). De Jong states that there are various labels to describe these Caribbean territories such as dependent, not-independent, alternative post-colonial, not sovereign, protectorates, subordinated or just overseas territories.¹¹⁷ In any case, each territory is still judicially speaking connected with its former colonial motherlands. Such is the case for Bonaire.

In 1947, after the Second World War, it was petitioned that Dutch civilians living overseas should receive the same democratic rights as their fellow kinsmen back in the Netherlands. The petition was acceded and in 1948 the constitution was revised. Until then the Leeward Antilles were known as “Curaçao en onderhorigheden” (Curaçao and subordinates), this was replaced with the term “Nederlandse Antillen” (Dutch Antilles). After the Second World War, a period of decolonization followed. In 1954, Surinam and the Dutch Antilles were given the opportunity to execute an independent form of governing without strong Dutch supervision. These regulations were drawn up in the “Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden” but were revised in 1975 when Surinam became autonomous and independent. Another change followed in 1986 when Aruba received a “Status Aparte”. Many political parties in the Netherlands encouraged Independence for the Dutch Antilles and Aruba in the 1980s.

¹¹⁶ Bonaire Vandaag / Tourism Corporation Bonaire: <http://www.bonairevandaag.com/het-aantal-toeristische-bezoeken-aan-bonaire-is-in-2012-gestegen-met-14.html> (18-06-2013).

¹¹⁷ L. Jong, D. Boersema, Douwe Aafko, en Anne Boersema, *Kingdom of the Netherlands: in the Caribbean 1954-2004* 3.

In the past 15 years, the Dutch Antilles has wanted to stimulate its economy. In 2000 it was decided, together with the Dutch Parliament, that Dutch people could migrate to the Dutch Antilles without any restrictions.

During a referendum in 2004, 59.5% voted for the disestablishment of the Dutch Antilles and for entering a direct relationship with the Netherlands. Thus, on the 10th of the 10th in 2010, Bonaire became a special municipality of the Netherlands. A development that was inevitable. The Dutch Antilles no longer exist which means that the BES-islands (Bonaire, St. Eustatius, Saba) are no longer entitled to receive any funding in the name of the Dutch Antilles.

Before the change in the political structure of Bonaire, it had a dualistic way of governance. There was of course the layer of governance from the island itself but above that stood the governance from the Dutch Antilles. The Netherlands will replace the Dutch Antilles, creating a direct relation to the island and Bonaire, St. Eustatius and Saba are now called the Dutch Caribbean. These islands mostly share small economies and have limited sources of income, which makes it difficult for these islands to be independent from their former Dutch colonial motherland.

Nowadays Bonaire is renowned for its diving possibilities, its salt industry and to a certain extent its oil and container ports (BOPEC). There are small agricultural businesses, but they do not contribute much to the Bonairean gross income. The same is true of the fishing industry. Both activities are more focussed on the local market.

3.3 Summary

Reviewing the history of Bonaire shows that Rincon was first inhabited by Amerindians, who later came in contact with colonial Spaniards. The Spanish reign lasted for over 130 years (until 1636), resulting in the fact that the Amerindians had 'Europeanized'. They could speak Spanish and were all converted to Christianity. It is important to be aware of this process because it is the beginning of creolization on Bonaire. This is something that we can foresee because Bonaire and the village Rincon had already experienced the intermixing of two different cultures and races, namely the Bonairean Amerindians and Spanish conquistadores. From the seventeenth century, the Spanish had to deal with European competitors and from 1636 onwards-Dutch influences were present. These influences ranged from capitalistic and governmental purposes to that of pirates. Another element that substantiated the creolization

process for Bonaire was the systematical migration of enslaved Africans to the Caribbean. The slaves, hailing from different African countries, were first brought to Curaçao and from there a select group was transported to Bonaire. Rincon, a village that was already acquainted with Bonairean Amerindians, Spanish, and Dutch, now came in contact with Africans.

The Spanish did not lay down the foundation for a creolized community on purpose. The Dutch colonial policy, however, did. It encouraged creolization as a top-down policy and put the process for Bonaire in motion, especially with the presence of Africans descending from different countries. A community was about to commence in the period of the seventeenth century. There were *mestizos*, children of Amerindian and Spanish descent who could speak Spanish and were religious. There were colonial Europeans who themselves would have children who were born in the Caribbean, thus creating a new elite group. The last group was the enslaved Africans who had various cultural and religious traditions. These three groups and mainly the *mestizos* and Africans had to form a community with communal interests and create a sense of belonging.

It is important to comprehend that creolization is a long process over time. During the seventeenth and eighteenth centuries, this group of people was given the opportunity to form a community. The hardships of working on the saltpans or doing agricultural work surrounding the area of Rincon were in fact very important. They were shared, equally, by this group of people and created a sense of belonging to a (future) community. The people in Rincon thus created social institutions, an element of creolization but from a bottom-up perspective.

We can speak of a community in the nineteenth century when a communal language was beginning to take form. Nonetheless, it was not only Dutch influences, which reached the island. The English occupied the island as well and they also left their mark. From 1816 onwards, the Dutch were back in charge and Bonaire would experience a lot of political changes and developments from 1863 until 2010. Slavery was abolished, Bonaire was put up for sale, and slaves became indentured labourers and poverty and famine followed. No new groups of migrants were added to the mixture of the Rincon community and all the hardships strengthened the communal feeling.

Important events in the twentieth century included the Second World War, in which not just Bonaire but also Aruba and Curaçao played an important part. From 'Curaçao en onderhorigheden' to 'Nederlandse Antillen', Bonaire combined with Sint Eustatius and Saba,

becoming a special municipality in 2010. Since 2000, Dutch people have been free to establish themselves on the island and now a great group of Dutch-born people forms a new group in Bonairean society. In coming years, Dutch legislation regarding abortion, euthanasia and gay marriage will be implemented on the island. Estimates are that in 2015 the Dutch group of people born in the Netherlands will form a larger group than the Antillean-born. Once again a top-down regulation coming from Dutch officials is creating a new peak in the creolization process of the island. The people of Bonaire and those of Rincon are again searching and holding on to their authenticity.

4. Formation of a community : Rincon

In this chapter, a lot of the information that was available concerning the formation of a community is distilled from interviews with the people of Rincon. Their inside information regarding community characteristics and how 'things used to be' mostly refers to the period of the twentieth century.

4.1 Means of living before and after 1863

In 1863, Bonaire had 3.250 inhabitants of whom 758 were slaves. There were 2.492 free civilians and in total there were 6 people that formed the military police (*marechaussee*) and 278 were part of the citizen force (*schutterij*).

After the abolishment of slavery in 1863, the means of living changed for the people of Rincon. As they had previously worked as slaves for the government, they now had no choice but to work on plantations. These plantations consisted of parcels of land that were bought by private owners. The previous agricultural system and salt industry were no longer profitable without the exploitation of slaves. The Dutch government put Bonaire up for sale and the island was first bought by two rich families from Curaçao, the family Neumanns and Jesuruns. In their turn they sold parcels of land off to private investors. However ironic it may seem, the situation of the people of Rincon changed drastically - but not for the better.

In 1863, 607 governmental slaves and 151 private slaves received their freedom. The owners of the private slaves were even compensated for their 'lost investment'. They received 200 guilders per private slave. The slaves that were now free men had no income or any possessions. These ex-slaves were more or less forced into indentured labour on the acquired parcels of land belonging to private investors. Other possibilities were migrating to Aruba or Curaçao. On Curaçao, the Bonaireans would get work at New Port, a company that worked with phosphor.¹¹⁸ The lands that remained unsold were divided into little *kunukus* (parcel of land) but working for the *shon* and on your own *kunuku* was a really hard life. The produce grown on the *kunukus* was not destined for sale but as a means to self-preservation.

Judicially, the former slaves still did not have many rights and a lot of the Bonaireans, especially men, decided to migrate to Venezuela to work in the copper mines. The

¹¹⁸ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

Dutch government supported migration since the Dutch officials present on the island realized that the shortage in work accompanied by poverty could lead to disturbances. After 1863, district governors were asked to recruit former slaves that would want to go to Surinam to work on plantations. Besides providing support, the Dutch government also promoted labour migration and (next to Venezuela and Surinam) Antilleans migrated to Panama, Cuba or Costa Rica hoping to strike it lucky. At the end of the nineteenth century, the circumstances were very poor. The plantation economy was reduced to a minimum and there was a severe shortage of food and clean drinking water. Poverty ruled on the island. The only option for many Rincon men was to become a sailor and travel the world. For the women of Rincon, there was some work in the textile industry by making straw hats.

4.2 Characteristics community

In a culture, communities are inevitable. Look at religion, families, work and all sorts of hobbies; they all involve a variety of communities. Communities are not merely a group of people that reside in a certain place or setting. Communities offer the opportunity to socialize and interact with other people. They provide a social construct that allows us to understand the world that we live in and gives us the feeling of being part of a larger group.

An important characteristic of a community is that its members share something that is communally considered to be of value. It means that communities are built around a certain set of principles. Being accepted within a community, one must have access to a community, be able to communicate, see themselves as part of community and be seen as such by other members and they must be able to be involved with community activities.¹¹⁹ Over time, the definition of a community has changed. A community is no longer bound to one place. Thanks to modernization and developments in technology, communication and transportation are no longer limited by state boundaries.

In my research I have tried to approach the inhabitants of Rincon as a community, which shares its own specifics, but still fits in to the totality of being Bonairean. All members of the Rincon community are Bonaireans but they share a communal history that affected their identities in such a way that they feel Rinconero first and then Bonairean.

¹¹⁹ Characteristics of a community : http://www.psawa.com/Characteristics_of_a_community.html (19-06-2013).

4.2.1 Community culture of Rincon

When applying the basic definition of a community and culture to the Rincon situation, certain characteristics can be described. Rincon and its inhabitants all participate actively in 'cultural life'. It can be discussed whether this participation is in fact the ultimate goal of being a strong and active community. In the coming chapter, I will describe different characteristics of the community culture of Rincon.

4.3 Social relationships

It is hard to identify the specific cultural characteristics of a culture that is foreign to our own. For a person studying a culture that is different to his own, some elements will be striking and therefore noteworthy. Even someone like me, who is of Antillean and Dutch descent, has to be careful not to put everything indiscriminately under the same umbrella. As an author, I will try to keep the facts and theory of the culture of Rincon balanced and will try to present these relationships in the most productive way I can.

It has become clear that the community of Rincon is characterized by social standards and solidarity. These two elements are very important in the culture of the village; naturally this process has had time to develop. Amerindians inhabited Rincon before the enslaved Africans migrated to the village. Aside from these two groups there were the Europeans that resided on the island and in the village of Rincon as well. This already means that there are at least three different sets of cultural values and worldviews to be taken into account. Looking more specifically at the group of Africans that came to Rincon, they did not all originate from the same African country. Therefore, even within the group of Africans, a variety of cultures existed. The same goes for the Europeans. The Spanish, Dutch and English are all of European descent; however, they do not all share the same cultural standards. These different influences are all of importance to the culture of Rincon as they all played their part in the formation of its culture today.

A way of describing how the culture of Rincon formed is to look at a number of concepts such as kinship, marriage, birth, upbringing, the caretakers of the community and how

these are interrelated and dealt with in the Rincon culture.¹²⁰ I will start with explaining the way in which kinship is experienced in Rincon, which will be followed by the rest of the above-mentioned concepts.

4.3.1 Kinship

If we take a look at kinship, it is not simply related to the social acknowledgement of biological bonds that are formed through marriage and procreation. Kinship is not only referred to when discussing genetic relationship between people. For every culture, kinship knows different dimensions, which can refer to economic or social relationships.¹²¹ This means that kinship is not something that is predestined but something that is determined by a population's culture.

If we view how kinship is perceived in Rincon, it is safe to say that kinship does certainly not only refer to blood relationships. There is an outspoken opinion on who family is and who is not. This is not so remarkable, Rincon being a small community. Everyone knows each other, which was an important element of the children's upbringing. The whole community kept each other in check and their children were informed about the other members of the community as well. This is visible when Mr Baumont tells a tale about one person who went missing from the village. He shares that one day a man known as *Palu Dushi* (Mr Liquorice) was missing from the village and that 'everyone went into the woods to search for him with a *karko* in their hands'.¹²² The *karko* functioned as a means of communication; it is a shell, which can be compared with a wind instrument. When a missing person was found, the people would communicate a commonly recognized tune, which meant that the person was unharmed and people could stop their search. There also needed to be a code that instigated if the person who was found was indeed harmed, hurt or even worse. This was unfortunately the code that was used for Mr Palu Dushi, 'Buchi Chimmy and me went to the well and we put a stick with a piece of wire in it. At one point something heavy. We found Palu Dushi, he had thrown himself in the well. Buchi Chimmy got his *karko* from his backpack and started blowing; people came from all sides to the well. That is the way we communicated'.¹²³ In this way,

¹²⁰ R. Allen, 'Report by AAINA – a cultural-antropological research in april 1982 and june/july 1983, 6.

¹²¹ Sidney W. Mintz and Richard Price, *De geboorte van de Afrikaans-Amerikaanse cultuur* (KITLV 2003) 13.

¹²² Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹²³ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

knowledge on every kind of level was known by someone of his or her own family but at the same time by members of other families as well.

4.3.2 Marriage

Rincon is a village which is very religious in the sense that Catholicism is the ruling and common religion amongst its inhabitants. With the influence of the Catholic Church, marriage was the desired form for partnership and procreation. Overall this view on marriage was accompanied by a Western component, which is monogamy.¹²⁴ There were of course many persons that did not live up to these standards. This was the case for Margarita Flora who shares that she had 'many fathers'.¹²⁵ The choice of some people to be with someone or have children with a man without marriage was not approved of by the community and most certainly not by the church.

At the beginning of the nineteenth century, there were only ecclesiastical marriages and not, as is now commonly known, civil marriages. If a civil marriage was performed, the couple's offspring would be named after the mother.¹²⁶

Although Rincon is a very traditional village, there were no judicial rules saying that a person had to be true to one partner or that there had to be some kind of endogamy. There are numerous examples of women and men who married their partners who were not from Rincon but from other villages such as Noord Saliña, Antriol, Tera Cora and Nikiboko.¹²⁷

When a man wanted to start a relationship with a woman, he had to take the initiative. Overall, young women were warned about men who were more interested in physical relationships rather than an actual partnership and marriage. If a man had serious intentions, meetings between the man and woman would be arranged. He had to inform the parents of the girl and share his intentions. On set dates, he could visit the girl at home where he would be received in the living room where the rest of the family was also present.¹²⁸ This

¹²⁴ Allen, 'Report by AAINA', 18.

¹²⁵ 'I don't really know who my father is, I had many fathers. They told me that Frits di Fiti, the father of Tuyuchi is my father. When I was an adult woman and when I got married I went to the home of Janshi, he asked me: child, who are your parents? I said to him that my mother was Bernadina, he called his daughter and said: Paulita, this is your sister'. Interview with Margarita Flora ("Flora") 19-03-2013.

¹²⁶ Allen, 'Report by AAINA', 19.

¹²⁷ Allen, 'Report by AAINA', 20.

¹²⁸ Allen, 'Report by AAINA', 20.

could go on for months before the two could eventually marry. It was an unwritten rule that the young woman at her marriage had to be a virgin.

As mentioned earlier, inhabitants - either women or men - could marry their life partners outside the village but Rincon knew a patrilocal system.¹²⁹ When both partners originated from Rincon, they kept living there but if there was a marriage between a man of Rincon and a woman from another neighbourhood, she followed her husband and moved to Rincon. If there was a marriage where the woman was from Rincon and the husband from another neighbourhood, the woman had to leave Rincon.

In most cases, the married couples built their new home close to their parental home. The parental home was that of the man of course. In this way an area where all members of a family lived together would begin to develop. This was, for example, the case with the Janga family who resided in the east of Rincon.¹³⁰

4.3.3 Birth

Giving birth is a very special event, which not only carries a biological importance but a social-cultural function in a family as well.¹³¹ The whole family was involved when a mother-to-be was in labour. There was an ascertained set of rules with which the mother-to-be had to comply. These rules concerned a number of things such as nutrition and clothing. Other family members would check that the mother respected the rules.

At the beginning of the twentieth century there were women that were called *frumu*, who helped during labour. Mrs Chemmy explained that when she was born, such a woman helped her mother.¹³² A *frumu* is what we now call a midwife. This was usually an older woman who received her knowledge from her predecessor. She would help the mother when in labour, would cut the umbilical cord and took care of the child as soon as it was born. She would share the news of whether it was a boy or girl and make sure the baby was healthy. There was usually an older family member present in the lying-in room as well. The father would not be present during the labour: he was told the baby's sex afterwards. A *frumu* was usually paid in kind; she would be paid with flour or eggs. The *frumu* was replaced in the early

¹²⁹ Allen, 'Report by AAINA', 21.

¹³⁰ Interview with De and Mirna 23-03-2013.

¹³¹ Allen, 'Report by AAINA', 22.

¹³² Interview with Crispina Anselma Cicilia – Janga ("Juffrouw Chemmy") 13-03-2013.

twenties as Mrs. Chemmy states that when her sister Benita was born, there was only one diplomatic midwife that was responsible for assisting all the women on the island.

After the woman delivered her baby, she had to remain inside the house for 8 days. She would have to drink herbal tea, *karishuri* thee to retract all the refuse from the uterus (“*Pa saka sushi*”). The mother had to take care not to get sick or get a cold. She had to wear a kerchief and socks, put cotton-wool pads in her ears and wear a belt. Every window and door had to be closed. After a child was born, it was often named after a Saint, for example, St. Eustatius.¹³³ The names of these Saints were extracted from an almanac. The almanac presented all the days of the Saints and on which day they were honoured. When the name of a Saint was chosen, it immediately became the baby’s patron.¹³⁴ In addition to staying in the house with the mother for a week, the baby had to be baptized within this period as well. This is where the Catholic Church strengthened the communal rules that applied for the mother.

The Catholic Church did not hesitate to interfere within the community in order to uphold Catholic moral standards and rules. There was a lot of discrimination carried out by the church in Rincon. If people were not married but had children regardless, these children could not be baptized on a Sunday; this had to take place on a Saturday. There are also references that claim that these people could not enter the main entrance of the church. They were required to enter the building via a side door and the pastors that were present would call them names. The offspring of unmarried couples were called *yu sushi* (dirty children).¹³⁵ Their parents still carried their children in cloths to have them baptized, although this was often refused.

The situation on Aruba was similar. Mrs Mirna tells us that her parents were not married and that for this reason she was not allowed to sit at the front of the class but instead had to go to the back.¹³⁶ These are practices that are now unheard of but still this was the reality in Bonaire and the rest of the Caribbean seventy years back, which is not that long ago.

4.3.4 Upbringing

¹³³ The second name of my own father.

¹³⁴ Allen, ‘Report by AAINA’, 22.

¹³⁵ Interview with De and Mirna 23-03-2013.

¹³⁶ ‘I had to share one book with my brothers and sisters, we were with three’. Interview with De and Mirna 23-03-2013.

The children of Rincon were not only given norms and values by their mother or parents. The entire family consisting of uncles and aunts would chip in. More importantly, the entire society pitched in when it came to integrating new members in the community. Each member contributed to this social process. Sira Juanita Molina grew up in such a family. She was not brought up by her parents but by her aunt and uncle. Her aunt was a sister of her father and her uncle was a brother of her mother. They were not a couple but shared a household.¹³⁷

This meant that from an early age, children in Rincon learned to respect and listen to other members of their family and to the members of the community. This respect came forth out of the social control that the society held over a child. Each member, whether related, a close friend or a stranger could punish you if you had broken any societal rules. These punishments could vary from a verbal warning to a more physical punishment. A branch of a *watapana* tree was often used as a whip.¹³⁸

Some of the communal rules reinforced the importance of young children showing their respect to the elderly members of the community. They could not speak when older people were talking, call them by their surnames or question or challenge the opinions given by their elders. However, between these interrelated connections, the role of the mother played a very important part in their children's upbringing.

Besides the norms and values taught by the community, children integrated into the community by learning the tools necessary for survival. The children learned how to work the land. They learned how to make carbon or how to gather wood. Older girls had to learn how to run a household. They had to wash the dishes and their school clothes; they had to fetch water that was either destined for washing or drinking. Water was gathered at pos di Rincon, Dos Pos or Tanki Ventura. ¹³⁹

A notable pattern when bringing up children is that there is often a system of co-parenting between biological parents and other close friends/relatives. This system is also known as the Surinam "*kweekjessysteem*".¹⁴⁰ The families that help each other taking care of the

¹³⁷ Interview with Sira Juanita Molina ("Sira") 14-03-2013.

¹³⁸ Allen, 'Report by AAINA', 23.

¹³⁹ 'I had to *piki palu* (gathering wood for cooking), wash dishes, wash my school clothes, run errands etc. I did these tasks on different days. One day would only be for fetching water at Tank Ventura. We went to pos id Rincon and also at Dos Pos. We got water for watering our plants. There was also a well nearby Tanki Ventura and there we went for drinking water. The water of the well was a little brackish and salty.' Interview with De and Mirna 23-03-2013.

¹⁴⁰ Albert Helman, *Cultureel mozaïek van Suriname* (Zutphen 1977) 270.

children might be blood family, but this is not always the case. Often there is a relationship between the families or one family is wealthier than the other. It would sometimes happen that a young girl got pregnant and her family was not able to take care of her and her baby-to-be. Generally, such a girl would be taken care of by another family. The mother of Arthur Sealy found herself in such a situation. Sealy shares his story saying that his mother got pregnant when she was only 15 years old. She was taken care of by another family that provided for her and her child. When she got pregnant again only two years later, she was sent to another family but her first-born stayed with the family that first took care of her. The second family to take her in provided her with a job and took care of her second child. This is where she would eventually meet Arthur's father who was a sailor from Barbados. Three more children were born and eventually the second family arranged a house where they could live as a family.

In an Antillean family, men who are related to the mother of a household take on the role of protector and provider. This role is less clearly defined regarding a man's own wife and children. The women who are related to the mother's side of the household, eg the grandmothers, mothers, aunts, and sisters are responsible for the woman's social protection in a household. It was always possible to call upon the family and ask for help. In addition to giving services and receiving services in return, material and immaterial things were shared; this was taken for granted. Children can be brought up by anyone from the mother's family (or by other relatives, as we've seen with Arthur). Children are often taken care of by family members and raised as if the aunt or sister is the biological mother (*yu di kriansa*). This family construction differs from the typical Western household, which is characterized by independence and an 'I' perspective. The Antillean family construction seems to be more characterized by a 'we' perspective and the interests of the family are a priority. The upbringing and social patterns of the Antillean family construction are all focused on preparing a person to fully integrate within the community.

4.3.5 Women and Men

The women of Rincon play an important part in the community. Since the period that the Amerindians lived on Bonaire, women have played quite a decisive part in upholding and developing the Rincon community. This was the case with Shima, the daughter of King Manaure. She was an astrologist, which meant that she was a very wise woman in her time.

When the Spaniards arrived in the Caribbean at the end of the fifteenth century, the new settlers were mostly men. They did not bring their wives or children with them. This meant that in the 130 years that they were present on Bonaire, there was an extensive amount of transmissibility in language, religion and thus culture.

The Spaniards mixed with Indian women and their children became *mestizos*. The term *mestizo* refers to the children whose parents were European and Amerindian. When the Dutch arrived in 1634, there was an Indian population but with strong Spanish characteristics in culture. When the Dutch first imported slaves from Africa, it is known that the group that arrived on Bonaire mainly consisted of women and children, as men could be sold for higher prices.¹⁴¹ There is, however, a difference between the first W.I.C in 1634 and the second W.I.C. in 1674: the former concentrated more on commercial trade in commodities such as agricultural products and the latter was more focused on slave trade. This difference in concentration had an influence on the African slaves that were transported to Bonaire. The group that arrived on Bonaire mainly consisted of the first W.I.C. slaves.¹⁴²

The slaves on Bonaire were not sold to other places in the Caribbean, or to America - they remained on Bonaire. This was very different to the situation on Curaçao, where slaves were usually auctioned. For Bonaire and Rincon this meant that there were mainly three groups: the *mestizos*, enslaved Africans and Dutch Europeans. Just as the Spaniards had mixed with the Amerindians, this mixing process was now occurring between the enslaved Africans and Dutch. The children born between these two ethnicities are known as *mulattos*. The *mestizos*, unmistakably participated in this process, which is one reason that people of Amerindian descent, are not mentioned in demographic records of the nineteenth century.

Throughout these times the women played an important part, as they were the procreators of the community. The Indian women had to adapt to new circumstances, as did the enslaved African women when they arrived. Throughout the centuries the women of Rincon learned to be mothers, wives and caretakers. In a family, the woman is the centre that holds everyone together.

Through the years, many Rincon women have had to be capable of multi-tasking in some way. When slavery ruled, the women went to work on the land just as the men did but

¹⁴¹ Interview with Jon Schermer, 13-03-2013.

¹⁴² Interview with Jon Schermer, 13-03-2013.

were responsible for taking care of their children as well. In the period that slavery was abolished, the Rincon woman experienced more hardships.

At the beginning of the twentieth century, dozens of men migrated to find work elsewhere in the Caribbean due to worsening economic circumstances in Rincon. This meant that many women had to take care of their children all by themselves. Without a doubt this had a great influence on the development of the children's upbringing as it probably had on the women. In the interviews that I have carried out, the subjects often shared stories or made references to strong and independent Rincon women. To give a few examples: the *frumu* who took care of women in labour, the women who played the (at times very dangerous) instrument, the *barí*, just as the men did and women who stoop up to each other's husbands.¹⁴³

These are all examples of strong women who were formed by the circumstances that came about throughout the centuries. The women of Rincon share a long history where they had to prove they could survive in a changing community and carry the responsibility of maintaining and withholding their families.

4.3.6 Language

Papiamentu is a Creole language, which is the result of the mixing of different ethnic groups who each had their own language before they arrived on Bonaire. Papiamentu is not only spoken in Rincon, Bonaire but in Curaçao and Aruba as well. Looking at the composition of the language, a lot of Indian words can still be traced, despite the fact that the Amerindians were under Spanish colonial influences for over 130 years. There has not yet been a conclusive study that has proven that the foundations of Papiamentu are either a mixture of Spanish/Indian elements or that it is more Afro-Portuguese.¹⁴⁴ Generally, Papiamentu is described as a language that is a combination of Iberic, Spanish, Portuguese and African influences. Each culture has had its influence on the language that is spoken in Rincon, amongst other places.

¹⁴³ 'My grandfather would bother my grandmother and my oldest aunts Ma Binja, Tantan Bijela en Tantan Johanna would come and settle with him for it'. Interview with De and Mirna 23-03-2013.

¹⁴⁴ G. van Buurt, Sidney M. Joubert, *Stemmen uit het Verleden* - "Indiaanse woorden in het papiamentu", (Alphen aan de Rijn 1997) 17.

Looking at the influence of Indian words, it is remarkable that a lot of them describe Bonaire's flora and fauna. It can be argued that this is the result of the differences in nature. A lot of the plants, animals and in general Bonairean nature differed from the Europeans' 'Old' world.¹⁴⁵ The same goes for the comparison between the Caribbean and the nature, plants and animals in the original home of the enslaved Africans.

The Amerindians, or preferably the *mestizos*, were not an isolated group. They had encounters with the Europeans, for example Dutch sailors, and with different ethnic groups from Africa. An important indication to the creolization of the *mestizos* on Bonaire is that in the nineteenth century, they were no longer referred to as a particular ethnic group in demographic statistics.¹⁴⁶ Of course, aside from Indian influences there are cultural contributions from different African ethnicities, which were transported to the Caribbean as well.

A few examples of African influences in Papiamentu are words like *funchi*, *tambu* (known as *barí* on Bonaire) and *nanzi*, the spider, which is the main character of folk tales, which are well known on Bonaire and the rest of the Leeward Islands. European colonizers are also part of the fusion of the creole language.

Papiamentu functioned as a *lingua franca* between the Afro-Indian population and the Europeans. Papiamentu is therefore considered to be a creole language. It became the shared language of all the different ethnic groups, which had originally spoken different languages when they first arrived on the island.

It is hard to be certain of how creole languages come to be. However, there are two theories that make arguments as to how creole languages emerge out of different elements. First we have the Monogenetic theory that discusses the great influence of the Portuguese. The Portuguese, Europe's' first globetrotters, had contacts on the West African coast and, because of their commercial and colonial aspirations, a Portuguese pidgin language was created in the Portuguese settlements. The language supposedly spread from the West African coast to countries and islands with which the Portuguese had contact, meaning from Japan and the Philippines to the Caribbean area.¹⁴⁷ This is, according to the theory, the reason that the variety in language formed a basis for developing a pidgin and the creole languages that

¹⁴⁵ Buurt, Joubert, *Stemmen uit het Verleden*, 8.

¹⁴⁶ Buurt, Joubert, *Stemmen uit het verleden*, 21.

¹⁴⁷ Buurt, Joubert, *Stemmen uit het verleden*, 24.

shared Indo-European elements. An example of this is the language that is spoken on Cape Verde. Many similarities can be found between the language that is spoken there and the Papiamentu spoken on the Leeward Antilles. Of course each area has its own language due to relexification, the replacing and extension of vocabulary by other language influences. The second theory, the Polygenetic theory, puts forward that Papiamentu is a language, which emerged out of Spanish with Indian influences on a local level. Later on, influences from Dutch, Portuguese and African languages were added. In the last phase, components were added from English, French and other European languages as well.

One reason that Portuguese elements are interrelated in the Papiamentu language is the migration of Sephardic Jews. This ethnic group migrated from Brazil, to Amsterdam where they waited for approval from the W.I.C to eventually migrate to Curaçao. This migration started around the middle of the seventeenth century when the W.I.C signed the capitulation of Brazil.¹⁴⁸ Regarding the developments of social and linguistic contacts in the Caribbean, it is clear that groups of different ethnicities have been the important element in the creation of mobilizing 'new' creole languages. Looking at the contact between first the Spanish and Indian, and later on Iberic (Dutch, English and French) accompanied by Afro-Portuguese language, Papiamentu was created.

This process of creating the communal language spoken by the different groups began in the seventeenth century onwards, the period where Spanish-Indians came into contact with the enslaved Africans, Sephardic Jews (especially Curaçao) and groups of different Europeans. Different accounts in the reports, written by Dutch officials, state that in the nineteenth century, the slaves and Amerindians could speak Papiamentu. This is also made clear by looking at patriarchal documents that state that the pastors and nuns sent to Rincon, for example, had to learn the local language, Papiamentu. The creation of the language lasted around 200 years. However, a language is always subject to change.

4.4 Summary

This chapter has shown the importance of communities being built around certain social institutions and principles. Amongst other things, solidarity is one of the shared principles and keystone on which the community of Rincon was built. Certain concepts that fit into the

¹⁴⁸ Buurt, Joubert, *Stemmen uit het verleden*, 25.

context of Rincon's social relationships help to explain the interrelation between individuals and exemplify how a communal culture was created. The result of creolization is visible in these social developments. Therefore, creolization is considered to be not merely a process but an instrument that helps to analyse the Rincon community.

The social relationships of Rincon can be described as solid and strong. It has become perfectly clear that within the small community it was self-evident for each member to describe who is family and who is not. This not only referred to blood relations but also to extended families who take care of each other. Everyone in the community kept each other in check and social control was nothing unusual. Certain patterns that resemble these strong relationships in Rincon are visible in other Afro-Caribbean communities as well, for example, the 'kweekjessysteem'. The social institutions and developments were important because they functioned as platforms on which the different cultures that were intermixing could transfer their culture. The different cultural groups of Rincon wanted to belong to a community and thus needed these social platforms. It allowed them to eventually construct and contribute to a 'new' Antillean culture. Apart from this, the social relationships could give the people of Rincon the opportunity to share their past memories. Social practices were indispensable in the socio-cultural formation of the Rincon community.

Alongside the social relationships that formed the basis of the community, language is another important factor. In analysing the language of Papiamentu the different cultural influences are transparent. In the vocabulary of Papiamentu Amerindian, Spanish, Portuguese, English and Dutch words are traceable.

Rincon as a community experienced the creolization process by first establishing their pidgin. The pidgin commenced preliminary to the process of creolization, which for Rincon was the moment in the seventeenth century when the different groups of people were placed together and had to form a community. In this situation, a natural reaction would be for everyone in the community to first stay true to their own culture. How opposite cultures react to one another is not something that is set in stone. However, the power balance between the interacting cultures determines which culture will be more dominant. Viewing the different cultures in Rincon, there was not one culture in particular that dominated all other cultures. The power difference among the *mestizo*, Dutch and African was rather big which meant that the different ethnicities could no longer maintain their own primary culture. The pidgin, the community culture, over time became the primary culture.

Next chapter will further emphasize how the social and to some extent conservative standards were for a great part created out of religious motives. Rincon has remained very Catholic since the Spanish first arrived in the sixteenth century. Although religion is regarded as a commonly-shared value, other religious traditions still remain. This is partly the result of different ethnical groups living together in a community.

5. Religion and Education

5.1 Religion

Religion has always been an important part of the community in Rincon. The first church that was established was built in 1837. The motivation to establish a church in the village came from the Catholic order of the Dominicans.¹⁴⁹ On Curaçao where a lot of priests and nuns were active around this time period, bishop Niewindt supported the idea and argued that there was a need for a Catholic parish in Rincon.¹⁵⁰ The Dutch, who were mainly Protestant, did not care much about the matter as they were primarily interested in trade and economic gain. Thus, from 1837 onwards, Rincon knew its first parishioners.

What is remarkable about the religion in Rincon is that the majority of its population is Catholic but African elements still remain. This can also be said of the Indian influences and beliefs. The village consisted of people who share different backgrounds and who were more or less forced to come together in the Catholic church.

In 1858, Bishop Niewindt stated that there was a great need for a Catholic priest in the village of Rincon. Governor Van Lansberge passed this request on to the Minister of the Colonies stating that it was a priority 'and that the additional expenses by the Mother country will eventually benefit the population of Bonaire'.¹⁵¹ From 1858 onwards, Dutch pastors and nuns travelled overseas. These men and women had an extensive and powerful influence on the community, as I will try to indicate.

Overall, of all the pastors that were present during the nineteenth century, it was mostly men that were in charge. With a few exceptions, most of the pastors did not remain active in their post for very long. Below in table II is an overview of the pastors who came to Rincon during the nineteenth century:

Table II Overview of Pastors in Rincon 1858-1900

	Name	Period in Rincon active as pastor
--	------	-----------------------------------

¹⁴⁹ Johannes Hartog, *Geschiedenis van de Nederlandse Antillen: Bonaire van Indianen tot Toeristen* (Netherlands Antilles 1954) 133.

¹⁵⁰ Hartog, *Geschiedenis van de Nederlandse Antillen*, 135.

¹⁵¹ Hartog, *Geschiedenis van de Nederlandse Antillen*, 137.

1	Joannes te Welscher	1858-1862
2	Christiaan A. Meijer	1862-1863
3	Adrianus Sehoonen	February 1863- July 1863
4	Joannes te Welscher	1863-1873
5	Antionius J. van Koolwijk	1873-1877
6	Basilus O. F. Cap	1877-1884
7	Mathaeus Bongers	1884-1889
8	Vineentius J.H. Ebben	February 1885 – June 1885
9	Georgius van Run	1885-1889
10	Jozef M. G. Meyknecht	1889-1897
11	Reginaldus Regouin	May 1897 – October 1897
12	Henricus Okhuyzen	1897 – 1900

Most pastors were active for four or five years or less. Some, such as Reginaldus Regouin, only remained in the position for five months. One who stands out is Joannes te Welscher. He resided in Rincon for fourteen years. Pastor te Welscher was born on 2 September 1824.¹⁵² Te Welscher came to Rincon with his sister. His story was passed on from generation to generation. So Frans Booi remembers that 'he was connected to a German family who also came to the island. His sister was called Marietje.'¹⁵³ Not every story was very positive about this pastor, as another interviewee remembers that he persecuted a lot of people. Pastor te Welscher complained about the Rincon residents' musical outlets, for example, the *barí*. Interviewee Jon Schermer found a complaint that was made against his great grandfather in the National Archive in The Hague. Jon's great-grandfather, together with his neighbours, supposedly tried to hit the pastor.¹⁵⁴ This is an example of how the inhabitants of Rincon regarded the influence of the Church. On one hand, people were Catholic and went to church every Sunday. On the other hand they wanted to maintain and keep their African origins as well, for example, in the form of playing African music.

¹⁵² Gelders Archief:

http://www.geldersarchief.nl/zoeken/?miview=ldt&mivast=37&mizig=128&miadt=37&miaet=18&micode=0207_G_5589&miahd=73129191&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&mif2=Doetinchem (05-05-2013).

¹⁵³ Interview with Frans Booi, 25-03-2013.

¹⁵⁴ Interview with Jon Schermer, 15-03-2013.

The church, which was constructed of stone in 1837, was demolished by a hurricane in 1907 and had to be rebuilt. When the church was finished it was dedicated to San Luis Bertran, a saint of Spanish Dominican decent who was famous for his missionary work in South America in the sixteenth century.¹⁵⁵

The pastor has always played an important part in the Rincon community. Throughout the years there have been different pastors, all of whom shared a different character with the community. An overview of all the active pastors in the twentieth century is visible in table III:

¹⁵⁵ Church folder, Rincon church.

Table III Overview of Pastors in Rincon 1920-1949

	Name	Period in Rincon as ruling pastor
24	Ambrosius Kuyper	1920-1925
25	Constantius Gallé	1925-1926
26	Bonaventura van Everdingen	1926-1927*
27	Theodardus Bartel	1927-1931
28	Willibrordus de Barbanson	1931-1933
29	Albertus de Valk	1933-1936
30	Cornelius Heijnsbroek	1936-1939
31	Thomas Wolters	1939-1945
32	Rosarius Weenink	1945-1949
33	Joachim M. Leeuwenberg	January 1949 – November 1949

*a muri na Boneiru (died on the island)

A pastor who truly stands out from the pastors that were active in the beginning of the twentieth century is Pastor Bonaventura van Everdingen. He was born as Fransiscus Antionius van Everdingen in Culemborg on 20 of January 1887. He was educated in the order of San Dominico before he was sent to the Caribbean in 1914.¹⁵⁶ Before he worked on Bonaire, the pastor had travelled to Curaçao as well as Aruba. The pastor worked between 1926 and 1927 in the parish of San Luis Bertran in Rincon. He replaced pastor Gallé who had stayed in Rincon for a year (see table II).

One reason why this pastor is still remembered is because there have always been rumours that he did not die of natural causes. He died in Rincon on 8 of June in 1927. The community remained silent about what really happened but the rumours never went away. Another indication that there was something behind the mysterious death of the pastor is that pages of his diary have been cut out. (Just as the Commanders and Districtmasters did, all the pastors wrote about daily responsibilities).¹⁵⁷

Like many people, I was interested in getting to the bottom of the pastor's cause of death. I asked the people of Rincon what they could remember of this event. Most people gave the same response as their ancestors had – that they knew nothing of the matter. One answer

¹⁵⁶ <http://m.rnw.nl/caribiana/node/79752> (15-04-2013).

¹⁵⁷ Diary, found in the archive of Boi Antoin.

did stand out because it may give a clue as to why the pastor may have been poisoned. When I asked her why she thinks the pastor was murdered, Sira Juanita Molina replied, ‘ I don’t know the reason why but perhaps in that time there were bad people and bad people are everywhere. They did tell that close to the rectory was a home and the woman who lived there was *un pida kos di bon* (bad person, a person with bad habits). The people said that the chickens of the shon would go to the garden of the pastor because they would jump over the fence and the pastor did not like that. That’s how they told the story. They said that this shon gave him food, *iguana* (lizard), this poisoned him but I don’t know exactly I really don’t.’¹⁵⁸

The pastor had ordered certain leaflets be distributed after his death. In the leaflets, he had written that the parishioners of Rincon had hurt him but that he still loved them, ‘trusting in their Faith in God’.¹⁵⁹ The legend surrounding this pastor even reached the Dutch Forensic Institute (NFI). In 2011, the remains of the pastor were passed on to the NFI and they determined that van Everdingen had been murdered by heavy metal poisoning, specifically lead. The remains of the pastor were reburied and placed within the church.

It is clear that the pastor and the Catholic church have had a great influence on the Rincon community. Everyone I interviewed was able to say without any hesitation that a pastor is very important for the community. However, the interviewees said that the pastor was not that important for them personally, but that he was important for Rincon. The pastor functioned as a councilman, someone the people could turn to for guidance and advice.¹⁶⁰

During the week, different services were held, usually starting at nine in the morning. Of all the services that were held, *themisa may’o* was considered to be the most important.¹⁶¹ The worshipper had to be very quiet during the service and treat the priest with great respect. Jozef M.G Meykneeht and Willibrordus de Barbanson are two pastors who, even today, are still remembered as very strict leaders. These men visited every house and laid down strict moral standards.¹⁶²

The church was very committed to the community. When someone had passed away, the church bell was rung all day long. Everyone knew that someone had died and would

¹⁵⁸ Interview with Sira Juanita Molina (“Sira”) 14-03-2013.

¹⁵⁹ "Jullie hebben mij pijn gedaan maar ik hou toch van u, daar u trouw bent in uw geloof". "Mi parroquianonan, boso a causámi hopi tristeza ; ma toch mi ta gaba boso, pasobra boso ta stima boso Misa y Religion." Extra, 24 óktober 2009, artikel E morto di pastor Bonaventura van Everdingen.

¹⁶⁰ Interview with Crispina Molina-Janga (“Juffrouw Chemmy”) 13-03-2013.

¹⁶¹ Interview with Nemencio Baumont (“Boeboe”) 14-03-2013.

¹⁶² Interview with De and Mirna, 23-03-2013.

go to church to say a prayer. There was great respect for the pastors and nuns. If you walked across the village in the 1930s and 1940s and ran into a priest, you would take off your hat in greeting to show your respect. Not all the priests and nuns were this strict. Tavo remembers that when he first established his football club in Rincon in the 1940s, Pastor Albertus de Valk was very excited. He remembers pastor de Valk as a huge football fan and he became a great fan of S.V. de Goede Hoop. 'The pastor would always invite football players to sing in the church.'¹⁶³

Not all people regarded the pastor as important. Some people had a strong connection with the pastor while others did not. This did not affect their attendance at church every Sunday. Everyone went to the church whether their relationship with the pastor was strong or not.¹⁶⁴

The songs the children learned at school were focused on honouring the church and the colonial West. For example, this hymn was sung towards the end of the 1930s:

Waar de bonte huisjes lachen
In de blijde zonneschijn;
Waar de sterke wind blijft waaien
Over knoeken groot en klein;
Waar de mensen nog eenvoudig,
Vrolijk en tevreden zijn,
Daar is Bonaire, mijn Vaderland!

A second verse followed and then the pastor gave a word of thanks. A reporter from Curaçao wrote of Rincon, in the newspaper *Amigoe di Curaçao*: 'More so than in the city, one feels and realizes what a shepherd means for its parish'.¹⁶⁵

The songs, which were sung, were very important because their content tells us how patriarchal and Dutch policy-makers influenced the community. It presents an image of how the community was taught to deal with the colonial standards in that time.

There was a great amount of pressure on the inhabitants of Rincon. This pressure was caused by the fact that the Dutch government supported the Catholic teachings and forms

¹⁶³ Interview with Olympio Eustacio St. Jago ("Tavo") 22-03-2013.

¹⁶⁴ Interview with De and Mirna, 23-03-2013.

¹⁶⁵ *Amigoe di Curaçao*, 54ste jaargang, woensdag 6 oct. 1937 no. 2886, gedeelte Bonairiana.

of bonding within the community. The former slaves still learned to pray and believe in Christianity. They were given a small amount of education, but this was a selective education that taught the community more about the Dutch Kingdom than of their own cultural heritage, or history of that of island. The Monsignor was the first figure to be presented in the education of the Rincon community and formed the first rules regarding marriage, baptizing and visiting the church. These rules were passed on from one pastor to another, as they endeavoured to uphold these moral norms and standards. Looking back, these measures can be considered to be the first elements that contributed to the forming of the Christian community that Rincon is today.

5.1.1 Education

Another factor that was important to the Catholic Church, and in particular Bishop Niewindt, was education. The church provided Rincon with schooling. Every child between the age of six and twelve could attend school. There were six classes in total. Next to the church was the school and between the church and the school was a building, where the nuns and pastors lived.

An interesting feature of the classrooms in the Luis Bertram School is that they were all open. A teacher standing in front of the class could easily walk straight into the next classroom, as there were openings from one room to another. We can conclude that the communication in school was very open but at the same time this structure indicates a form of social control.

At the end of the nineteenth century it was mainly Dutch nuns and pastors who provided education but this changed around the turn of the twentieth century when the women of Rincon began to function as the main actors who provided the Rincon community with (Catholic) education. The Dutch pastors and nuns who remained in Rincon could speak *Papiamentu* fluently because they learned the local language from Rincon women as soon as they arrived on the island.

At the beginning of the twentieth century, the teachers in the Bonairean education system were mainly women from Rincon. They were the ones in charge of the children's schooling. These women were carefully selected and had received their education not on Bonaire but on Curaçao. This education took place in a strict Catholic institution with Dutch

nuns teaching the Rincon women Dutch morals and standards. At the school, the nuns took care of the children who were in the first to third classes. The friars were responsible for the fourth, fifth and sixth classes. These friars were apparently very strict, as stories are told that they would 'hit and kick' the children.¹⁶⁶ These practices refer to the period when most of the interviewees were growing up, in the 1930s, '40s and '50s.

The children in the 1920s were taught in the local language, which was Papiamentu, and the children only spoke Papiamentu with each other.¹⁶⁷ However, the children also learned the Dutch language, often in the form of Dutch songs such as *in Holland staat een Huis* and they learned the famous words *aap, noot, mies* etc.¹⁶⁸ At twelve noon, the children ate at school. They were served dishes such as the local dish *funchi* with a small cup of sugar. The church provided the food but this later stopped and the children would return home at 12.00 to eat and come back at 13.00 to finish their lessons, which lasted until 15.00¹⁶⁹

Paying attention in class was very important for the children because the pastor or nun would question them about the catechism that they had been taught. School also functioned as a control measure to check that the children were going to church with their parents on Sunday. If the pastor visited the school on a Monday, he would question one of the children about the specific sermon he had given the day before and if that child did not know the answer to the priest's question, the priest would know that the child had not attended church on Sunday.¹⁷⁰

The main subjects at school were not subjects like history, or better said, any history of Bonaire, its diverse inhabitants or colonial relationship with the Netherlands. The children were mainly taught about the Dutch royals such as Wilhelmina and Juliana or were told stories about Dutch national 'heroes' such as Piet Hein.¹⁷¹ They were not taught much geography either, certainly not about the island itself. One of the interviewees remembers that they learned about the provinces of the Netherlands and 'how much cows there were'.¹⁷² Besides these topics, attention was paid to reading and writing, as these two skills were the most important subjects that the children learned during their education. Later on, in the

¹⁶⁶ Interview with De and Mirna, 23-03-2013.

¹⁶⁷ Interview with Felipe St. Jago ("Flip") 09-03-2013.

¹⁶⁸ Interview with Olympio Eustacio St. Jago ("Tavio") 22-03-2013.

¹⁶⁹ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹⁷⁰ Interview with Olympio Eustacio St. Jago ("Tavio") 22-03-2013.

¹⁷¹ Interview with De and Mirna, 23-03-2013.

¹⁷² Interview with De and Mirna, 23-03-2013.

1930s and 1940s, the girls at the school were taught how to sew, embroider, knit or make hats.¹⁷³

One could say that the colonial educational system was organized up to one point but it is clear that Dutch influences remained the most important. It is ironic that the Dutch educators were removed later on and replaced by women from the Rincon community. These women were taught Dutch standards and culture and it was their job to translate these into their lessons. The power of the education of the Rincon community lay in the hands of the Church together with those of the women of Rincon, functioning as instruments to spread Western culture.

5.2 Mythology

Although Catholicism characterizes the community of Rincon, other religious traditions still remained important. There is the belief that both shoes always need to be left facing the same way after the wearer takes them off. If this is not the case, someone might die. You can never sit in the middle of a doorway or go outside with your child after midnight. These are a few examples of how other beliefs influence the community of Rincon. Mythology in this short subchapter is used as a definition that indicates a collection of specific stories that as a line of thought influenced certain religious traditions and beliefs in the community. A few examples of these stories will be mentioned, as will their origins and their relation to each other.

5.2.1 Bishita

One of the questions that I asked during my interviews was whether the subjects had experienced any mystical events, or heard stories of these or whether there were any other religious traditions that they knew of. Most questions were answered with denial and the interviewees were not too keen to talk about this subject. Fortunately, some people did talk about occurrences and stories that they had experienced and heard when they were younger. One of the stories speaks of *bishitas*, which means ghosts. These ghosts often have a strong connection with the forests that surround Rincon.

¹⁷³ Interview Sira Juanita Molina ("Sira") 14-03-2013.

It is said that the forests carry souls that are responsible for making you disoriented or confused when walking in the forest by yourself. This happened to Juan Pretu, a man that had supposedly hanged himself in the forest. Roy di Frida, a convict who had been released from prison, found him two years later after his death. Boeboe (74) says that the specific place where Juan Pretu was found could have been at most 5 metres away from where they had searched for him two years earlier. Juan Pretu was found as a skeleton sitting on his knees, with a rope around his neck and in his hand he carried a *staka* (wooden branch). All his belongings, including his wallet with all of his money and his watch, were still with him and he was wearing his clothes. It was said that Juan Pretu had committed suicide but Boeboe (74) begs to differ: 'If you would hang yourself then you would still be in that same position two years later but he was sitting on his knees with the rope around his neck and carrying a stick'.¹⁷⁴

Another example is something that happened at *baiashi* (a part of the south-east of Rincon, connecting road runs through Noord Saliña). A woman walked from there into the woods and never returned. She too was not found until several years later, sitting on a stone. There are numerous stories of people who walked into the woods but never returned, like Janchi Blanku and Tin Tina Songolo. Some stories have been immortalized in songs and are sung during the festival of the *Kanti di Krioyo*.

The interviewees also told stories of pirates that took people from Bonaire; people would try to hide from them and would live in the woods or in the caves. Two women who did such a thing were She Baby and Ma Baby Blanku, who lived in the caves near *Playa Frans*. 'Whenever the lady saw you; she would run back to the caves and disappear.'¹⁷⁵

The people who chose to live in the woods could survive by eating shells such as *concha* (a shell that looks like the tongue of a human) or *cocolishi* (little shell). The Amerindians included these different shells in their drawings. There is place near Onima where there is a cave called *Cueba di Indjan* which has a view over the sea. The king of the Amerindians was called Onima. Everywhere the Amerindians lived, you can find the *concha* or *cocolishi*.

5.2.2 Ojada

¹⁷⁴ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹⁷⁵ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

There is also the belief in Ojada. This is not something that is tangible but rather a belief that is centred on an Evil Eye (Ojada) which can be given to anyone. This belief was explained to me by one of the interviewees named De (77). She told about her sister (Kanuta) and how she was always bullied for being very small. Kanuta would always return home with Ojada and on numerous occasions she even had to be carried home because she had a fever and felt really sick. The people that would look at her with *wowo pisa* (bad energy) which gave her a fever and sickness.

Ojada is something that can be transferred by anyone. It is about carrying out bad energy and wishing the worst upon other people. When you possess Ojada, it can be cured. There is a special *hala* (massage) that can help take away the bad energy accompanied by the smoke of a cigar and *awa di blauws* (pigment). Ojada was a strong belief in the beginning of the nineteenth century and according to the interviewees it is something that originated from Africa.

5.2.3 Piedra Boneiru

A mythical ancestor who is well known within the community is Boynay. It is said that he was the first Bonairean and was born at the *Piedra Boneiru* (Stone of Bonaire), he is also called *Yu di Baranca Mama* (Son of Mother Stone).¹⁷⁶ The religious tradition is that there is a mystical relationship between the *Baranca Mama* (Divine Mother Stone) and Boynay. Piedra Bonaire represents the navel rock, the central place where *Boynay* was once attached to the *Baranca Mama*'s womb by an umbilical cord under the island where she lives in *Luga Bibi* (The Living Place). The belief in *Piedra Boneiru* is that you are from the place where your umbilical cord is buried; the umbilical cord of *Baranca Mama* was buried at the *Piedra*. Spiritually speaking, the cord is still there.

It is a tradition, not only for the people of Rincon but also for all Bonaireans, to keep a sack of sacred soil, which is called *Guturucu*. The soil is only found at the *Piedra Boneiru*. If you take it with you, you can leave the island and if it should happen that you are on your deathbed, you can take the sacred soil and place it under your pillow. Thanks to the *Guturucu*, it is possible to die in peace and on beloved native soil, wherever you are.

¹⁷⁶ Frans Booi, *Boynay Tey: mythologia bonaireano* (Bonaire 1997) 12.

The *Piedra Boneiru* is not only important for people but for animals as well. It is said that the cave, which has a big rock next to the *Piedra*, is the place where animals go to when they are dying. The belief is that there is a force that comes from under the ground that helps the animals to die faster and put them out of their misery. A lot of animal bones can be found inside the cave. Taking the soil with you and keeping it close to you means that you are a true spiritual Bonairean. But in order to complete this ritual, you must travel to the cave with all the animal bones inside; in this way you expose yourself to the natural forces from beneath. You have to reach the end of the cave; it is 'as if you're acting in a play where you are passing through your mystical rebirth in a spiritual purification.'¹⁷⁷ The ritual is completed by climbing up three metres into the front of the wall of *Piedra Boneiru*, where you must curl up and lay in the foetal position. Spiritually, you seek contact with *Baranca Mama* and imagine that you are shooting your umbilical cord deep down into the earth towards her in *Luga Bibu*. Now, the ritual is completed and you are a son or daughter of the earth. You are capable of loving and caring for all nature worldwide.

It is said that behind the Bonaire stone, one can seek the guidance of *Baranca Mama*. It is also the place where animals seek shelter as they are trying to recover from sickness or injuries.

5.3 Summary

Religion and education are both important dimensions in the forming of the Rincon community. How different cultures clash with one another becomes apparent in the struggle that existed between Western religion, mythology and African religious traditions.

The last chapter has shown how religion functioned both as an important institution and as an instrument. The community of Rincon developed devoted Catholic parishioners who attend church each Sunday. Going to church and believing in God did not begin when the first enslaved Africans arrived on the island back in the sixteenth century. This development started in the nineteenth century when the first Catholic church was built. Until that time, only the Spanish who had inhabited the island were Catholic and in that time period, they had already converted the Indian population and their offspring (the *mestizo*).

It was the Spanish and not the Dutch who were motivated to convert the population of Rincon to Catholicism. The ultimate goal of the Dominicans was to convert the people and

¹⁷⁷ Frans Booi, *Boynay Tey: Mythologia Bonaireano*, 13.

unite them under one religion. Although, the Dutch were not the ones who wanted the population of Rincon converted initially, they took advantage of the conversion. Dutch colonial regulations were now partly translated into Catholic moral norms and standards. The Catholic church was responsible for education as well. Honouring the Dutch Royal Kingdom stood high on their agenda. The lessons that were taught were mainly focused on mathematics, reading, writing and learning about the geography and the royal family of the Netherlands. The Dutch government indirectly supported the Catholic church, even though they were Protestant themselves. This top-down policy meant that in the course of time, the people of Rincon became Catholic and accepted Western social standards, although they did not let go of all of their own beliefs.

When Catholicism was introduced, it had to compete with other religious traditions. The *mestizos* were for the greater part already converted during the period of Spanish rule, but there were also Africans who differed both in ethnicity and in religion. These different layers of ethnicity and identity problematized the introduction of Catholicism as a new religious tradition. The inhabitants of Rincon still wanted to be reminded of their African and Indian roots. Beliefs in religious traditions such as ghosts that haunt the forests (*bishitas*) surrounding Rincon, the Evil Eye (*Ojada*) and the Mother Stone of Bonaire (*Piedra Boneiru*) were not forgotten and are still present in Rincon culture. The outer appearance of the Rincon community is Catholic but their inner feelings are turned towards their African and Indian past.

The Order of the Dominicans and, later, the Dutch Government realized that Catholicism needed to function as an institution where people of different backgrounds could come together. A lot of effort was put into sending priests and nuns overseas. When they arrived on the island it was expected that they would learn the local language *Papiamentu* fluently in order to communicate with the Rincon community. The same rules applied at school. The priests and nuns would teach the children in the local language. They lived in the centre of the village, namely in the building that was next to the school. It would seem that the priests and nuns who were sent overseas integrated well into the Rincon community. It is therefore remarkable that when viewing the list of priests who were active in the community from the mid-nineteenth century on, it can be seen that they often did not remain in their posts for long. On average, they stayed for 6 months to a year. From 1858 until the 1960s, most pastors that came to the island were of Dutch descent. The pastor had great

value for the community, as is confirmed by the numerous interviewees but it can be imagined that the Dutch pastor remained an outsider. From the 1960s on, the pastors that were sent were no longer only of Dutch descent. The pastors often came from Venezuela, Colombia or other South American countries. Later on in the twentieth century, carefully selected and Curaçao-educated women from the Rincon community replaced the priests and nuns.

In addition to the top-down policy of the Catholic Church and Dutch government, there were the bottom-up processes that developed amongst the community. After the Emancipation and during the nineteenth century, the Antilleans were converted and went to school. The Antilleans who were not born into slavery and were provided with education, differed from their ancestors who had been living in Rincon since the seventeenth century. Although education only lasted until the sixth grade, its introduction indicates an important change. Religion is a strong incentive why we can still speak of creolization in the nineteenth century although the basic foundation of the community was already there. This is because the term makes it possible to examine different dimensions and circumstances in which the creolization process for Rincon took place.

Another dimension that caused problems for the Catholic Church was music and especially African music. Bonairean music is an important element in its culture, which as well is highly influenced by the presence of different ethnicities. In the next chapter I will further elaborate on how music is important as a social-cultural phenomenon and how it shares a strong interrelation with the creolization process of the community.

6. Music

6.1 Music as a social-cultural phenomenon

During the interviews with the people of Rincon, it came to my notice that they made many references to their local music. It would seem that a lot of Rincon's important cultural elements are embedded in certain celebrations such as the *Simadan*, *Maskarada* and *Bari*. Overviewing all types of Bonairean music festivities it often matches to a specific time period in a season and it is mostly set on exact dates within such a period.

The *Simadan*, *Maskarada* and *Bari* were the three most frequently referred to during my conversations with the inhabitants. For this reason I have chosen to incorporate some theoretical knowledge of Rincon's music. I will try to explain why Rincon's local music is made out to be such an important part of life for the inhabitants and their culture.

First, I will give an introduction of the position Bonaire's music has had over the nineteenth and twentieth centuries which is followed by a short summary of the *Simadan*, *Maskarada* and *Bari*.¹⁷⁸

After 1863, a lot changed for the people of Rincon and that of Bonaire. Around the time of the Emancipation, education was introduced and the Dutch were in charge of its curriculum. It became obvious that Bonaire's musical folklore and other cultural characteristics were not particularly in the Dutch interest. The main elements of Bonairean education were learning how to read and write, to understand a little geography and to solve a sum here and there.¹⁷⁹ The most important part was that educating the inhabitants of the post-colonial island it offered an opportunity for the Dutch to transfer Dutch (West European) culture to them. Bonairean history and music were not studied. This meant that parents, grandparents and neighbours passed on knowledge about music.

The community members had to teach each other. The music of Bonaire was passed on as an oral tradition and there is a great diversity in performing songs. Older songs even contain words that originate from Guinee.¹⁸⁰ The old slaves who came to Bonaire in the beginning of the seventeenth century spoke this guinee. It was the precursor of the language *Papiamentu*. Most songs are now sung in *Papiamentu*.

¹⁷⁸ The feast of *San Juan* and *San Pedro* are also very important for Rincon but I did not collect enough information to elaborate more about these celebrations.

¹⁷⁹ Interview with Olympio Eustacio St. Jago ("Tavio") 22-03-2013.

¹⁸⁰ Interview with De and Mirna 23-03-2013.

In the interviews, it is often proclaimed that the musical festivities such as the *Bari* are now too commercial or that the knowledge of performing the *Maskarada* has been lost.¹⁸¹ However, it is commonly said that Rincon still possesses a lot of knowledge of its ritual music styles.

It is important to keep in mind that most of the community of Rincon only attended primary school until the age of twelve, if they had not dropped out earlier to help their parents on the plantation or *kunuku*. This means that the influence of Dutch culture in school was more profound for some than for others. This is noticeable in the conversations I had with the people from Rincon. A person who finished primary school and went to Curaçao to continue their studies speaks and thinks more “Dutch” in a way than the persons that only finished primary school in Rincon. This too has its influence in the interest in Bonairean music. It seems that there has been a paternalistic attitude that emphasizes Western civilization as a way of proclaiming progress, which leaves no room for folkloric music as an expression in the Bonairean culture.¹⁸² This seems like a rather harsh statement but the influence of the Dutch culture through education should not be underestimated.

After the Second World War, Bonairean folklore got competition namely, the radio which introduced the community to pop songs from all over the world. The interest for Bonaire’s music within the community was still strong but it declined further in the sixties and seventies this further declined. There was a revival in the eighties, when people became more aware of their own culture. In the 1919a and today in the 21st a lot of the Bonaire’s folk music is still celebrated but the once-traditional rules of performances have changed. The festivities are more commercial and entertainment-oriented. There is a growing fear that in the future the folkloric music of Rincon and Bonaire will eventually be lost.

6.1.1 Simadan

The *Simadan* has a very special place in Rincon’s culture. It was the traditional harvest feast at the end of the season. After a long period of hard work, the crops were gathered and a celebration took place. During the *Simadan*, everyone helped to collect the final *maishi*. The

¹⁸¹ Interview with Crispina Anselma Cicilia – Janga (“Juffrouw Chemmy”) 13-03-2013.

¹⁸² L.N. Lim, *Volksmuziek van Bonaire – Veranderingen in rol en vorm in de periode 1950-1995* (UVA augustus 1997) 16.

Simadan is not bound to one place; anyone can organize a *Simadan*. To get a glimpse of what it was really like I would like to refer to the explanation of Juffrouw Chemmy (80):

‘Furthermore the people have always had their own harvest feast. This is what we have always had. After the harvest there is a celebration. Everyone, they come and help and celebrate and that is the *Simadan*. There is a lot of food and drinks but also work, we had to cut the maize at the *kunuku* and in the evening was the celebration. There was singing, drinking and eating and dancing, which is called *wapa*. That truly was a Bonairean celebration. Everyone who planted seeds had to collect their harvest and all these people would help you for free but you would take care of all the food and drinks to give to them. When the work was finished, the maize would be carried out to the *mangasina* and after that the people would party. There was singing and dancing, the dance is called *wapa*; you go up and down and back and forth in a long row. This is how they dance to the song of *reimailo*. There was a singer who would sing first and the other people would sing the chorus and that was so fun. They had a guitar, a *barí*, a *wiri* and a *karko*, this is a shell that functioned as a trumpet’.¹⁸³

This explanation of Juffrouw Chemmy (80) shows that the *Simadan* is a celebration, which is focused on social commitment. It is customary to help out without asking for any financial compensation, but the host of a *Simadan* was expected to provide food and drinks. Preparing a feast was a way of showing your appreciation and thanking the people who helped to harvest your crops. Traditional dishes include *funchi* (a porridge of sorghum flour), *stoba di galiña* (chicken stew) or *stoba di cabritu* (goat stew). The amount of *Simadan* climbed higher when there was a favourable harvest. If not, there would be fewer *Simadans* organized.

As is already mentioned by Juffrouw Chemmy (80), when the crops were gathered there would be a celebration in the village afterwards. The people walked from the *kunuku* to the village as Boeboe (72) explains:

‘When everyone was finished with collecting the crops, they walked home with a scarecrow which was tied to a donkey. We walked with everyone, playing and singing on our way home, when we were home then the real party begun with dancing, which is called *wapa*. That time was really nice because everything was pure, no electricity so *reimailo* and you learned all the songs because everywhere was *Simadan*’.¹⁸⁴

¹⁸³ Interview with Crispina Anselma Cicilia – Janga (“Juffrouw Chemmy”) 13-03-2013.

¹⁸⁴ Interview with Nemencio Baumont (“Boeboe”) 14-03-2013.

The scarecrow to which Boeboe (72) is referring is the *kompá Belua*, the scarecrow family that consisted of the man *Beluchi*, the woman *shi Maria* and the child *shi Popo*. By tying these scarecrows to a donkey and walking back to the village it symbolized the people who were done with their work and could celebrate. The song, which is referred to, by Juffrouw Chemmy (80) and Boeboe (72) is a song that is traditionally sung during the *Simadan*.

The origin of *Reimailo* has never been officially determined. There are however different explanations. It has been said that Re Mai Lo found its origins in Africa where the English used this word to mark out territories while on the other hand there are accounts that claim that Mai Lo means *sorghum* in the Soto-language of West Africa; Rei refers to the Spanish king.¹⁸⁵ Another explanation is that *remailo* means 'maize from Goeree', an island off the coast of Dakar, Senegal.¹⁸⁶ Dutch history mentions Góree because it was one of the possessions of the W.I.C. from 1617 and it played a central role in the trans-Atlantic slave trade. Góree is often mentioned because of the slave revolt, which happened in 1773. Fort Nassau was set on fire during this revolt.¹⁸⁷

When the first *Simadan* was held is not precisely known. In Curaçao there is a similar harvest feast but there it is known as *Seu*. There are a few differences between the *Simadan* and the *Seu*. In Curaçao for example, they do not use the *karko* as wind instrument but instead they use the horn of a cow.¹⁸⁸ It is most likely that the harvest celebrations on Curaçao started around the same time as those on Bonaire. During my interviews it was said that the first *Simadan* was held at the *kunuku* of Jatu Bacu.¹⁸⁹ This became custom, and by the beginning of the twentieth century, it had evolved into a folkloric Rincon celebration.¹⁹⁰ It was around this same time period that the *Simadan* was no longer held with just the people from the village. It changed into a festivity that was partly celebrated at the church. This was called the *Simadan di Pastor*.

In the beginning, the Catholic Church was not pleased with the folkloric festivities of the parish, but this changed with the passing of time and pastors began to see the value in uniting folkloric festivities with religion. The *Simadan di Pastor* is always held on Easter Monday. A small portion of the harvest is set aside for the church. In the early days, everyone took this

¹⁸⁵ Lim, *Volksmuziek van Bonaire*, 68.

¹⁸⁶ Interview with Jon Schermer, 15-03-2013.

¹⁸⁷ <http://www.maritiemdigitaal.nl/index.cfm?event=search.getdetail&id=120029239> (19-04-2013)

¹⁸⁸ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹⁸⁹ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹⁹⁰ Lim, *Volksmuziek van Bonaire*, 63.

small portion of their own crops and gave it as a gift to the present priests. The priest would use these crops and divide it amongst the poorer people who did not have the opportunity to harvest maize or other products of their own. The people would bring maize, watermelons, melon, little cucumbers, *boontje di kunuku* (green beans), *kalebas largu* (calabash), papaya and pumpkin.¹⁹¹ The priest would store all these products and some of the women in Rincon would help the priest with, for example, processing the maize. This was not an easy task to accomplish on your own: 'First the granule had to be removed from the *capushi* and then you had to crush the maize. You were still not finished because after the crushing, the granules and maize would remain, that had to be sorted out. We call this *dakuna di maishi*. The remainder (*baga*) was food for the goats'.¹⁹²

Every Monday morning the people could fill a *kana* (wooden square box) with maize or flour. I was privileged to experience a *Simadan di Pastor* myself. The ritual has changed as people no longer bring a small portion of their crops to the priest, but there are a lot of people who set up different stands and sell food or second-hand goods. They give a share of the profit that they make is given to the priest as a donation. The older generation does not entirely agree with these cultural adjustments and complains about the commercialization of the *Simadan di Pastor*.¹⁹³

The *Simadan* is an example of how music can be combined with nature and religion, as all these factors play a decisive role in the celebration of this feast. What remains important is that the *Simadan* functions as a means for thanking God for favouring the people of Rincon with a good harvest.

¹⁹¹ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹⁹² Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

¹⁹³ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") and Crispina Anselma Cicilia – Janga ("Juffrouw Chemmy") 13 to 14-03-2013).

6.1.2 Maskarada

The *Maskarada* consists of a group of people that are disguised and wear masks. They perform some sort of theatre piece accompanied by music, different music from that of the *Simadan* or the *Barí*. During *Maskarada* performance, the group remains silent. The performance takes about a half an hour.

The function of the *Maskarada* was to visit their families and groups of people that were connected to the disguised group in order to wish them a happy New Year. Those people, who did not want to invite the *Maskarada* group inside, would close the front door. This was not always a particularly wise move, as Flora (79) tells us:

‘I do not know exactly at which house they played but he would not open the door. The *Maskarada* group started singing: Pedro will die. And the man after a couple of months, after three months, he died.’

It would seem that besides being a festive occasion, the *Maskarada* has a spiritual character as well. Closing the door on a *Maskarada* group was not considered a very kind thing to do, although of course people were able to do so if they wished.

Nowadays the *Maskarada* groups do not visit that many families. They start off their route at the *Gezaghebber* and they often visit the residential home in Kralendijk. The *Maskarada* is most celebrated in *Noord-Saliña* but is also observed in Rincon. The *Maskarada* is performed on the first of January; it also takes place at Epiphany.

The origins of the *Maskarada* have been said to come from an Indian-Bonairean background. Jon tells of the Indian calendar that counts only 360 days rather than 365, meaning that there were four or five “Godless” days.¹⁹⁴ These days were at the end of the year, possibly an eagerly anticipated time for the Amerindians. An interesting feature of this theory is that the *Maskarada* is a dance where people will not show their real face because of the masks. It has a magical and spiritual angle that leads one to believe that the *Maskarada* could have had Indian origins. The performance supposedly dates back to the time before Vespucci’s arrival in the fifteenth century. It was a feast of the Caiquetio and the *Maskarada* was a magical ritual where they would depict good and bad spirits. Under the influence of a substance they would dance in a very uncoordinated manner, which became the way the *Maskarada* dance was performed. The Amerindians’ clothing was transformed under the influence of the

¹⁹⁴ Interview with Jon Schermer, 15-03-2013.

Spaniards.¹⁹⁵ Outside Bonaire there are witnesses that say that the *Maskarada* is not only performed in Bonaire but in Venezuela as well. Various writers have also mentioned that the Antillean Arowaks were not very musical but yet they seemed to have their own music, singing and dancing.¹⁹⁶ It is important to mention that the *Maskarada* is very different in comparison to other types of Bonairean music.

6.1.3 Barí

At the end of the year, Felipe St. Jago (“Flip”, 95) would sit all night in the moonlight and think of the year that had passed.¹⁹⁷ What had happened in the community? What scandals had occurred? And why does the Government act the way it had? Felipe would think of a melody and begin practicing. Together with others, he would perform songs like this one:

bunita ta bai trahe na Korsou
nan ta kome nan banana
i bin tira e kaska den nos Rincon¹⁹⁸

This is part of a song that referred to the children of the women who went to Curaçao for work. They often got pregnant and returned to Rincon in order to leave their children behind there. Grandparents took over the mothers’ responsibility and cared for these children. This was a moral lesson that was not taught in a subtle way, rather than directly.

The *barí* is a musical outlet that is always performed at the end of the year. It has African features and the *barí*, which is the drum, is the most important instrument during its performance. The *barí* was originally manufactured out of a hollowed tree trunk and spanned with sheepskin.¹⁹⁹ Besides the *barí* playing the most important part in the performance, there are other instruments as well that play a significant part. There is the *agan*, an iron instrument that is played with an iron stave, the *chapi* that is a hoe that ploughs up weed, the triangle and the *wiri*, which is played by an iron stave on a metal-ridged tube.²⁰⁰

¹⁹⁵ Lim, *Volksmuziek van Bonaire*, 44.

¹⁹⁶ Palm 1978:14-5.

¹⁹⁷ Interview with Felipe Sintiago (“Flip”) 09-03-2013.

¹⁹⁸ Interview with Jon Schermer, 15-03-2013.

¹⁹⁹ R.V. Rosalia, *Tambu – De legale en kerkelijke repressie van Afro-Curacaose volksuitingen* (Zutphen 1997) 41.

²⁰⁰ Rosalia, *Tambu*, 48.

Where the *barí* originates from is not certain but folk stories say that it originates from Africa. Dutch ethnic musicologist Palm agrees with this. He talks of the *tambu* in his studies when he says that the music originates from Africa, but claims that the word *tambu* finds its roots in the Dutch word *tamboer*. As this reasoning has been questioned by different scholars such as Lin and Rosalia, I must say that I agree (with a critical sidenote that it is hard to believe that *tambu* music is African but the terms used for it are European. It was perhaps a question, which remained unsolvable to Palm in the late seventies).

To return to the origins of the *barí*, in Rincon the story goes that Totchi, a man who was married to Totchi Nelly, had been to Africa because he was a sailor by profession. He learned to play the *barí* in the woods of Africa and brought his knowledge to Bonaire, 'he was the best *barí* player Bonaire has ever had'.²⁰¹ Besides Totchi, much knowledge regarding African music came from the slaves who were transported from Curaçao to Bonaire. These slaves belonged to the first wave of Africans enslaved by the W.I.C at the beginning of the seventeenth century.

Every year the songs that were sung contained moral and social criticism, mocking and gossip. The *barí* functioned as a yearly report where all things that had happened in the past year were discussed in an improvised song. The *barí* made the people curious - would they be the ones who were sung about? The beat of the drum, accompanied by sensual dance moves and combined with pointed lyrics, often ended in an affray. The lyrics that were sung not only referred to the happenings within the Rincon community, but were also critical of the Dutch colonial government. This was a reason for the Dutch government and the police to forbid these musical gatherings.

At the beginning of the twentieth century there came an "Algemene Politiekeur van Bonaire 1918", PB. 1919 nr. 25.²⁰² These articles forbade the people of Bonaire to perform all sorts of music publicly as a permit for this was now required and was never granted. Not only was the *barí* forbidden but the police even organized raids on the *barí* players, as ninety-nine year old Tavo (99) remembers: 'When the police came, everyone would run for their lives, some people would run into *soenpina* (thorns) or some women would place their *barí*

²⁰¹ Interview with Nemencio Baumont ("Boeboe") 14-03-2013.

²⁰² Rosalia, *Tambu*, 153.

under their skirt so the police would not notice it'.²⁰³ This demonstrates that the *barí* was not only played by men but by women as well. 'They were very good *barí* players'.²⁰⁴

The Church supported this prohibition as well. On 17 March 1890, a priest named Ludovico Jansen wrote about the disorder caused by the *tambu*.²⁰⁵ He opted for prohibition because the *tambu* was played in the evening and it kept people from attending evening mass. The priests in Rincon followed the same reasoning. Popular locations for playing the *barí* were Piedra Pretu, Subí n' Wei and Pal'I Tamarein Grandi. The inhabitants of Rincon circumvented the measures taken by the church and police by playing the *bati-mesa*; the people would sing and drum on their tables in their houses as a decoy for the police. Even then, the police would invade their houses to look for drums. There were also priests that went to Piedra Pretu to disturb and stop the people from playing.²⁰⁶ The *barí* divided the people of Rincon as well, because the individuals that were mentioned in songs were the ones who would go to the police to tattle on the *barí* players. Some players were even more conflicted because they participated in church activities but were also involved in the activities around the *barí*. Tavio (99) was one of these: 'The people of the choir were mad at me because you could only sing for God and not the *barí*. First, I would pray and sing for the Holy Spirit and after that I would sing the *barí* as well, that is why people would be mad at me'.²⁰⁷

When people were caught playing the *barí*, which usually started in October, they were thrown into prison (two or three days), were excluded from Confession at church, could not participate in a communion and might even be buried in unconsecrated grounds.²⁰⁸ This reign of terror was deeply rooted in the community, as the people were afraid of the police's beatings or parochial threats. An interview with O. and B. Janga sheds some light upon the kinds of allegations priest would make: "Zo zullen jullie tot in de eeuwigheid op de berg des duivels blijven vallen which means that the people playing the *barí* would end up for all eternity on the mountains of hell singing."²⁰⁹ The priests associated the music of the *barí* with that of devils music.

²⁰³ Interview with Olympio Eustacio St. Jago ("Tavio") 22-03-2013.

²⁰⁴ Interview with Margarita Flora ("Flora"), she speaks of her aunt Ursula Frans, 19-03-2013.

²⁰⁵ Lim, *Volksmuziek van Bonaire*, 98.

²⁰⁶ Interview with Felipe Sintiago, *Tambu* boek, interview Felipe Sintiago, 176.

²⁰⁷ Interview with Olympio Eustacio St. Jago ("Tavio") 22-03-2013.

²⁰⁸ Lim, *Volksmuziek van Bonaire*, 98.

²⁰⁹ Rosalia, *Tambu*, 179.

The *barí* was forbidden on Bonaire until 1944, during the Second World War. This was different to Curaçao, where the *barí* is known as the *tambu*. Here the *tambu* was forbidden too but in 1952 when a new police decree was issued, the prohibition of the *tambu* was not mentioned.²¹⁰ There was no renewed police decree issued for Bonaire, meaning that it is officially still forbidden, but there is a story about some soldiers who were ‘Schutters’ from Curaçao during the Second World War. Around Christmas in 1944 these soldiers complained that they could not play music due to the prohibition of the church and the police. The commanding officer back then, went to the *Gezaghebber* who then decided to lift the bar on playing the *barí* on Bonaire.²¹¹ Truth be told, after the Second World War the spirit for playing and performing the *barí* declined on Bonaire. It didn’t really have a revival until the 1980s when a commercial festival was based on it. Permits are still required and the police must be notified at least three weeks in advance.

The *barí* had various functions within the Rincon community. On one hand it functioned as an annual report, a sort of news service one could say. Memorable events from the preceding year were translated into a song. There are accounts from Curaçao that there are songs that were sung during the liberation of the Netherlands or songs that were directed towards Hitler and his Nazi regime.²¹² On the other hand the *barí* is characterized by a strong moral restriction as it checked the community for making the wrong decisions or actions. Topics that were sung about included unmarried pregnancy, adultery, and misbehaviour by inhabitants, corruption and misgovernment. Besides its functions as a news service and moral restriction, the *barí* carried a strong social character that gave the people a sense of belonging to a community. Although these songs sometimes aroused a lot of tumult, the people kept singing them and participating in different groups. No one liked being the subject of a song that was sung but when you were sung about, participated in a *barí* or listened to the songs, you did belong to that community. The repression of the church and the police encouraged the sentiment of unity; the feeling of solidarity that now accompanied the *barí*. The *barí* kept the inhabitants of Rincon in check and had the responsibility of moral caretaker.

²¹⁰ Rosalia, *Tambu*, 180.

²¹¹ Interview with Arthur Sealy, 18-03-2013.

²¹² ‘Hitler a laga a, kus u bandera tin kurá mundu ront, anto e bandera no ta sirbi ni pa paña di seka mal muhe’. Hitler verklaarde dat zijn vlag over de hele wereld zal waaien maar zijn vlag is niet eens geschikt als badhanddoek voor de slechtste vrouw. In Rosalia, *Tambu*, 94.

6.2 Summary

The *Simadan*, *Maskarada* and the *Barí* all have different origins but they all share very important qualities that define the Rincon community.

The *Simadan* as a celebration at the end of the harvest season has been very important for the inhabitants of Rincon, especially after 1863 when slavery was abolished. The people received their own plots of land, which they could farm themselves. It is said that the people first started to celebrate the *Simadan* around the turn of the twentieth century. The people experienced hard times after the Emancipation. They had to work on the plantations as well as on their own land. The *Simadan* functions as a means of solidarity and something in which people could find comfort. The *Simadan* is partly the result of creolization. The celebration was developed from bottom-up processes but at first clashed with top-down policies. The Catholic Church was not keen on the celebration as in their opinion it led to alcohol abuse and affrays. The Church contributed to the celebration by making a special *Simadan di Pastor*. This meant that the *Simadan* was not only about helping one's neighbours with their crops but also about thanking the Lord for favouring the people with the right circumstances to have a good harvest. When the *Simadan* is held now, it still retains its communal character but the traditional reasons do no longer apply. Most people do no longer work on their *kunukus*, or their children have sold the land to foreigners who build houses on it. However, the community feeling remains strong.

The *Maskarada* is an older phenomenon that is said to date back to the fifteenth century before the Spanish had not even arrived on the island. Its heritage is therefore most likely Indian. The *Maskarada* has an ambiguous character. On one hand it is intended to spread New Year wishes and to perform for the recipients of these good wishes. On the other hand, when the performers of the *Maskarada* are not welcomed, they can fight back with a criticism. This critique can, for example, be moulded into a song. What is notable about the *Maskarada* is that the performers can disguise themselves and are unrecognizable. They are not allowed to talk to their audience. The *Maskarada* later on in the twentieth century and now in the twenty-first century is no longer celebrated as it was 200 years ago.

The *barí* is a form of music that carries many important elements that are of relevance for the Rincon community. The *barí* was supposedly already being played in the nineteenth century. It is said to have its roots in Africa, meaning that there is a very high

possibility that the *barí* has been present on Bonaire since the seventeenth century. The *barí* is celebrated at the end of the year, but in fact all events during the year are important. The *barí* keeps the community in check because all noteworthy events are sung about at this time accompanied by African drum rhythms and dance. It was not only a form of social control but also a critical outlet with regard to the Catholic Church and the Dutch colonial governance, which is one reason why these two institutions prohibited the *barí*.

All three types of music were important for the inhabitants of Rincon because they gave the people an opportunity to integrate and create a sense of belonging in the Rincon community. All three festivities are based on solidarity and the strong relations between people. The *Simadan* carries this responsibility in the form of helping each other out, the *Maskarada* does this with giving New Years wishes and the *barí* carries on the theme with its critical lyrics.

The *Simadan* has changed over time. It first began as a celebration in which the members of the community helped each other out and celebrated all their hard work. The church gave it a new meaning by creating a *Simadan di Pastor* and thanking God for a good harvest became a central theme. As the 20th century commenced and again after the Second World War, fewer and fewer people worked their own land and fewer *Simadans* were held. The *Simadan di Pastor* is still celebrated but in a different form. The *Simadan* retained its social value, i.e. helping others. Different events are organized and the sellings are destined for poorer people. The Church stands at the head of this organization, still.

Maskarada is an old phenomenon that creolized over time. The Amerindians supposedly started this tradition and it was later on performed by their offspring who partly intermixed with the Spaniards. With the arrival of the Africans, the music for example could have changed. Different influences were brought into this musical festivity. The *Maskarada* is no longer celebrated as it used to be. It turned into a parade rather than an event for wishing the people in the village a happy New Year. Of the three celebrations, the *Barí* is the most influenced by African tradition. It was provocative due to its critical lyrics and sensual dancing.

The *Barí* is something that creolized within the community. It is something that the villagers made 'their own'. The *Barí* is still renowned for its appoint lyrics but it is no longer prohibited by the Government and people do not have to run and hide after performing. It has become a festival during which different bands perform their music.

7. Conclusions

Looking at Bonaire's situation from the sixteenth century, it is apparent that the island has had to deal with different ethnicities and their accompanying influences of cultures over time. The earlier inhabitants of Rincon already experienced a period of creolization. This started when the Spanish inhabited the island around the sixteenth century. After this period, the Dutch added a new element to Rincon's creolization, by developing regulations that decided upon the entry of thousands of slaves. During the seventeenth and eighteenth century, the inhabitants of Bonaire interacted and exchanged each other's cultural differences. In this exchange process, the *mestizos*, Africans and Europeans each contributed some part of their own culture. The inhabitants of Rincon had to mobilize a new culture that would give them a sense of belonging. This sense of belonging was of importance because apart from the *mestizos* whose ancestors had already inhabited the island for hundreds of years, all other ethnic groupings were new to the island. They were in fact migrants that came either forced or were motivated by colonial and economic reasons. After a period of Spanish, Dutch and a short period of English colonization, the Dutch were back in control from 1816 and would remain in this position until today.

The population of Rincon already had to adapt to one and another for 200 years, which partly resulted in a new language, *Papiamentu*. The language was spoken by the *mestizos* and Africans, which we can consider to be Antillean after being present on the island for two centuries. In the nineteenth century, Amerindians were no longer mentioned as a specific group in demographics and the Africans intermixed with each other as well as the *mestizos*.

The community partly worked at the saltpans and was active in agricultural work surrounding the lands of Rincon. Working on the saltpans meant a 6-7 hour walk from Rincon. From the 1840s on, Dutch officials decided upon the construction of slave huts that would benefit the slaves as they did not have to walk as far and it would benefit production since longer hours could be made. As a result of this development, new settlements such as Nikiboko and Tera Kora were established over time.

After 1863, socio-economically a lot changed for the community. Productions were no longer regulated and between 1868 and 1870, lands were sold to private investors, which led to the people of Rincon becoming underpaid labourers. Poor economic conditions were a direct consequence and the people experienced famine and extreme poverty. The

hardships of slavery and the after-effects created a communal feeling amongst the inhabitants. This resulted in communal celebrations such as the *Simadan* and *Bari*. However, these celebrations did not comply with the Catholic Church and Dutch (colonial) Government. Catholic missionaries converted the inhabitants of the village and still today, the community is considered to be mostly Catholic. The Church organized education, for which the Dutch government provided its teaching materials. The result was a community consisting of Antilleans that were for a greater part still connected to their African past but still had to adapt to European standards. The European influence differed from one person to another, something that was notable when I interviewed inhabitants of the Rincon community. For example, the people that went to school and enjoyed an education on Curaçao know more of the Netherlands and are more western oriented in their way of thinking than the people that only went to school until the sixth grade

In the first half of the twentieth century, the economic situation was still not up to expectations. The First World War did not affect Bonaire or the other islands in the Caribbean. Bonaire benefitted from the profits that were made from black gold by islands Aruba and Curaçao. Although certain improvements were realized with this financial support, such as with the first airport in 1936, real improvements were not made until after the Second World War. The first hotel, which ironically functioned as a prisoner camp for German and Dutch Nazi's during the war, became a great success and later on in the seventies and eighties many other hotels would follow.

Bonaire became famous for its marine life and is labelled as a Diver's Paradise. It is an island that, thanks to creolization, shares inhabitants that are linguistically very strong and can, besides *Papiamentu*, easily converse in English, Spanish and Dutch. The salt pans, slave huts, plantation houses and the village Rincon are all examples of popular tourist attractions and they are considered to be important cultural heritage by the community.

In the process of mobilizing a new communal culture not all elements of each culture can be cultivated, but bits and pieces of each culture can survive and remain present. It is all about how different cultures interact, clash and what remains in the end of these different cultures, which is then all mobilized into a new one. Another example of obtaining a piece of cultural heritage is the Mangazina di Rei that was forgotten by the Rincon community. This building, which was established around 1824, played an important role as an employer for the community and as a control measure for the colonial Dutch. It turned into a ruin in less than

150 years. Today, the Mangazina di Rei has recently been restored and turned into a museum. The Mangazina is marketed as cultural heritage for Rincon (and for Bonaireans) and valued as such. An example of maintaining a cultural heritage is visible in the different celebrations, mentioned earlier. The celebrations such as the *Simadan* are still celebrated but the celebrations are susceptible for change over time. To summarize, it is not impossible for a creolized culture to maintain a heritage but a culture is something that will always be transient. Therefore, even a culture that has been in creolization is perfectly able to obtain and maintain a cultural heritage.

The different ethnicities forming a community do not automatically mean that they are capable of establishing a communal culture with shared values. This is a process that needs time to take place. It is for this reason that the socio-cultural formation of the community of Rincon can still be defined as a process of creolization in the period of 1816 until 2010 and it is safe to assume that in fact it is still going through continuing transformation. Each of the different dimensions that have been investigated show how they all kept changing and influencing the creolization process of Rincon. Social relationships, Religion, Education, Music and Language are all interrelated with one another.

Social relationships changed when religion became a bigger part of the community from the 1840s and social morals and standards were focused on conservatism and solidarity. Education caused a difference between the slaves who never enjoyed education, whereas their children did. This development changed again in the twentieth century. Women of the community replaced the Dutch priests and nuns. These women transcended the Western values of their classes, which they had learned through their education. The Rincon community that wanted to hold on to their African/Amerindian past and their communally shared values clashed with the Catholic Church and Dutch government. This was visible in the musical outlets of the community and in their own religious traditions and beliefs. Musical celebrations and dancing continued to be forbidden until well into the nineteenth century. The prohibition on the *Barí* has only been lifted during the Second World War and in 2010 certain permits are still required if people want to make this kind of music.

Looking at the period of 1816 until 2010, the community of Rincon found itself in the process of creolization during the nineteenth century. Important happenings such as the introduction of education, the abolishment of slavery, and the socio-economic changes all contributed to the Antillean culture that it is today. One factor that played a decisive part

from the mid-twentieth century on, is tourism. Besides tourists, tourism also attracted thousands of migrants to the island over the past sixty years. These labour migrants are mainly descending from Middle and South America. The arrival of these migrants did not affect the Antillean in comparison to the arrival of the Dutch back in the colonial days.

Bonaire remained an island under the radar and did not participate in the process for self-rule, as did Surinam, Aruba and Curaçao. In 2004, the Bonairean population voted for integration with the Netherlands and in 2010 this became reality. Today, Bonaire is a special municipality of the Netherlands, together with islands Saba and St. Eustatius. Socio-economically and politically, a lot has changed in the last ten years that will again have enormous effects for the Bonairean (creolized) culture in the future. The currency changed from the Antillean Guilder to the American Dollar. The ultimate goal is implementing all democratic regulations of the Netherlands to Bonaire's governmental rule. This is where the differences between the Antillean and Dutch culture clash with each other. A community that was converted by strong Catholic morals now has trouble implementing Dutch 'democratic' values such as gay marriage and abortion into their culture. The population is changing and there is a growing fear from Antilleans that the island will become inhabited by increasingly more Dutch people leading to the disappearance of Antillean culture. Dutch regulation policies will be once again responsible for a new development in the creolized culture of Bonaire. How this will turn out for the population of Rincon and Bonaire, I cannot say. That is something to be studied along the way. The true value of things that are happening right now can then be brought into perspective.

By elucidating the concept of creolization in this research it uncovered a remarkable history and explored how creolization operates in different dimensions, times and places. Creolization helps in explaining how the interaction between different groups with different cultures occurs and how a new culture is created over time. The slaves that were brought to the Caribbean were forced to create their own social institutions, which allowed them to transfer their culture. At the same time, colonial Europeans developed institutions as well, which transferred West European culture. These social institutions together promoted social practices and brought a sense of belonging to the community. The contrast between the different groups in a society show that a creole culture is at first strongly connected to a community. It is perceptive for transformation and it allows the people in it to maintain and

create their own cultural heritage. The case of Rincon exemplified a dynamic and fascinating process that definitely indicates new areas for study.

National anthem of Bonaire* :

Tera di solo y suave bientu
Patria orguyoso sali fo'i lama
Pueblo humilde y semper kontentu
Di un kondukta tur parti gaba
{ies laga nos trata tur dia
Pa semper nos Boneiru ta menta
Pa nos kanta den on armonia
Dushi Boneiru nos Tera stima

Larga nos tur komo Boneriano
Uni nos kanto; alsa nos bos
Nos ku ta yiu di un pueblo sano
Semper kontentu sperando den Dios
Ningun poder lo por kita e afekto
Kun os ta sinti pa e Isla di nos
Maske chikitu kus u defekto
No sta stimele ariba tur kos

Land van zon en zachte bries
Trots land verrezen uit de zee
Bescheiden volk, altijd tevreden
Zich altijd dapper werend
Laat ons elke dag proberen
Bonaire bekend te maken
En we zingen in goede harmonie:
Heerlijk Bonaire ons geliefd vaderland

Laat ons alles als Bonairieanen
Allemaal zingen en onze stemmen verheffen
Wij, als kinderen van een gezond ras
Altijd gelukkig, gelovend in God
Geen kracht kan ons deze liefde afnemen
Zoals wij die voelen voor ons eiland
Ondanks dat het klein is en niet volmaakt
Wij houden er van boven alles

*as cited in Wilna Groenenboom, *Document Bonaire* (The Netherlands 2009).

8. Annex

Interviews Rincon, Bonaire

1. Felipe St. Jago	09-03-2013
2. Crispina Anselma Cicilia - Janga	13-03-2013
3. Nemencio Beaumont	14-03-2013
4. Sira Juanita Molina	14-03-2013
5. Jon Schermer	15-03-2013
6. Arthur Sealy	18-03-2013
7. Margarita Flora	19-03-2013
8. Olympio Eustacio St. Jago	22-03-2013
9. Adelva Ines Sint Jago en Mirna	23-03-2013
10. Frans Booi	25-03-2013

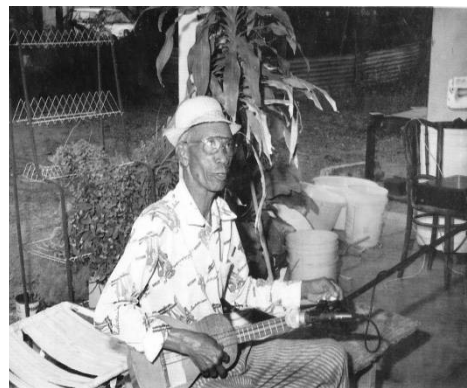
Interview I Felipe St. Jago

Interview met : “Flip”

Officiële naam : Felipe St. Jago

Geboren : 1918

Datum : 09-03-2013

1. Hoe Heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?

Mijn naam is Felipe St. Jago, ik ben 95 jaar oud en ik woon in Rincon.

2. Wat heeft u voor beroep?

Ik werkte in de bos. Ik deed piki palu (hout verzamelen), kap palu (hout hakken) en het maken van hekken. Ik maakte ook houtskool. En ik maakte ook de kalkoven. De houtskool gaat samen met horna kuku (gerookte plant) en die vormen een oven. Je maakt een gat in de grond. Daar in de grond zetten ze die houtskool en dan een laagje van bladeren en takken (van de boom Oliba) en daarboven zetten ze de kuku. De kuku wordt gesneden zodat die een ananas word. Met die kuku samen zetten we kalebas en die wordt gerookt. En als zo ver is dan komt weer de oliba op de kuku en dan wordt het met een kleed erop gezet en dan laten ze de boca (opening) om het in vuur te kunnen steken. Op het kleed wordt het gat dicht gemaakt. En daar blijft hij drie dagen, daarna gaat hij weer open. Dan kan je die kuku opeten en de kalebasopeten. De houtskool onderaan kan je gebruiken om te koken. Mensen zeggen dat dit is de beste houtskool.

Ik heb ook een kunuku. Ik bewerkte de grond en de planten. Ik zaaide maïs en fruit zoals watermeloen, pompoen, meloen, boonchi kunuku (soort tuinbonen).

vrouw van Felipe komt naar buiten, we groeten haar

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?

Ja, ik ben geboren en getogen in Rincon en tot nu toe woon ik in Rincon totdat ik bijna dood ga.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

Ja, iedereen komt uit Rincon. Al mijn familie, ook mijn voorouders.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

Ik heb haar hier in Rincon leren kennen. Mijn vrouw komt uit Rincon en de ouders van mijn vrouw komen ook uit Rincon en ook haar grootouders.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom?

Ja, ze wonen allemaal in Rincon. Eentje woont in Nederland.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?

Ik ben hier geboren en opgegroeid. Mijn familie is van hier.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?

Ja, er waren veel activiteiten. Er was Simadan en al die oude liedjes zijn liedjes van onze cultuur. Altijd die oudere mensen doen iets dat ze niet vergeten. Als je opgroeide met dat dan groei je mee met dat, je krijgt het mee. (overdragen van cultuur). Tegenwoordig wat ze allemaal nou doen is "pantomina" (clownachtig, niet serieus).

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?

De kerks is belangrijk voor Rincon.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?

De pastoor is heel belangrijk. In die tijd, de pastoor was buitenlander. Een makamba (een Nederlander). Er zijn pastoors die dood zijn gegaan en anderen die zijn weg gegaan en nooit meer terug gekomen. Al die pastoors waren allemaal Nederlanders.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastoors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

Er is een pastoor ook vergiftigd. Ik weet het niet zo precies maar er zijn pastoren die hier zijn gekomen en hier hebben geleefd en is dood gegaan hier zo. Een paar van die pastoren die zijn hier zo dood gegaan op Bonaire.

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

Ik ging naar eerste klas en daar zo begon je goed te leren praten, je kreeg taal. Ja, die school ten oosten van mijn huis bij de kerk. De school heette Luis Bertramschool. We krijgen de les in papiaments want de pastoor die hier kwam en de nonnen die leren papiaments. We spreken papiamentu algemeen. Wij als kinderen spreken allemaal papiamentu.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

Ja meesten waren Bonairianen, er waren niet veel Nederlandse leraren. Er waren nonnen en fraters.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

Wij waren allemaal kinderen van Rincon.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

Dat weet ik niet meer goed. Niet veel in ieder geval. De makambas die hier waren, ze beslisten de geschiedenis en ze hielden het voor zichzelf en zo is het gegaan.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

Ik ben niet zoveel jaren naar school gegaan. In die tijd had ik niemand, een begeleider die me zou motiveren voor school. Ik moest gaan werken om te kunnen eten en overleven. De standaard was hoofdzakelijk olie, suiker, meel, uien en er moest brood op tafel komen. Wij moesten naar school vier dagen en dan moesten we naar de bos om hout te verzamelen en om hout te hakken en watapana te plukken. Alles wat je kon krijgen was de standaardspullen wat je moet gebruiken in het leven.

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

Vroeger zag je het niet staan. Nu wel.

18. Wordt er iets over het MDR verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

Nee, er werd niets verteld over het Mangazina di Rei.

19. Bezocht u wel eens de ruïne van het MDR?

Nee, daar in het bos kwam ik niet vaak.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

Wij doet van alles. Alle dingen die moesten gebeuren. Hout hakken, piki palu, water halen bij de put.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

Ik ging naar de bos watapana plukken en dan laten drogen en dan kon ik het verkopen.

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren?

Misschien zou je dat wel zo kunnen zeggen maar omstandigheden veranderen. Het kan nooit dezelfde zijn geweest. Iedereen werkt, niemand loopt te niksen zoals nu.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn?

Wij zijn van Rincon en Playa tegelijk (dus beter dan alleen Rincon of Playa, uit Rincon betekent allebei).

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?

Ja, dat klopt maar ik kan jou niet zo zeggen wat.

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode?

Ja, dat zijn die bekende liedjes van Simadan. Ik heb het van de oudere mensen geleerd maar ook een deel heb ik het mezelf aangeleerd. Bij Simadan hoort Beluchi en Shi Maria.

Je hebt ook San Juan en dat is 23 naar 24 juni en San Pedro is van 28 naar 29 juni. Ik speel altijd muziek op deze dagen.

Wie heeft u les gegeven of aangeleerd?

Je ziet mensen zingen en spelen en dan krijg je de smaak te pakken en dan ga je je eigen dingen doen. Ik heb een hoop mijzelf aangeleerd. Daarbij was mijn moeder zangeres en mijn oma ook. Mijn broer die overleden is, was een goede barí speler op Bonaire.

Als het volle maan is dan zit je en dan denk je aan iets en dan schiet een melodie of iets te binnen en dan begin je te oefenen totdat je de hele liedje hebben.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire?

Nee, dat deden ze niet. Ze zeiden niets daarover.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?

Ik weet het niet. Vroeger toen ik jong was geweest zei men niet veel over hoe vroeger was geweest.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze aan die kennis?

Ja, dat klopt. Je leerde het van je ouders en die weer van hun ouders. Kruiden, dat zijn medicijnen. Als je verkouden ben dan pak jij een kruid zoals tebin en dan kook je dat en dan drink je de thee elk uur zo een beetje totdat de verkoudenheid weggaat. Je kan het drinken maar je kan ook je lichaam er mee wassen. Het smaakt naar mint. Als je buikpijn hebt of maagpijn hebt moet je Wili Sali drinken. Met hierba di selu kan je douchen. Ook kan die je gebruiken als je verkouden bent.

29. Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?

Het is moeilijk om te vertalen maar ik ben in Rincon geboren en opgegroeid. Ik ben een Rinconero Bonairiano. Als je niet uitkomen dat je een Rinconero bent dan zeg je gewoon Bonairiano.

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

Vroeger was beter als nu. Mensen waren arm maar wel sociaal, nu is alles modern maar niemand praat meer met elkaar.

Interview 2 Crispina Anselma Cicilia -Janga

Interview met : “Juffrouw Chemmy”
Officiële naam : Crispina Anselma Cicilia - Janga
Geboren : October 1932
Datum : 13 maart 2013

1. Hoe Heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?

Mijn naam is Crispina Anselma Cicilia – Janga. Ik ben tachtig. Ik ben geboren in 1932, in oktober 1932.

2. Wat heeft u voor beroep?

Ik ben altijd onderwijzeres geweest.

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?

Ja, wij hebben altijd hier op Rincon gewoond. In mijn jongere jaren na de lagere school ben ik naar Curaçao gegaan om verder onderwijs te krijgen. Want ik ben onderwijzeres en in die tijd moest je naar Curaçao voor hoger onderwijs, middelbare ik bedoel voortgezet onderwijs want hier hadden ze alleen maar tot de zesde en zevende klas van de lagere school.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

Ja, iedereen woonde hier.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

Ja, ik ben getrouwd. Twee jaren geleden was ik vijftig jaar getrouwd. Ik heb hem hier in Rincon leren kennen.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom?

Ik heb een kind in Rincon, twee in Playa en nog één in Nederland.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?

Ik ben hier geboren en getogen. Het is hier fijn. Ik zou bijvoorbeeld niet in een huis kunnen wonen met hoge muren zodat ik mijn buurvrouw niet kan zien. Maar gewoon een open huis en iedereen kent elkaar in het dorp. Of nou ja niet iedereen kent elkaar tegenwoordig meer maar de burens kennen elkaar. Het is hier sociaal.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?

Wij hadden van het Gouvernement Koninginnedag maar die is nu, ze vieren nu dia di Rincon op 30 april. Verder hadden de mensen zelf altijd een oogstfeest gehad. Dat hebben ze altijd

gehad. Na de oogst wordt dan een feest gevierd. Iedereen, zij komen dan helpen, die doet mee met het feest en dat heet de Simadan. Er is veel eten en drinken maar ook werken, we moesten maïs afsnijden in de kunuku en 's avonds was er dan het oogstfeest. Er werd gezongen, gedronken en gegeten en gedanst, wapa noemen ze dat. Dat was dus echt een Bonairiaans feest. Iedereen die geplant heeft en als de oogst binnen gehaald moet worden en dan krijg je dan de mensen komen gratis helpen dan zorg je voor eten en te drinken voor hen. En daarna als het werk helemaal klaar is en de maïs is naar de mangasina gebracht dan gaan ze feesten. En dat was dan de Simadan. Er werd dan gezongen en gedanst en de dans noemen ze wapa, op en neer en dan van voren naar achteren in een lange rij. Dit deden ze op het liedje van rei mailo. Er was een voorzanger bij, die zingt voor en de mensen die over zijn zingen dan het refrein maar dat was ontzettend leuk. Ze hadden een gitaar, een bari, een wiri en de karko een schelp dat was de trompet van het hele gedoe.

Werd de karko ook gebruikt om vroeger te communiceren tussen dorpen bijvoorbeeld? Dat deden ze vooral hier op Rincon, je had in die tijd mensen die verdwaalden als ze weg naar de kunuku gingen en dan werden er mensen bij elkaar geroepen om te gaan zoeken maar dat gebeurde tegenwoordig niet zoveel meer dat er mensen verdwijnen maar in die tijd wel. Ik weet niet wat het was maar misschien was het de Alzheimer van die oudere mensen en als ze dan naar de kunuku gingen en het werd avond en ze kwamen niet terug dan gaan ze op de karko blazen en ze maakten een bepaalde toon, dan weten ze dat er mensen hun zoeken en dat werd dan gedaan. Dan kwamen de mensen bij elkaar om te gaan zoeken. De karko was bij de Simadan dus heel anders, het was om de muziek juist op te peppen zodat je kunt dansen dus dat was een hele andere toon van de karko.

Zijn de Rinconse feesten nog even gemoedelijk?

Nou alleen de familiefeesten nog wel. Vroeger hoefde je niet te gaan betalen om ergens te gaan feesten. In de familiefeesten heb je ook tegenwoordig wel een verandering in want vroeger werden familiefeesten thuis gehouden maar nu kun je een club huren. Toen wij vijftig jaar getrouwd waren (februari 2011) heb ik hier thuis zelf het feest gegeven. Ik hou er van om gewoon de familiefeesten binnen de familiekring thuis te houden. We moesten wel heel hard werken om plaats te maken voor iedereen die zou komen. Maar het is wel gegaan. Nu voor de makkelijkheid huren mensen iets.

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?

Ja, erg belangrijk. Ik ga iedere zondag. Er zijn meerdere kerken maar ik ben katholiek en daarom ga ik iedere zondag naar de katholieke kerk.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?

Ja, dat wel. De meeste mensen zijn katholiek en vooral vroeger was de pastoor heel belangrijk voor de mensen. In moeilijkheden gingen ze dan naar de pastoor om het uit te

praten en zo. Tegenwoordig niet zo veel meer maar in de tijd van mijn ouders was de pastoor een grote raadsman. Hij gaf en raad en zei wat je zoal kon doen.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

Ik heb niet zo iemand maar ik weet nog dat we hadden bijvoorbeeld in de oorlogstijd. Ik zat in de zesde klas op de lagere school. Van 1940 tot 1946 ongeveer hadden we een pastoor van Duitse afkomst. In de hele oorlogstijd was hij hier geweest.

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

Zie vraag 13-15. We praten vooral papiamentu met elkaar.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

Hier in Rincon had je Antilliaanse leraressen want ik ben naar een meisjesschool gegaan maar in die tijd was het wel gemengd hoor. En dan had je ook mensen van hier zelf die ook naar Curaçao zijn gegaan om voor onderwijzeres te studeren. Van dit soort mensen heb ik les van gekregen. Er waren hier wel twee nonnen en die waren wel Nederlanders.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

Ja, over het algemeen wel.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

Nee, we kregen in die tijd geen geschiedenis. Het was, ze noemden het in die tijd LOA (Lager Onderwijs A) Je kreeg vooral rekenen en taal en lezen. Tekenen kreeg je ook, handwerken was dat maar je kreeg geen geschiedenis. Aardrijkskunde kreeg je ook wel wat over de ABC-eilanden maar ik kan mij niet herinneren dat wij ook geschiedenis kregen. Maar aardrijkskunde wel een klein beetje, ook over de eiland zelf enzo.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

De lagere school was tot de zesde en zevende klas. Ik ben toen naar Curaçao gegaan en nog tot mijn 21ste naar school geweest.

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

Ik weet het niet want voordat het ontdekt is, wist niemand er echt van.

18. Werd er iets over het Mangazina di Rei verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

Ja, dat was in de slaventijd. Dan moesten de mensen, ik weet niet precies hoe maar ze

moesten wel een gedeelte van hun oogst daarnaar toe brengen. Ik weet niet wat ze met de oogst deden maar ik weet wel dat ze een gedeelte van hun oogst daarnaar toe moesten brengen. Er waren in die tijd ook vrije mensen en die konden dan een slaaf kopen en dan moest je een gedeelte van de oogst geven. Want ik heb gehoord van mijn overgrootvader, die heeft ook een meisje vrij gekocht en dan moest hij een bepaalde hoeveelheid maïs en sorghum geven aan het Gouvernement om zo dat meisje vrij te krijgen. En meerdere mensen hebben dat gedaan.

19. Bezocht u wel eens de ruïne van het Mangazina di Rei?

Niemand bemoeide er mee. En toen hebben ze volgens mij het terrein opgekocht en toen gingen ze het restaureren. ik heb de Mangazina di Rei als een ruïne gekend.

Vindt u het goed dat het is gerestaureerd?

Ja, ik vind het heel belangrijk want het is een stuk geschiedenis van Rincon.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

Ja, ik heb verschillende vriendinnen en ik zit in verschillende verenigingen. Ik zit in een damesclub en een koor. Met het koor spreken we iedere week af en met de club een keer in de maand en ik heb voor beide ook vergaderingen. Nu hebben we, ik weet niet of je er van gehoord hebt “mi mis jofito”, dat zijn een groep mensen die zelf thuis hun groenten en fruit planten. Met het koor doen we tegenwoordig niet zoveel meer aan liedjes zingen maar meer sociale dingen binnen de groep. We hebben bijvoorbeeld een verzameling gehad, of nou dat hebben we nu nog steeds maar we zoeken een nieuwe localiteit daarvoor, van oude foto’s van alle beroepen die mensen vroeger hadden in Rincon. Er waren foto’s van vroedvrouwen, timmerlieden, metselaars, de mensen die de was doen en strijken. Vroeger had je geen laundry maar kon je de was naar iemand brengen die het dan voor je deed tegen een betaling. Je had ook bakkers, er was niet echt een bakkerij maar thuis baktten de mensen dan en ze verkochten hun brood aan de mensen. Je moest dan ‘s morgens vroeg al bij een huis zijn om op tijd brood te kopen. Je had ook naaisters.

Hadden deze mensen met deze beroepen hiernaast ook nog de zorg van de kunuku?

Ja, die hadden ze ook. Van oktober tot en met april werd er op de kunuku gewerkt want dan heb je regen. Daarna niet meer. En dan moest je toch iets anders ook doen. De mensen hadden ook veel geiten. Maar in de droge tijd had je nooit zo veel melk meer want dat werd ook verkocht aan de mensen. Het was het inkomen van de kunuku. De oogst zorgde voor eten voor de rest van het jaar. Maar batillas, kleine komkommertjes en boontjes hadden ze vanaf april niet meer. Als een oogst mislukte was het heel erg want dan hadden ze helemaal niets. Een mislukte oogst gebeurde niet vaak maar zo nu en dan was er toch wel een mislukte oogst. Er waren verder wel winkeltjes waar ze koffie en suiker verkochten.

Weet u nog wanneer de eerste radio, televisie en koelkasten naar Rincon kwamen?

Ja, de radio kwam na de Tweede Wereldoorlog hier. Ik was nog klein maar bepaalde mensen, 2 of 3 mensen hadden een radio en de mensen gingen daar in de avond naar toe om het nieuws te luisteren. Later kreeg iedereen wel een radio. Er was vroeger ook nog geen electriciteit maar Rincon had 1 generator. En bepaalde mensen die er niet heel ver vandaan woonden konden dan geld betalen en dan kregen ze in de avond stroom van zes uur tot twaalf uur. Maar daarna is het algemeen geworden. We hadden ook koelkasten maar die liepen niet op electriciteit maar op kerosene. Er werden na de oorlog ook leidingen gelegd zodat we geen water meer hoefde te halen. Want we moesten altijd naar de put om water te halen, dan kregen we een emmer van mijn moeder en die zette ik zo op mijn hoofd en sommige mensen hadden een regenbak. Bij dos pos stond een put met drinkwater. Want er waren putten met drinkwater die niet goed waren om te drinken maar die wel. Heel ongezond eigenlijk achteraf gezien maar toen was het niet anders.

Had u toen u opgroeide alleen contact met mensen uit Rincon of ook van dat uit Playa en met andere nationaliteiten?

Mijn ouders hadden familie op Playa wonen, nichten en neven. En van tijd tot tijd gingen ze daar naar toe. Eerst gingen ze altijd te voet maar later hadden sommige mensen auto's en als je de persoon dan betaalde dan brachten ze jou heen en weer. Mijn ouders gingen dan in de ochtend weg en dan kwamen ze in de avond weer terug. En toen zelfs hadden de families veel meer contact met elkaar vroeger dan nu. Ze bleven ook wel eens slapen bij familieleden in Playa maar tegenwoordig heeft niemand meer tijd he.

Je had ook het Heilige communiefeest. Dat vond ik erg leuk, het was echt een kinderfeest. 's morgens gingen de kommunkantjes dan naar de kerk en de rest van de hele dag was het feest. En ieder kind van Rincon kon binnen komen, je hoefde niet ugenodigd te zijn. Je kwam binnen en dan kreeg je bolo en wat te drinken. Tegenwoordig heb je ook heilige communiefeesten maar het is een volwassen feest geworden. Het begint vaak om acht uur maar dan zijn de kinderen al naar bed omdat ze moe zijn. Ik kan mijn eigen communiefeest nog goed herinneren. Het was echt leuk. De volwassen mensen die overdag kwamen die namen dan ook cadeautjes mee en samen met de andere kinderen kon je spelen.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

Ik was op Curaçao dus in die tijd en ik was op het internaat dus er waren veel meisjes bij elkaar. En we moesten studeren en bepaalde dingen moesten we doen zoals je eigen kamer schoonhouden. En we konden nergens naartoe en je ging de deur niet uit. Alleen om naar school te gaan, heen en terug. Het was ontzettend streng. We hadden wel pret met elkaar, je weet als zeg maar zoveel jonge meisjes bij elkaar ga je elkaar verhaaltjes vertellen en praten en veel lachen en zo. Daarom als we elkaar ontmoeten daarna dan, dan had je altijd lol omdat je dacht aan de tijd die je gehad had. Hier op Rincon zelf kwamen we met vakantie hier naar toe. In December, april en de grote vakantie in de zomer kwamen we hier naar toe.

Hadden u ouders ook een kunuku?

Ja, die hadden er een en toen ik klein was moest ik ook helpen. De ouders gingen dan vaak planten en zo en verder werken en als kind was je daarbij.

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren?

Ja en nee. Mijn ouders zijn wel naar de lagere school geweest maar mijn moeder niet naar Curaçao ofzo. Mijn grootouders zijn ook naar school gegaan, ze konden lezen en schrijven zeggen we. Nederlands kenden ze niet zo veel maar ze zijn wel naar school gegaan.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn?

Ik denk omdat vooral we de dingen van onze cultuur hebben behouden. We hebben veel meer dan de andere delen van Bonaire de cultuur nog. Hij is niet intact maar we hebben wel veel overgehouden.

Al is het hier en daar toch gemoderniseerd. Want zelf oogsten is nu heel anders dan vroeger. Tegenwoordig zijn er niet zoveel kunukus meer en de mensen planten niet zoveel meer want iedereen moet nu werken en dan hebben ze niet een 'echte' kunuku zeggen wij.

Wat werd er vroeger vooral verbouwd, geplant?

Maishi chikitu, sorghum, pampuna, watermeloen, meloen, bonen. Het was eten he, de mensen hadden eten nodig. Tegenwoordig heb je dat niet zoveel meer.

Vindt u dat jammer?

Ja, het is heel erg jammer. In de tijd van mijn grootmoeder bijvoorbeeld, van mijn grootouders die leefden gewoon van het geld wat ze kregen van de kunuku want die hadden ook niet zo veel geld nodig haha. Tegenwoordig zou dat niet gaan. En dan gingen ze kleine komkommertjes, boontjes, kippeneieren en daar gingen ze dan mee naar Kralendijk om het te gaan verkopen om zo geld te krijgen. En dat ging allemaal te voet met een ezel. En in Playa kochten ze van het geld weer ander eten dat ze mee naar huis namen.

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?

Dat kan ik je niet vertellen. Het zal wel zo zijn.

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode?

Ja, dat zijn de liedjes van de Simadan.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire?

Nee, niet zo veel nee. We hebben er niet veel over gehoord, ze praten er niet veel over. Er waren bepaalde mensen die.. ja die.. Mijn opa was opzichter he. In onze familie Janga zeggen ze

zelfs dat de stamvader van de Janga familie was een bomba en daar stammen wij dan vanaf. Want mijn vader en de grootvader van je vader waren neven van elkaar. Dat is dezelfde Janga. Veel mensen die eerst slaaf waren geweest moesten na de slavernij op dezelfde plantages blijven werken maar ze moesten betaald krijgen. En dan had je dat ze geen geld in handen kregen maar ze kregen een bon en als ze die gingen inleveren konden ze spullen kopen in de winkel en de eigenaar van de winkel was dezelfde man als die van de plantage. Mijn grootouders hebben ook op Washington en Slagbaai gewerkt. Mijn grootmoeder sneed aloë, zij was aloësnijdstster. Het sap van de aloë was heel belangrijk want die werd gebruikt. Iedere dag moesten ze naar de plantage. Het was heel hard werken. De eigenaren waren geen mensen van Rincon, het waren vaak joodse mensen zoals die van Slagbaai. De Herrera's waren van Washington. En later had je Karpata maar die eigenaren waren wel Bonairianen. Mannen en vrouwen moesten werken, er was geen onderscheid. De districtmeester, brigadiers enzo die hielden alles in de gaten of het goed ging op de plantages. Er kwamen wel schepen ook hier naartoe om mest op te halen en de aloë. Die gingen aanmeren bij Slagbaai en Karpata. De eigenaren van Slagbaai hadden ook een eigen schip, een groot zeilschip. Die brachten ook producten naar Curaçao in die tijd. Vooral houtskool brachten ze naar Curaçao.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?

Ja, de familie bleef achter. De vrouw en de kinderen. Later zijn een hoop van de ex-slaven verhuisd naar Tera Kora omdat dit dichterbij was dan Rincon. De moeder en kinderen verzorgden het huis.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze aan die kennis?

Er zijn bepaalde mensen die, niet veel hoor maar die er van weten. Die weten precies wat je voor verkoudheid of spierpijn kunt gebruiken. Maar de meesten mensen weten het niet meer. Maar vroeger was het zo dat je naar bepaalde mensen toe moest gaan als je ziek was. Zij gaven je medicijnen voor je ziekte of als je een enkel verstuikt had dan zetten ze hem goed voor jou. Woonde er ook een dokter in Rincon?

Nee, dat niet. Er was een dokter in Playa en die kwam iedere week naar Rincon. Je had wel vroedvrouwen, mensen van het dorp zelf. Later kregen ze gediplomeerde vroedvrouwen. In mijn tijd bijvoorbeeld, ik zelf ben te wereld gebracht door vroedvrouwen van het dorp zelf. Maar mijn zus Benita die is wel ter wereld geholpen door een gediplomeerde vroedvrouw. Deze mevrouw was de enige voor het hele eiland.

29. Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?

Ik ben Bonairiaan maar mensen van Rincon zeggen altijd : Wij zijn van Rincon Dan hebben ze

altijd een grote mond. Ze zeggen wij zijn Rinconero. Heeft u dit ook? Ja, toch wel (moet lachen) Vaak in Playa weten mensen niet precies wat wij bedoelen met sommige woorden maar die zijn dan van Rincon. Wij hebben een dialect hier. Iedere taal heeft een dialect en het dialect in Rincon zorgt dat het een erkende taal is.

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

We moeten nog kijken hoe het zal gaan. De Nederlanders zijn nog steeds bezig dus we moeten kijken wat er uiteindelijk zal gebeuren. Nu zijn ze vooral met onderwijs en gezondheid bezig.

Als u kijkt naar vroeger en naar nu, wat vond u beter?

We hebben nu de dollars en iedereen klaagt dat het duur is maar jij moet kijken wat je doet met je geld.

Vindt u dat de mensen nog even sociaal zijn als vroeger?

Nee, dat is wel minder geworden. Er zijn nu ook veel mensen die in Rincon wonen maar die niet van hier zijn dat maakt het sociale leven minder he. Dat vind ik wel jammer. De socialiteit is minder. Vroeger dan hielp iedereen bijvoorbeeld ook elkaar met kinderen opvoeden. Als je naar de dokter moest maar je had niemand om op ze te letten dan kon je altijd je kinderen naar de buurvrouw brengen. Tegenwoordig is dat niet zo, je hebt ook crèches he en dat is weer een verandering.

Interview 3 Nemencio Beaumont

Interview met : “Boeboe”

Officiële naam : Nemencio Beaumont

Geboren : 07-12-1941

Datum : 14-03-2013

1. Hoe heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?

Mijn naam is Nemencio Beaumont. Ik ben geboren op 7 december 1941 in Rincon. Ik woon nog steeds in Rincon, in het noorden op huisnummer 40.

2. Wat heeft u voor beroep?

Ik heb altijd huizen gebouwd. Ik maak dingen met mijn handen.

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?
zie vraag 1.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

Mijn ouders en grootouders, zij zijn allemaal van Rincon. Veel van mijn familie is overleden maar mijn kinderen, kleinkinderen en neven wonen allemaal in Rincon. Een broer van mij verhuisde van Rincon naar Antriol (wijk in Playa) maar is een paar jaar geleden overleden. De rest van mijn broers en zussen woont in Rincon.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

Ja. Ik heb mijn vrouw hier in Rincon leren kennen. Zij is ook van Rincon.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom?
zie vraag 4.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?

Ik heb altijd gewoond in Rincon en ik zal hier de rest van mijn leven blijven. We hadden ook alles, we kunnen vissen, jagen op vogels zoals duiven of eenden bijvoorbeeld. De bossen van Rincon hebben een goede flora en fauna.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?

We hebben een paar. Er is Simadan, Barí, Maskarada, San Juan en San Pedro. Jullie kennen het als Koninginnedag maar wij als de dia di Rincon.

Waarom werd de Barí verboden door de kerk?

Voor de zoon van Felipe komen wonen woonde daar Totchi. Totchi zijn vrouw heette Totchi Nelly en hij liep met een wandelstok altijd. En die Totchi was in Afrika geweest, hij was zeeman geweest. En in de bossen van Afrika heeft hij barí leren spelen. Dat was de beste barí speler die in Bonaire is geweest. Na Totchi was Butchi Tayo (Butchi ben ik, geen bord). Heel de familie speelde. Butchi had twee zusters. Eentje die heette Rina (Regina na nishi grandi) en de ander Shon Meme, allebei spelen bari. Mijn vader was ook barí speler, ik doe het zelf ook. Boven Totchi was niemand en nooit iemand geweest. Hij heeft het naar Bonaire gebracht en hij had de echte barí slagen. In het binnenland van Colombia hebben ze ook dat Barí ritme, ook in Martinique hebben ze het bijna dezelfde patron alleen de taal is anders. Zoals Seu (oogstfeest Curaçao) gebruiken ze ook de barí daarzo en Seu spelen ze de hoorn van bokken of koeien maar op Bonaire wij blazen de karko. Als iemand verdwaald in het bos dan heel veel mensen gaan de bossen uitkammen en iedereen met een karko in de hand. Wanneer ze die persoon ontdek of vinden, leven of niet in leven dan hadden ze in code zodat de rest weet we hebben die persoon gevonden. We hadden twee codes, eentje die blaast de code zodat de andere weet we hebben ze in de verte gevonden en de ander die blaast of die in leven is of niet in leven is. We hebben gehoord we hebben die persoon gevonden en dan of hij in leven is of niet. In mijn jongere jaren werkte ik al bij Washington en in die tijd was het dat Palu Dushi (zoethout, meneer die zichzelf zo noemt) zichzelf in de put heeft gegooid. Bij de noordelijke kant en ik ontmoet Chimmy Janga, ik kwam van Washington en ik zag hem. Ik hoorde geluiden en als ik altijd in de bos lopen dan ben ik altijd op mijn hoede. Je kan geluiden van allerlei soorten dingen horen in het bos. Buchi Chimmy wat is er gebeurd? Hij zei Palu Dushi is gister weg gegaan en verdwaald en we kunnen hem niet vinden. Kom met mij mee naar de put. Toen ze bij de put kwamen heeft hij prikkeldraad en een stuk hout daaraan gebonden, hij rolde het als een veer en toen heeft hij het in de put gedouwd en zo heeft hij rond gelopen met die stok met het prikkeldraad er aan heeft hij een rondje gelopen. Hij zei tegen mij neem het over en ga via de andere kant lopen met de stok. Ik zei op een gegeven moment er is iets zwaars aan de draad. Toen kwam Chimmy en zei laat zien. En toen hij overnam, hij zei ja er is iets aan vast. Ik en Buchi Chimmy hebben Palu Dushi gevonden. Daar heeft hij zijn mochila (rugtas) gepakt en open gemaakt en zijn karko gepakt om er op te blazen zodat de mensen hoorden we hebben Palu Dushi gevonden. En toen kwamen de mensen van alle kanten naar de put. Zo communiceren we met elkaar met de karko.

Je kent Papa di Aleu en die andere was Pablo di Catarina (Jean Pa) en hij was getrouwd met Lou (Lourdes). Jean Pa en Papa di Aleu die kan heel goed communiceren met elkaar via de karko. Hun konden heel goed spelen, net alsof ze de karko laten praten. Ik herinner in de Simadan zoals Papa zijn kunuku is ver van de kunuku van Jean Pa maar de kunuku van Jean Pa was in de buurt van mijn opa. Wanneer Papa bij de kunuku is en als hij naar huis gaat dan blaast hij op de karko en Jean Pa hoort dat en hij antwoord hem en dan ontmoeten ze elkaar als ze naar huis gaan. Die mannen hadden echt een goed communicatie met de karko (soort mobiele telefoon van nu). Hubert (werkzaam bij Mangazina di Rei) speelt ook karko maar hij heeft niet

de kennis om te begrijpen wat hij moet doen met die karko zoals die andere twee. Hij speelt goed en maakt allerlei soorten toonsoorten met de karko maar de systeem om te communiceren met de karko niemand heeft dat overgehouden.

De tijd dat de mensen naar de kerk gaan in december, is er misa di aurora. Dat is de hele maand december in verband met de kerst, de geboorte van Jezus. Dan spelen ze karko elke ochtend vijf uur in de ochtend, dat mensen hoort dat zodat mensen weten dat ze naar de kerk moeten gaan. Het was een soort alarmklok. Een voorbeeld in het oost van Rincon bliezen ze op de karko maar die geluid gaat overal omdat er veel Bergen zijn in Rincon dus die geluid klinkt overal. Net als je ook een kerkklok luid. Half vijf om exact te zijn moet iedereen opstaan en de kerkdienst duurt van vijf tot zes uur. Dat is ook omdat het oogsttijd is. Het is omgezet naar vijf uur 's nachts zodat ze optijd naar huis kunnen gaan en dan naar de land kunnen gaan voordat het daglicht wordt zodat ze de vogels voor kunnen zijn. We moesten de cosecha (oogst) beschermen tegen de vogels. In het verleden wanneer de oogst er was hadden we dat iedereen een cadeau geeft voor de priester. De priester gebruikte de oogst die ze kregen weer voor de mensen die niet veel hadden. De mensen brachten maïs, watermeloen, meloen, kleine komkommer, boontje di kunuku (tuinboontjes, bonofe), Lange kalebas (kalebas largu), papaya en pompoen en de priester gaf het aan arme mensen. Nu viëren we niet meer de Simadan di Pastor zoals het was want vroeger brengt iedereen iets van de oogst naar de priester. De pastoor had vroeger een soort magazijn. Mijn oma die helpt de priester, de maïs die binnen kwam bij de priester en mijn oma helpt de maïs klaar te maken. Je moest namelijk eerst alle pitjes van de capushi afhalen en dan stampen ze de maïs fijn. Maar dan was het nog niet klaar. Na het stampen blijven de pitjes en de mais over, het moet dan sorteerd worden (dakuna di maishi). De бага blijft over en dat was dan geitenvoedsel. Mijn oma stampt de maïs met een andere mevrouw en die heette Fakuna en die woonde in het westen van Rincon. Als de maïs klaar is en gemalen en elke maandagochtend de mensen konden bij de priester een kana (een vierkant houten bak, een pond inhoud) vullen met de maïs of meel. De mensen die geen manieren hebben om te eten die konden elke maandagochtend gaan. Dat noemen wij Simadan di Pastor. Er was geen sprake van commerciële situatie zoals nu dat wanneer Simadan di Pastor is dat spullen worden verkocht en dan aan de kerk wordt gegeven. Simadan is om God te bedanken dat wij een goede oogst heb gekregen. De eerste plek dat zij hebben Simadan commercieel gemaakt was bij de huis van Shon Cahin. Ik zei tegen hem ik ging zelf naar de Simadan toen ik klein was en dat was echt goeie Simadan en Tje Pea was een hele goeie muzikant. Die tijd waren alleen maar vijf huizen dus je kon alles doen en nu zijn er heel veel huizen gebouwd en kan dat niet meer. Mijn oudere huis was vroeger een kunuku maar dat hebben ze schoon gemaakt en nu staat mijn huis er van de woningbouw (Fundashon Kas di Boneiru). Cosecha is iets heel moois. Je ziet hectare van maïs, pampuna, boontjes, meloen en het is heel mooi om te zien. We hebben alles gehad van onze eigen grond. We hadden alles en nu is er niets meer. Die tijd kon jij een pond meel kopen maar het was niet zeker want je krijgt altijd meer, er was genoeg voor iedereen. De product op zich was ook van goeie kwaliteit en de grond was vruchtbaar. Als je een pompoen die tijd door tweeen snijden en dan nu te

vergelijken met nu als je een pompoen kookt krijg je alleen maar water.

Waarom is het veranderd?

In de loop der jaren de mensen die heeft de landbouw laten verdwijnen en dat is ook vind ik dat is de schuld van de regering om juist de mensen te motiveren en te helpen de landbouw in stand te houden maar ze gaven geen aandacht. De kennis moet overbrengen naar de jongere generatie. Mijn generatie zelf heeft de landbouw kennis echt al niet meer in handen. Alleen als je rondkijkt op Bonaire, alleen mijn vader heeft het behouden want elke jaar had hij nog oost. Op sommige plekken nog, zoals in playa Jan Janga (brandweerman) en hier en daar heb je nog die bezig is met landbouw. Maar je kan die op je hand tellen. Het zijn er nog niet eens vijf. Het is heel schaars. Nog steeds nu, de regering geeft geen aandacht voor de landbouw die de mensen doen. Als je ook bijvoorbeeld een hek wilt plaatsen om je kunuku nu moet je een rol hek kopen. Maar de regering of overheid helpt je niet en het is heel duur geworden dus de mensen doen het niet meer. Een rol hek kost zo 400 dollar en je mag ook niet zomaar bomen uithakken op je eigen land want dat is verboden. Ik vind je moet mee kunnen beslissen welke boom blijft en niet blijft. Je moet een bulldozer betalen, een tractor om de boel schoon te maken. We hebben nu geen mensen meer die dat met de hand doen maar vroeger wel. Een bulldozer die vraag 60 dollar per uur. Je kan aan niks komen want het is te duur. Je maakt je land met mais en ik heb gehoord dat het was in de krant dat papegaaien een hele oogst hebben vernietigen omdat de overheid beschermd de papegaai dus. Je kan niks doen met die papegaai maar vernietigd wel je maïs maar hoe ga je dan eten zo? Je hebt budget, 60 dollar voor een bulldozer, je hebt uitgegeven 30 dollar om de maïsplantjes te kopen en te planten, je hebt twee mensen in dienst genomen om de maïsplantjes te zaaien, de maïs is opgegroeid en dat moet je die beschermen zodat de dieren deze niet vernietigen. Je maakt een belua (vogelverschrikker), een vlieger en je snijdt een blik en dan maak je een blikmolen die lawaai maken. Sommige mensen die gooit ook vuurwerk zodat de vogels afschrikken. Je moet lawaai maken om de mais te beschermen. In die tijd waren niet zoveel vuurwerk, wat meer essentieel was is de blikmolen. Bij Mangazina di Rei hadden ze een en die was van Ronnie. Het was goed als je in die tijd er was want dan kon je het goed zien met je eigen ogen. Er is een kerosine blik en dat zet jij een vleugel voor en achter en er zit dan een stok half in het blik vast met een ketting en als het gaat waaien dan maakt hij geluid. De moment dat de vogel komen en zitten, draait de blikmolen en dan vliegt die weg weer. RRRRrrrrrr.. Je had ook een valsstrik, sopa, waarbij vogels gevangen werden. Ik schiet de vogels ook of met een katapult. Nu, je mag geen vogels eten, je mag geen leguaan eten, geen karko, geen schildpad, niks mag je eten meer. Onze voorouders, zoals mijn opa en mijn vader wij zijn opgegroeid en gewend om dat soort dingen te eten.

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?

De kerk is belangrijk. Iedereen gaat altijd naar de kerk, ik ook.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?

Ja, ze gingen bij iedereen langs maar ze waren wel streng. Ze waren belangrijk in de gemeenschap. Ze hadden een hele goeie verbinding met de kerk en de parochie. Iedereen ging altijd naar de katholieke kerk.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastoors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

Ik kan je niet zo vertellen wie heel belangrijk is geweest. Ik heb me daar niet zo in verdiept. Maar pastoren zijn altijd geweest in Rincon. Heel veel Nederlanders waren hier geweest in de kerk.

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

Toen die tijd, de namen van de school waren anders. We kenden geen kleuterschool, het heette de bewaarschool. Ik ging naar school toen ik zeven was en ben toen tot de zesde klas naar school gegaan. De klassen waren groot, 25 personen per klas.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

Er waren alleen maar leraressen, vrouwen van Rincon gingen naar Curaçao en als zij klaar waren met hun school komen ze terug naar Rincon om te werken. Deze vrouwen waren allemaal van Antilliaanse afkomst.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

Ja, al mijn klasgenoten waren van Rincon. Geen één was Nederlands.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

We kregen niet zoveel geschiedenis op school en wat we krijgen was erg weinig over de geschiedenis van Bonaire. We kregen de meeste geschiedenis van Nederland en de koninkrijk was heel veel aan de orde.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

Je moest gaan naar de bewaarschool dan de lagere school tot de zesde klas en dan kwam de middelbare school. We gingen 5 dagen per week naar school maar we kenden geen bijbelschool

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

Niemand wist van de Mangazina di Rei. In 1969 toen ontdekte Broertje Janga en zijn zoon het terwijl ze aan het jagen waren op leguanen. Het was een verlaten ruïne. Toen kwam interesse om het gebouw te restaureren. Het was een opslagplaats voor de oogst van het hele jaar.

18. Werd er iets over het MDR verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

Ik heb nooit iets erover gehad op school en mijn ouders en grootouders zeiden niets over de Mangazina di Rei.

19. Bezocht u wel eens de ruïne van het MDR?

Ja, in 1969 toen Broertje Janga de Mangazina di Rei ontdekte. Ik heb veel geholpen met de reconstructie en ik heb veel huizen gebouwd die ze vroeger bouwden: kas di bara (huis gebouwd met klei/modder), kas die piedra (huis van steen), kas di bleki (blikken huis). Niets werd weg gegooid, er zat kerosine in de blikken en als ze leeg waren konden we ze gebruiken om huizen te bouwen.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

Ik doe nog steeds veel. Ik bouw huizen. Bij de Mangazina di Rei, de huizen die je daar ziet. Die heb ik gemaakt. Ook de aloëoven. Ook maak ik nog hekken en je kan het zien bij de Cultuur Stichting in Rincon. Ik doe nog veel.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

Toen ik jong was ging ik altijd 8 uur van huis in de ochtend. Normaal gesproken ga je eerst naar school maar ik moest eerst naar de kunuku. Daarna kwam ik terug naar huis en dan moest ik naar school. De school was om 12.00 uur afgelopen maar soms dan moest ik zelfs naar de kunuku en dan daar eten en op tijd weer terug zijn omdat school weer om 13.00 uur begon tot 15.00 uur. Na school moest ik weer naar de kunuku. We moesten langs de tanki (is een dam) of waterput om water te halen en om dan mee te nemen naar de kunuku. Het water werd voor de geiten in een leeg olievat gezet. We hadden geen fornuis dus we moesten piki palu (houtskool) dit is hout van de divi divi boom (watapana boom) of van de quida (acasia) boom gebruiken om op drie stenen te leggen (tres piedi fogon) en zo konden we koken, dat was ons fogon (fornuis). Wanneer we thuis arriveerden dan moesten mijn zusjes voorbereidingen doen. Ik moest met mijn broers kerosine halen voor de lampen. Er was geen electriciteit, er was niets maar die lamp was er wel. Zo was het leven toen..

Is dat wat jullie moesten doen op een dag?

Zo was ons leven geweest. We moesten van alles doen en zo was ons dagelijks leven. We moesten ook helpen op zaterdag en zondag. Als we klaar waren met helpen mochten we spelen. Er waren toen geen andere mogelijkheden. We deden wel eens uit school na 15.00 uur dan gingen we alles pura pura (snel snel) doen en dan konden we snel nog spelen voordat het donker werd. In die tijd moesten we optijd binnen zijn, we mochten niet tot acht uur buiten blijven bijvoorbeeld en toen was ik zelfs veertien jaar. Begrijp je?

Er was ook geen straatverlichting?

Nee, alles was donker. Toen ik al zestien was waar de loto kantoor zit en waar je ijsjes kan kopen, datzelfde gebouw is nog steeds maar gerenoveerd. Daar stond een generator. Die ging om zes uur in de avond aan tot twaalf uur.

Ik heb het altijd met Boi en anderen (verwijzing Boi Antoin) die dit verhaal verkeerd verteld. Het was in 1954. Ik met mijn vader, mijn broer en een zwager en een vriend Cheffie en een meneer die in Oost van Rincon woonde, hij heette Alejandro BoeBoe Dilitha (boeboe is de bijnaam en de achternaam is de voornaam van de moeder). Zijn huis is tegenover de huis van Cachito. We waren in Washington want we blijven daar slapen. Dan in October het is zeventien of zeven en twintig October, het is iets wat ik niet meer zeker weet. 'S middags ongeveer dezelfde tijd als nu, mijn broers die gingen langs de zee om gengu (krab) te pakken om in de avond te gaan vissen (krab werd gebruikt als aas). Ik met mijn vader en mijn moeder en Alejandro is bij de ranch gebleven in Washington. Ik had een kleed op de grond gezet en lag op een kleed aan de voordeur van de ranch en mijn vader en moeder waren binnen. Ik was dertien jaar. Bij zonsondergang zegt mijn vader tegen mijn moeder Belika zoals de hemel veel sterren hebben nu ik denk niet dat wij een beetje regen krijgen vanavond. Ik kan het nooit meer van mijn leven vergeten, het was een tragedie. Wij zaten daar en ik zag een klein wit licht in het westen, het was een flauw licht. Onze tijd om naar bed te gaan was altijd negen uur, wij gingen nooit later dan dat. Het was de standaard. Alejandro ging op zijn zamba (vensterbank). Mijn vader had ook die van hem en mijn moeder had ook die van haar. Maar mijn vader had hem samen gezet met die van mij en dan werd het een twee-persoonsbed. Zoals wij negen uur ging liggen, toen begon het te regenen maar heel hard. Zoals ik zeg tegen jou Julisa, als ik tegen jou liegen dan laat God iets over mij heen dat ik dood kan gaan. Nooit meer zou ik dit vergeten. Nooit meer van mijn leven heb ik donder en bliksem gehoord zoals die avond, op die manier. Op een gegeven moment zijn we allemaal gaan zitten, ik zat bij mijn moeder net als een klein kind bij een moeder en mijn vader begint heen en weer te lopen. Alejandro zat er ook bij. Mijn moeder zei tegen mijn vader Wat doet mijn kinderen daarzo? Zien ze niet dat het regent en dat er onweer is. Mijn vader zegt , ze zouden wel voor de regen schuilen in de grotten. Als het voorbij is zouden ze wel naar huis gekomen zijn. Toen zagen wij de vuurtoren gloeiend rood. Ik vroeg mijn vader, waarom is de vuurtoren zo? Mijn vader heeft mij toen niet verteld de vuurtoren is in de brand. Mijn vader zei, de licht van de vuurtoren is slecht. Je kunt het zien als een klomp vuur. Toen zijn wij bleven zitten een tijdje en toen is de regen voorbij. Toen zijn mijn broers allemaal thuis gekomen. Ik hoorde mijn broer Martinus, de vader van Wien, zeggen tegen mijn vader: Papa weet je, de vuurtoren is verbrand. We konden niet langsgaan omdat er waren heel veel hoge rivieren van de water. We konden niet langs bij de toren. Martinus zei tegen mijn vader, de toren is toch wel verbrand maar mijn vader zei we kunnen nergens heen gaan door de harde regen. We moeten wachten tot 's morgens vroeg. We kunnen dan een of andere manier zien om daar te komen. We gingen slapen maar we konden niet meer in slaap vallen en toen is de daglicht gekomen. Ik heb mijn mond gespoeld en kruidentheet uit de kokorobie gedronken want toen hadden we nog geen koffie. Martinus zei ik

hoorde iemand schreeuwen. Mijn vader zei ik heb ook iemand horen schreeuwen. Toen draaiden ze om en toen zagen ze iemand schreeuwen en zwaaien. In de verte is een grote dam en daar zagen ze iemand zwaaien met een witte doek. Cheffie zei daar is een man die zwaait met een witte doek in de verte daar. Toen is Martinus en Cheffie naar de dam gaan rennen en na een tijdje kwamen ze terug en Martinus zei mijn vader: Ik probeer die meneer te tillen maar hij heeft overal pijn. Ik ben terug gekomen om de kruiwagen te pakken en zo de meneer daar in kan zetten. Toen hebben ze de kruiwagen meegenomen en hebben ze de man in de kruiwagen gezet en zijn ze terug gekomen. Toen begon de man te vertellen van de toren is verbrand maar hij begon met te zeggen dat de brand begon van beneden naar boven en toen begon hij te vertellen dat hij moest springen van boven naar beneden. Die man vertelde dat toen Cayoso in de toren was in zijn kamer (benedenverdieping) en toen sloeg de bliksem in en hij ging verder naar boven om zijn collega's te waarschuwen. Toen ze met zijn allen naar beneden wilden gaan, was daar al vuur. De toren was op de hoogte van mijn huis en dan nog eentje daarboven. Papa is naar de raam gegaan en Cayoso vertelde hem Springen, Springen, Springen! Je moet springen zodat ik naar jou kan springen. Cayoso is terug gegaan en papa is wel gesprongen. De toren stond op de klippen. Hij zei ik ben wel in leven maar ik denk dat mijn college niet meer is. Ik zag de man zijn voeten en die waren helemaal dik. Hij schreeuwde naar zijn collega maar hij kon niet blijven daarzo in de vuurzee en toen is hij naar beneden gegaan, kruipend, weg van de toren. En toen heeft hij gevraagd om mijn broer Martinus naar Rincon te gaan om te vertellen wat is gebeurd. Toen zijn ze met een vrachtwagen en bulldozer daar naartoe gegaan omdat het enige was wat door de bos heen konden. Er was namelijk heel veel ravage van de regen. Die tijd toen ken jij ook Cai di Laman i Noord, toen kwamen ze daar en gingen ze de rest van die man die is verbrand opruimen. Ik ben op een dak gaan staan en toen heb ik hem gezien en ik ben er van geschrokken. Zoals je als iets begint te verbranden dan gaat het krimpen, zo was de rest van die man. Toen hebben ze de resten in die tijd koken ze senti bibu en de rest hebben ze in die blikken gedaan waar anders de aloë in zetten en hebben het toen meegenomen.

Wie was die Cayoso?

Die Cayoso was de vader van de mooiste zanger van Rincon, Nemencio Winklaar. Die man zong heel mooi. Ja, Nemencio was een goede zanger. E tata tabata canta mas mihon ku ne. Die tijd ben ik geschrokken en een hele lange tijd met die trauma gebleven. Iedere ochtend moest ik naar die mensen gaan en later in de middag fluit mijn vader en wachtte bij de deur totdat ik kom want we moesten de schapen in de cura (hek). Mijn vader moest wachten want ik was bang. Ik ben een hele tijd lang bang gebleven. Zo is het gebeurd.

De bliksem is dan erg hard ingeslagen?

Ja, de bliksem moet hard geslagen zijn op de electriciteit en dan via de draad naar binnen zijn gegaan en toen is geexplodeerd in de toren. Daarbinnen in de vuurtoren waren benzine, kerosine, diesel alles die met aanraking komen met de vuur dan is het een explosive ook. Het heeft het onderste van de vuurtoren helemaal opgeblazen. Waar ze stond in de kamer om te

gaan springen als ze het tegenovergestelde raam waren gaan springen dan konden ze op het dak want daar was een verbinding met een huis dan konden ze via de regenbak naar beneden komen. In paniek hebben ze niet na gedacht over die andere raam met de verbinding met dat dak en de regenbak. Het was duru (hard) en het is dat ik nooit meer van mijn leven kan vergeten. Ik hoorde Boi deze verhaal vertellen met verschillende versies maar geen enkele versies die klopt met de waarheid die ik ken. Het klopt niet.

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren?

Ik was meer aan mijn vader gehecht dan aan mijn moeder. Mijn vader heette Lehoncio Luis Beaumont. De meeste mensen noemden hem “Tata Lonshi”. De meeste tijd heb ik met mijn vader doorgebracht op Washington Park, de plantage. Ik heb daar gewoond en geleefd met mijn vader. Daar heb ik alles geleerd voor vaardigheden die ik nu nog steeds heb. Ik had het geleerd bij Chimi Janga, dat was mijn leermeester. Ik heb niks te liegen (Mi no tin nada di ganabu) tegen je. Ik houd niet van school. Ik was van school af gegaan en nog steeds mijn vroegere juffrouw (Juffrouw Joy) leeft nog steeds. Maar die shon (juf Joy) van haar kreeg ik les op de lagere school en dat was dan tot augustus. Dan kregen we een maand vakantie. We kregen 1x per jaar vakantie, 30 dagen. I tot eind van 30 augustus. Daarna moesten we de hele jaar door naar school. In mijn vakantie ging ik naar mijn vader die werkte op Washington. Na vakantie als de school weer begon dan wilde ik niet naar huis komen want ik wilde blijven op Washington. Ik weigerde om naar huis te komen en toen ben ik bij mijn vader gebleven. Mijn moeder is mij toen komen ophalen met ruzie. De vader zei tegen mijn moeder, Belika, als die kind niet naar school wilt, laat hem bij mij, laat die kind met rust je moet niet dwingen. Ik was toen dertien. Op Washington werkte Chimi, hij werd mijn peetvader want mijn vader bracht mij naar hem en zei: ik heb een kind hier en die wilt werken. Ik ken alle werkzaamheden van vroeger. Bijvoorbeeld koraalstenen die ik kan gebruiken voor een aloë oven. Die moeten op een bepaalde manier gesneden worden, ik gebruik een ijzeren zaag. Kijk maar bij MDR de aloë oven (forneshi di sente bibu), zo moet het worden. Ik gebruik lijm om de stenen op elkaar te stapelen en een oven te maken. Ik ga ook een blik (grote nescafeblik) maken zodat je een wea (een pan) krijgt om in te koken. Je hebt ook nog een kalk oven (fornu di kalki) en een oven onder de grond (forno di kuku) en forno di carbon, houtskooloven. Ik ga zelf een fornu di kalki, carbon en sente bibu maken in miniatuur op een plaat. Ik ga ook een kas di bara maken die gebruikt kan worden als kindercrèche. Gisteren ben ik naar Washington geweest om die stenen op te gaan halen. Koraalstenen noemen we vrouwenstenen. Je kan de stenen snijden en een vorm geven die je wil. Dit is wat ik in mijn leven altijd heb gedaan en hoe ik het heb doorgebracht. Mijn vader was erg humilde, humble. Komende dia di Rincon, kanta di Orcidia heeft een plan om het ouder knikkerspel en knoopspel te introduceren hoe het vroeger ging. Ik heb ook de opdracht gekregen om tolleren te maken, die maak ik van kalebas. We gaan het presenteren dat iedereen het spel van vroeger kan zien en hoe we speelden.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de

rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn?

Daar ben ik geboren. Een huis die tien meter van mijn eigen huis is. Altijd heb ik in Rincon gewoond en ik ben hier opgegroeid. Rincon is apart van Playa. Rincon heeft zijn eigen systeem en Playa heeft zijn eigen systeem. Playa heeft heel veel dingen anders dan Rincon. Ze zeggen ook dat de mensen van Rincon zijn anders dan de mensen van Playa maar ook sterker nog helemaal anders dan de rest van de Nederlandse Antillen zoals, Aruba, Curacao St. Eustatius, St. Maarten, Saba. Rincon heeft zijn karakteristieke dingen zoals wij het doen en heel veel mensen copieren van Rincon.

Heel veel Rinconezen zijn naar Playa gegaan om heleboel dingen te doen zoals aloë oven maken, aloë snijden en koken. Heel veel mensen zijn Roy La Munchi en Bakuna. Er was een periode dat er heel veel Arubanen kwamen om aloë te snijden in Rincon (op plantage Labra, Washington).

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?

Ik weet het niet goed maar in het leven krijg je heel veel dingen zo. Ik ga wel naar de kerk en dat noemden ze misa di Aurora en dat was in December. Je kon zonder naar de kerk te gaan en je kon niet naar de kunuku gaan. Van vijf tot zes uur gingen we naar de kerkdienst en daarna hadden we gelijk de tijd om naar de kunuku te gaan zodat we de duiven, papegaaien en andere vogels voor konden zijn dat ze de oogst niet gingen verwoesten/vernietigen/opvreten. Een kleine groep mensen is naar de kerk gegaan en die hebben de priester gevraagd om de kerk van de dienst te veranderen en toen is het vijf uur in de ochtend geworden. Voordat het daglicht er was, waren we dan al op de kunuku. Nadat de kerkdienst is afgelopen hadden we tijd om even naar huis te gaan en werkkleding aan te doen en dan optijd naar de kunuku te gaan. December is de tempu di para (vogeltijd).

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode?

Reimailo en belua, dat leerde ik tijdens de oogst. Wanneer iedereen klaar was met de oogst, liepen ze naar huis met de vogelverschrikker en die was vast gezet aan een ezel. We liepen allemaal samen, we speelden en zingen onderweg naar huis, als we thuis waren dan begon het echte feest met dansen, we noemen dat de wapa. Iedereen hield elkaar bij de hand vast en de andere hand leg je op de schouder en dan worden rijen gemaakt, de rijen waren van tien mensen en ze dansden van voren en naar achteren. Die tijd was erg leuk want alles was puur, geen electriciteit dus reimailo en je leerde alle liedjes want overal was Simadan, de naam van het oogstfeest.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire?

Mijn vader heeft me heel veel verteld over mijn opa. Mijn laatste naam is Reina, met de naam Reina is mijn opa gaan werken als slaaf die naam had hij gekregen. En toen ze vrijheid hebben gekregen dat iedereen kon zijn laatste naam kopen en toen koos mijn opa voor de naam

Baumont. Mijn opa heeft Baumont gekocht als laatste naam. Daarom hebben we die laatste naam Baumont. Zo is het gegaan.

In de tijden kenden heel veel mensen kenden deze verhaal niet. Daarom noemen we de heuvel, de hoogste heuvel van Bonaire Blanda (Brandaris). In deze periode waren er heel veel sterke mensen die goed konden werken. Op de een of andere manier heeft de buitenwereld er achter gekomen dat er sterke werkers waren. En er was eens een ijzeren schip die komt ankeren bij Playa Lechi waar Hotel Bonaire was geweest. De mensen kwamen van de boot en ze vielen de mensen op het eiland aan. Ze renden achter mensen en pakten mensen en namen hun mee om als slaven te werken in andere landen buiten Bonaire.

Wat voor jaartal was dit ongeveer?

1800 ongeveer of 1700 zoveel, ik kan het me niet zo goed meer herinneren. Mijn opa heeft het mijn vader verteld en mijn vader weer aan mij. Omdat in die tijd was ook geen telefoon, helemaal niets en toen hebben ze tegen de mensen gezegd hier, kies de hoogste berg op Bonaire en bouw een fam (flambeu een grote opeenstapeling van cactus die in de fik gestoken kan worden), het was vierkant geweest. Het moest goed groot zijn. Zodat als wanneer de schip is verankerd om mensen mee te nemen, de fam werd aangestoken. Toen de schip op een dag is aangekomen, verankerd en ze zijn uit de schip en gingen mensen aanvallen om mee te nemen, hebben ze de fam aangestoken. Toen hebben ze de vuur gezien op Curaçao. Toen zijn de militairen uit Curaçao naar Bonaire gekomen en hebben ze de mensen van het schip die mensen aanvalden, als gevangene genomen.

Dit zijn piraten geweest?

Ja, piraten waren ze. Ze kwamen mensen ophalen en namen die mee om als slaaf te laten werken. Na die tijd, toen waren heel veel mensen met angst gebleven en veel mensen woonden in bossen en grotten. Zuid van Playa Frans is een grot dat een vrouw die is naar het bos vertrokken en die is nooit terug gekomen.

Na slavernij had je ook plantages. Iemand heeft de debet betaald aan de regering voor Washington. Toen is Washington van hem gebleven. Boi Herrera. Er waren 2 broers en 2 zussen. I was getrouwd met Haime Sprok, dat was een zakenman. Die andere was getrouwd met L.D. Gerards, was politicus en zakenman. Mijn vader heeft samen met Boi in Washington gewerkt om centen te verdienen. En toen heeft Boi iedere broer en zus zijn deel gegeven. En toen is de rest van Washington van Boi alleen gebleven. Mijn vader was een soort vader voor Boi want hij was jong. Ze maakten werkzaamheden van carbon, mest verzamelen, geiten hoeden en slachten het vel werd verkocht etc. Er was een speciale zand, daar bouwen ze huizen mee, ik heb al die dingen gezien met mijn eigen ogen. Schepen komen bij Playa di Funchi uit Curaçao. De export van Bonaire kwamen ze ophalen daar.

Had Bonaire een hele goeie export? En waar werd het heen geëxporteerd?

Ja, dat klopt. Slagbaai ook, daar kwamen schepen die zand, aloë, houtskool meenamen. Al die dingen, nu dat Curacao ons slecht behandeld, met de politiek, wij waren diegene die spullen naar Curacao stuurden en vanuit Curacao stuurden ze het overal rond ter wereld. Sinte bibu is een ding. Ik geloof dat daar hebben we veel geld mee verdiend. Het is zo dat de sente bibu getransporteerd in een vierkante doos met twee kerosine blikken. I van die blikken die weegt 5 kilo. En die tijd 1 kilo sente bibu was 5 gulden. 5 gulden was niet iets dat iemand per dag verdiende. 4 gulden verdiende ze per dag in die tijd en al die dingen, de producten van de sente bibu werd naar Curaçao verscheept in die tijd. Geitenleer, knoopjes. Ik zelf ben opgegroeid dat we de bos ingaan met mensen en dat ze de skelet van dode dieren pakken, verpakken en sturen naar Europa om knoopjes van te maken. Met zn zevenen gingen we de bos in en gingen we opzoek naar een geit, schaap of koe die dood was gegaan zodat we de skelet konden pakken. Al die botten vullen ze per zakken en dat namen ze mee en dan verkopen ze ze zodat ze naar Europa gestuurd konden worden voor knoopjes. Heel veel mensen weten er niet van vooral niet die naast hun schoenen lopen die weten niet hoe het is gegaan. De knoopjes werden gemaakt van dode dieren in het bos die van Bonaire komen. Zo is het gegaan dat mijn vader bij Boi heeft gewerkt tot aan zijn pensioen. En nu is mijn vader 48 jaar overleden. Hij is op zijn 62e met pensioen gegaan en toen was ik 21. Na twee jaar in 1967 is Boi overleden.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?

Dat weet ik niet zo precies eigenlijk. Ik kan me niet zo herinneren dat ik daar iets over heb gehoord.

Kunt u iets meer vertellen over de plantages?

dit is de tweede poging om te praten over de bossen en plantages van Rincon, de eerste keer waren de opnamen mislukt

Zoals ik jou vertellen was het een hele dichte bos. En ze konden de beesten en geiten niet vinden en ze worden oud en dan gingen ze dood van ouderdom, de geiten. Mijn vader zegt tegen Boi Herrera zal ik een stuk van de bos weghalen dat wij de hele bos schoon krijgen zodat wij de dieren kunnen vinden. En zo hebben ze een plekje in Washington, kunuku di Savannah. En dat stuk heeft Julie aangehouden en daar is ook kas di Savannah ook gekomen. In die huis was ook twee mensen die daar woonden. En de man die daar woonden met zijn vrouw hij heette Cornes en zij heette Dunchi. Johanna Mercera, de vrouw van Buchi Mercera is de dochter van die stel.

Ken jij broertje Mercera, Boi, Ivan, Wientje, Baby?

Broertje Mercera is de kleinzoon van Cornes en Dunchi en Johanna was zijn moeder. Zo is Washington blijven ontwikkeld tot nu toe. Ik heb jou verteld zo hebben we plaatsen in

Washington goedkoop verkocht. Weet jij voor hoeveel Boi Washington heeft verkocht? Hij heeft het verkocht voor 250.000 gulden aan de regering. Kan je voorstellen voor 250.000 gulden heeft hij aan de regering Washington verkocht. Hij had vijf kinderen en hij heeft het geld verdeeld voor de kinderen. Het was hun eigendom maar zo hebben ze het geld verdeeld over die kinderen. Hij had een testament voor elke kind gemaakt. In Washington is dat plekje, de Savannah, gemaakt voor Julie. En al die geiten die in de Savannah is, zijn van Julie maar daarbuiten is alles van de regering. Die testament is zo gemaakt dat ze kan het niet verkopen met niemand anders dan Stinapa. Ik vind dat alle plekken in Washington een natuurreserveaat moeten zijn. Toen ik de werk van mijn vader overnam toen hij is overleden heb ik de testament in handen gehad thuis. Ik moest alles wat in de testament was doorlezen en eerst bewaren.. Twee jaar nadat mijn vader overleed en toen Boi overleed heeft Julie de testament gekregen. Ik bleef de beheerder van de plek, de Savannah. Ik weet precies hoe dat werkt in Washington en nu veel mensen praten een heleboel nonsense. *mijn vader sluit aan bij het gesprek en wordt meteen erin betrokken* Boy ik doe mijn pet aan en zoals jij bij de Mangazina di Rei ook bent en wat je weet, heel veel mensen weten dat niet en wat je weet hou je voor jezelf en heel sporadisch geef je iets weg. Boy, weet je waarom want onze mensen zoals Boi Antoin in't zelf, toen ik die kas di bara maakte, Boi was erbij en vroeg informatie over alle onderdelen. Hij heeft ook foto's genomen. Hij vroeg naar de horketa (buis vorm van katapult). Hij heeft ook de aloë oven gefilmd met Cahitu di Chimmy (zoon van). Hij heeft alle informatie gefilmd. Ik zei tegen jou, ik ben de enigste in Rincon die overgebleven is die weet hoe je een kas die bara en kas die piedra moet maken. Alles wat nu staat bij de Mangazina di Rei, heb ik gemaakt. Ik ben helemaal mee eens als je wilt mijn foto in jouw scriptie zetten. Als je dat wilt doen, moet je dat doen. Het maakt mij niet uit. (foto gemaakt) (ook nog een samen)

Wij hebben ook een deel dat we noemen, Amigu di tera. Dat is een organisatie die bossen beschermd maar zo kan je niet onze bossen beschermen. Nooit van je leven. Om bos te beschermen je moet een deel van de boom snoeien die dood is. Een voorbeeld net als deze kind als een vinger is verrot dan moet je die vingers eraf doen en dan bescherm je de hele hand en de arm want anders gaat de hele arm mee met die vinger zo is het ook met een boom. Als je arm verrot is dan moet je het eraf halen want anders gaat het verder, verder en dan ga je dood. Ik heb bomen in Washington gezien met mijn eigen ogen zoals palu di Watapana, palu di Shimaruku (soort bosbessen), palu di Brasia (verfhout), palu di Quida (acasia), palu di Sia () en palu di Boneiru (). De palu di Quida en Watapana maken ze houtskool mee en jouw vader zijn opa is een hele goede houtskool maker. Mario die had 1 hand en zijn andere hand was invalide. En je moet eens zien wat hij deed met 1 hand om houtskool te maken. Nog steeds heb ik een bijl dat hij heeft mij als cadeau gegeven. Daarom zeg ik er waren heel veel mensen zegt niet dat niks is onmogelijk en nu heeft Boi nan (Boi en meerdere mensen) dat termieten bomen kapot maken maar dat is niet waar. Als termieten bomen kapot maken, dan is zou er nu geen enkele boom meer zijn in de bos. Wat ik heb jou gezegd, dat heb ik laten zien gisteren. De termieten die maken die huizen aan de boom met zand en speeksel

dat ze produceren om die huis te maken. En parkieten die maken hun nest samen met de termieten en die mogen in de huis van de termieten. De parkiet mag wel naar binnen en de termieten die doen niets, ze wonen samen als familie. Als de huis van de termieten uitdrogen dan gaat de parkiet ook niet meer eieren zetten in de huis van de termieten. Het gaat gepaard met elkaar.

Hoe was het op de plantage van Slagbaai?

Slagbaai had dezelfde systeem als Washington.

Heb je mysterieuze dingen gezien, gehoord of meegemaakt?

Nee, ik kan geen dingen zien maar er gebeurd heel veel dingen in die grote bossen.

Bijvoorbeeld als iemand naar de bos gaat en soms kan die verdwaald raken en in de war raken en gewoon blijven ronddraaien terwijl de weg is daar maar diegene kon het niet vinden. Ze zeggen dat er zielen zijn. In onze periode, toen ik klein was, zeggen we bishita en dat betekent geest. Zoals toen Juan Pretu was verdwaald, wij hebben hem overal gezocht maar we konden hem niet vinden. Maar hij was ongeveer 5 meter van ons verwijderd en wij waren met Can Vlijt en Jose. Roy di Frida zat in de gevangenis maar die was vrij en hij maakte nog steeds heibel. Hij liep toen naar de bos en heeft Juan gevonden. Die tijd werkte ik bij de Gobierno (regering). Ik was een voorman. Men zegt dat Juan zichzelf heeft opgehangen maar ik zeg dat het niet waar is. Als je jezelf gaat ophangen dan hang je nog steeds als iemand je vindt maar hij was op zijn knieën en de touw om zijn nek heen en hij had een staka (een paal vast) toen hij gevonden werd. We moesten een weg maken in het bos om bij hem te komen. Het lijkt niet op een susidio (zelfmoord) maar ook niet dat hij vermoord is want hij had al zijn spullen bij zich. We hebben hem gevonden na twee jaar. Toen was alleen de skelet er. Zijn portomonnee met al zijn geld, horloges en hij had zijn kleding aan. Ook bij de baiashi (een deel bij Rincon achter, zuid-oost, verbinding met Noord Saliña) daar is ook een vrouw die is ook gegaan in het bos en na een aantal jaar hebben ze haar gevonden, zittend op een steen. Alleen de skelet was nog over. Er zijn verschillende mensen die zijn verdwaald in Rincon zoals de vrouw die Chichita heet en zoals de vader van Obencio Aleu. (ze hebben ook een liedje hiervan gemaakt tijdens de festival van Kanti di Krioyo). Het oudste dat mijn ouders heeft mij verteld is van Janchi Blanku. Dat is de vader van ken jij Pedon Sint Jago? Dus dat was de vader van de vrouw van Pedon Sint Jago en die heette Shon Lu. Die man is zuid gegaan in de Bergen en nooit meer hebben ze hem gevonden, tot vandaag. Ook bij Lasana (in de buurt van Washington, richting pieda pretu rechtdoor) was ook een vrouw die weg is gegaan en die heette Tin Tina Songolo. Die hebben ze wel gevonden.

Toen de piraten mensen mee nam van Bonaire was er ook mensen die in de bos gaan wonen en er waren twee vrouwen die naar de bossen waren gegaan. Hoe heette die mevrouw ook alweer? Die ene heette She Baby, als die mevrouw je ziet gaat ze gelijk in de grotten, ze verdwijnt. De grot is wanneer je komt van Playa Frans dan zie je een berg/heuvel en daar was een grot.

Het waren twee vrouwen he? Ja, She Baby met Ma Baby Blanku. Na een tijd mijn vader heeft gezegd tegen mij ze hebben hun wel van de bos afgehaald maar ze zijn toen overleden want ze konden niet meer zonder de bos. Ze blijven heel lang in het bos en wanneer ze terug komen in de gemeenschap blijven ze niet meer goed en houden het niet vol, ze gingen dood.

Wat aten de mensen in de bos?

Meer spullen uit de zee zoals concha (een soort schelp die lijkt op de tong van een mens), cocolishi (kleine schelp). Overal kun je ze vinden waar de zee is. Je kan het ook zien, de tekeningen van de indianen kun je alleen zien waar ook altijd zee is of krijg je ook resten van de schelpen. Zoals je ziet bij Onima hier, is een grot die heet Cueba di Indjan en met een zicht naar de zee. Ik had een boek erover en een broer van mij die heeft die boek meegenomen en nooit meer heb ik die boek terug gekregen. De koning of koningin van de indianen heette Onima. Vandaar zo zijn de indianen weg gegaan maar niemand weet waar ze heen zijn gegaan. Zoals bij Spelonk (oostkant, bij de toren waar indianen zaten) was die mensen verdwenen. En overal waar indianen woonden krijg jij de rest van de schelpjes. De weg die naar Bopec gaan, de hek bij Bopec noemen ze Gotomeer maar dan moet je iets meer naar het oosten lopen en daar is ook een grot waar indianen woonden. Karpata heeft heel veel mee te maken met al die verhaaltjes want Karpata was van Josh Hart. Karpata (huis) Tolo (strand voor Karpata) Barkadera (1000steps). Karpata Goto chikitu, Goto grandi, Playa Frans, allemaal waren van die mensen, de familie Hart.

Wat doen ze bij Karpata?

Hetzelfde als bij Washington en Slagbaai, korta senti bibu en koken, kalki etc. Er waren export producten. Ze exporteert geiten en andere producten van Bonaire. Bij Playa di Funchi in Washington heb ik gezien dat ze met speciaal zand van de rivier, in zakken vullen en exporteren. Boka pretu (is iets zuidelijker dan Playa Frans) deden ze ook export daar. Een Amerikaan woont daar tegenwoordig. En de noordelijke kant krijg jij Boka di Druivi en nog steeds kan je zien dat men in het verleden daar was een strategische plek om export te doen. Al die plekjes staan huizen/hutten en hun hek voor de geiten. Zo is de meeste mensen, vooral de jongeren uit Rincon naar buitenland gegaan. Ze gingen bij New Port werken op Curaçao, een bedrijf met als product fosfaat. De beste zeemannen zijn van Bonaire. Ze houden van vechten, ik ook. Maar 1 ding hadden we wel de mensen van Bonaire hadden heel veel discipline. Ze waren heel kalm. Maar als je van Playa komen en ze komen met een grote mond dan krijgen ze het wel te horen. Dan wordt je gelijk op je plek gezet anders had je een probleem. Er is een pad die langs waar ik woonde als je daarheen wilde gaan dan moet je een toegang vragen want anders krijg je een probleem. Je kan niet zomaar in een ander dorp lopen waar je niet vandaan komt. Zo ging het over Grandi en Chiki maar allebei waren ze groot. Grandi ging vissen bij Seru Grandi en hij is gevallen in de zee en ze hebben hem nooit meer gevonden. Zoals daar er is een plaats die heet kas di Savannah en als je naar oost gaat dan krijg je Kura di Baka. Daar hielden ze koeien. Rincon in de tijd van het einde van het jaar is de Tocamente di Bari. Die plaats heet Piedra Pretu. En nu hebben ze een huis en kerk gebouwd

op die plek. Het was zoals wij zitten op deze bank, van natuur. Daar komen de mensen ook bij elkaar om te gaan werken bij Washington. Alodia de vrouw van Carlo, daar was de steen. En daar in buurt woonde ook mijn opa. Hij heette Martin en zij noemde hem Skapul. Die huis is nog steeds en nu woont een zoon van Felipe in dat huis.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze aan die kennis?

Ja, ze weten heel veel maar tegenwoordig is dat niet meer zo als vroeger. Mensen leerden het van hun voorouders die het hun weer ging vertellen. Tegenwoordig wordt veel informatie niet goed verteld meer.

29. Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?

Ik voel mij meer Rincon. Ik ben nooit weg gegaan uit Rincon, 'mi ta stima mi bario'. (Ik houd van mijn dorp)

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

Ik kan niet veel vertellen over Nederland maar wel dit, als de Nederlanders hier willen komen dan moeten ze de culturele standaard van ons eiland accepteren en integratie of integreren ja. Een bijzondere gemeente is een vage term en hier is alles anders als in Nederland, ik denk dat we onze Rinconeze en Bonairiaanse cultuur trouw moeten blijven.

Interview 4 Sira Juanita Molina

Interview met : “Sira”

Officiële naam : Sira Juanita Molina

Geboren : 1938

Datum : 14 maart 2013

1. Hoe Heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?

Mijn naam is Sira Juanita Molina. Ik ben 74 jaar en binnenkort word ik 75 jaar. Ik ben geboren in 1938.

2. Wat heeft u voor beroep?

Ik ben opgegroeid bij mijn tante en mijn oom. Mijn tante heette Katrien en dat was een zus van mijn vader. En mijn oom was een broer van mijn moeder. Mijn oom en tante waren niet samen. Maar het huis was in tweeën. Nadat ik van school ben af gegaan ben ik een tijdje thuis gebleven. Ik deed huiswerk zoals afwassen en schoonmaken. En toen ik twintig was ging ik werken bij een pakus (toko, winkeltje) bij Tchonchi St. Jago. Ik ben zeven jaar bij Tchonchi gewerkt.. *rent naar fornuis om het zachter te zetten, houdt alles in de gaten, zo ook de klok want om 18.00 moet ze in de kerk zijn* Daarna vond ik het werk dus niet meer leuk en toen ben ik weg gegaan en toen ben ik naar het ziekenhuis gegaan want ze hadden daar mensen nodig om in de keuken te werken en daar heb ik 33 jaar gewerkt. Ik heb in de bijkeuken van de ziekenhuis gewerkt en ook eten brengen voor de patiënten. In het ziekenhuis heb ik de meeste jaren van mijn leven gewerkt. Daarna is een tijd gekomen dat ik met 62 met pensioen normaal zou gaan maar ik bleef nog drie jaar extra werken om mijn familie te behouden thuis zodat ik voor hen kon zorgen. Mijn familie was oud geworden waardoor voor ze te zorgen veel doorzettingsvermogen van mij nodig had. Mijn tante is toen overleden maar dat was voordat ik met pensioen ging. Daarna toen ben ik thuis gebleven en ben ik bij de kerkkoor gegaan. Ik ben ook nu nog lid van de kerk. Ook ben ik lid van Kanto di Orkidia.

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?

Ja, ik ben hier geboren en altijd gebleven.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

Ja, mijn familie is van Rincon. Mijn moeder en vader heette Gertruida en Alberto Molina (Gobierno di Cuba was zijn bijnaam) Hij heeft suikerrietstengel kappen op Cuba gedaan. Na mij is Martina. Ik ben ouder dan Martina maar Luciana is de oudste en daarna ik en daarna Martina. Wij waren met zes zusters. Paulien, Sira, Martina, Luciana, Bertha. Twee zijn er nu overleden en we zijn nu nog met zijn vieren. Paulien en Bertha zijn overleden. Paulien is zes jaar geleden overleden.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

Ik ben nooit getrouwd geweest.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom?

Nee, ik heb geen kinderen.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?

Omdat hier ben ik geboren en opgegroeid.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?

Er zijn verschillende. Er is de Simadan, Barí, San Juan en San Pedro. En ook de Maskarada.

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?

De kerk is heel belangrijk voor mij. Ik doe veel voor de kerk en ik vind het leuk om dat te doen. Ik help de pastoor ook met de kerkdienst.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?

De pastoor is heel belangrijk. Ik herinner me dat men heeft verteld dat toen ze hebben de kerk opgebouwd dat ze op de heuvels gaan om stenen te kappen en die stenen zijn nog steeds binnen de hek van de kerk. Aan de westkant van de kerk. Het waren grote stenen en ze gingen met karretjes om die stenen op te halen. Ze hebben die kerk 1800 zoveel gebouwd volgens mij maar achter de kerk staat een gedenkplaat met daarop de datum. Je kan ook zien hoe het was en hoe ze hebben dat gerenoveerd. En als je wilt dan kun je na 18.00 even langskomen want ik moet zelf om 18.00 naar de kerk om de deuren te openen. Ze hebben heel hard gewerkt aan die kerk en de kerk was eigenlijk niet deze model maar dat staat in een van deze boeken dat je nu kan zien. Daarna hebben ze hem in 1981 ongeveer want pastoor Alcivar kwam met het plan om een nieuwe kerk te bouwen. Hij heeft zijn idee later veranderd dat hij de kerk toch beter renoveren en hij wou feria (markt) activiteiten gaan organiseren. Ze hebben uiteindelijk de kerk gerenoveerd en ze hebben het dak gerepareerd en toen is pastoor Vasquez gekomen en die is met het plan van de renovatie door gegaan. Vasquez is door met het plan gegaan en het model van de kerk is veranderd. Hij was niet zo als hij was nu, hij had een klein torentje. Toen de kerk 150 jaar bestond, toen hebben ze de muren en de balustrade gerenoveerd of vernieuwd.

De altaar had vroeger ook een ander systeem maar toen de kerk is gerenoveerd hebben ze alles veranderd.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastoors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

Ik heb een boek, wacht ik pak het even. Toen de kerk 150 jaar was, is er een boek gekomen en de parochie gaat nu 155 jaar geworden. Ze laat het boek zien en zegt: deze kerk komt altijd

op de televisie. Boi Antoin heeft ook die boek. En dit is een boek met alle namen waarin alles staat over de pastoren die hier geweest zijn in Rincon.

Ik heb wel gehoord toen ik klein was dat een pastoor is vergiftigd maar het zou kunnen zijn dat Boi (verwijzing naar Boi Antoin) heeft het in I van zijn boeken geschreven maar ik weet het niet. Ze hebben hem uit het kerkhof gehaald en ze hebben zijn resten in de kerk gezet en wanneer was die er en wanneer hij is overleden. Ze hebben een tijdje op de kerkhof gewerkt om de skeletten eruit te krijgen en die meneer die dat deed was J.H. Visser en hij was een archeoloog. En elke keer tijdens dat proces, zeggen ze ja we hebben iets gezien, we hebben iets gezien.

Waarom hebben ze hem vergiftigd?

Waarom weet ik niet maar misschien in die tijd was slechte mensen en slechte mensen heb je overal. Aah ahang ze hebben wel verteld dat in de buurt van de pastorie was een huis en die shon (mevrouw) die in dat huis woonde die was echt un pida kos di bon (slechte streken, heel erg slecht). Ze hebben gezegd dat die kippen van de shon die komen vaak in de tuin van de pastoor want ze springen over de hek heen en de pastoor vond dat niet leuk. Zo hebben ze dat gezegd maar ik weet het niet. Ze hebben gezegd dat die shon heeft hem met eten, iguana (leguaan) hebben vergiftigd maar ik weet het niet, echt niet. Hoe die shon het weet ik ook niet maar zo hebben ze het gezegd maar ik weet het niet. Wij zijn ook opgegroeid met dezelfde historia dat hij is vergiftigd. Maar Ik vraag me af want denk jij dat je kan na zoveel jaren nog in de botten kijken om eruit te krijgen hij is vergiftigd maar ze hebben gezegd dat hij is naar Nederland gestuurd. Tja.. (lacht in zichzelf).

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

Toen wij klein waren, er was geen kleuterschool. Je gaat naar school met zes jaar en dan zat je in de eerste klas en daarna ga je gelijk verder. Je gaat naar school tot de zesde klas omdat er was geen verdere scholing om te gaan. Als je verder naar school wilt, naar de zevende klas moet je naar Playa gaan en die tijd was ook geen handwerkschool, geen huishoudschool of zo maar in elke klas krijg je een beetje handwerk. We kregen borduren, breien en haken. En we moesten hoeden maken. In dit tijd ben ik tot en met de zesde klas gegaan en als school afgelopen is was het leven er van de kunuku. Ik ging naar de kunuku. In die tijd was het leven meer bij de kunuku. Het kunuku van het verleden was hopi dushi, echt gezellig en lekker. Onze ouders die besteden meer aandacht aan de kunuku maar toen ze zijn allemaal overleden is alles gestopt en er was een tijd ook dat de boeven de kunukus terroriseerden, de ladronan (boeven). Door dat is men afstand van de kunuku gaan nemen. Weet jij ook van shon mari (mijn vader zijn oma)? Die hadden grote kunukus.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

Het waren veel vrouwen die les geven en zij waren van Rincon geweest.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

Ja, allemaal woonden ze in Rincon.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

Nee, dat weet ik zo niet meer. We kregen niet veel.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

zie vraag 12.

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

Ik weet niet hoe het er vroeger uit zag.

18. Werd er iets over het Mangazina di Rei verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

Nee, ik weet niets daarover. Mijn ouders en grootouders zeiden ook niets over de Mangazina.

19. Bezocht u wel eens de ruïne van het MDR?

Sira: Als kind bedoel je?

Ja.

Sira: Nee, nooit ging ik daarheen. Pas toen Broertje Janga het heeft ontdekt wisten wij dat daar iets stond. Ze zijn van plan om de standbeeld van Broertje Janga deze jaar te zetten in Rincon. In de tijd van dia di Rincon.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

Ik ben lid van de kerk en ik kom daar veel. Ook ben ik lid van de Orkidia en we spreken vaak af. We doen vergaderingen en zo. Ook zijn we bezig voor dia di Rincon.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

Toen ik jong was geweest moest ik iedere dag werken. En ik moest zorgen voor het huis, dat het schoon was. Het was wel hard werken maar iedereen in die tijd moet hard werken.

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren?

Nee, dat was heel anders. Zij hadden veel kinderen en moesten ook nog hard werken. Ik ben alleen. Ik heb de kerk.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn?

Ik weet dat het zo is. Maar ik kan je niet zeggen hoe dat zo gekomen is. Rincon is Rincon. Het heeft iet wat Playa of andere eilanden niet hebben.

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?

Ik weet het niet, men zegt soms dingen maar ik kan daar niets over zeggen.

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode?

Ja, zeker. Wij zingen die liedjes met Simadan.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire?

Ja, ik kan niet zoveel vertellen maar Luciana ging met mijn vader vaak naar de Fontein. Mijn vader werkte daar. En na vele jaren heb ik de mevrouw met wie ik speelde weer ontmoet, zij was Amerikaans. Ze was de dochter van de eigenaar van Fontein. Die mevrouw heette Ilse. Mijn vader is toen overleden maar Ilse heeft contact behouden met Luciana. De eigenaar heette Lieberman. Pachi heeft heel lang bij Fontein gewerkt en toen die tijd was fontein Fontein!. Je kon heel veel fruit en van alles krijgen. Dadels, mispel, echt van alles. En nu hebben ze die plaats laten vergaan. Maar het is een hele goeie plek.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?

Nee, ik weet daar niets over. Ik heb er nooit iets over gehoord.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze aan die kennis?

Van onze voorouders. Die lieten ons dat zien.

29. Voelt u zich meer Rinconees of Bonairiaan?

Ik voel mij Rinconero.

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

Vroeger was beter. Er was meer socialiteit en activiteiten in Rincon. Nu op deze moment, is dat allemaal niet meer.

Interview5 Jon Schermer

Interview met : Jon

Officiële naam : Jon Schermer

Geboren :

Datum : 15 maart 2013

Kunt u misschien iets meer vertellen over uw onderzoek?

Jon: Ik vond het mijn taak om te zorgen dat er meer een objectieve ondergrond kwam waar we naartoe kunnen gaan. Niet alleen ik maar iedereen. Het ook passen aan de realiteit van wie zijn wij. Je kan ook kijken is er een lijn van mijn familie naar het Mangazina di Rei of naar de stambomen op mijn website. Het eerste wat ik heb gedaan, daar heb ik tien jaar over gedaan, is om eerst te kijken welke families er allemaal waren. Voor de eerste WIC ben ik ook in Den Haag geweest maar voor het tweede WIC ben ik op Curaçao geweest. Over de eerste WIC is niet zoveel bekend maar over de twee WIC wel.

Mijn stambomen bestaan uit geboortes, huwelijken, echtscheidingen. Dat zijn objectieve zaken. En daarnaast ook de slaven registers, of eigenlijk inventarissen.

De eigenaren hadden niet altijd contact met de slaven en daarom waren er bomba's nodig die de slaven hun naam etc. konden registreren.

Jon: Ken je ook Manuel Piar, Pedro Luis Rion/Ryon of P.C Emmer, Nederlandse slavenhandel? Die zou je namelijk ook kunnen doorlezen. Er is een discussie in Nederland nog steeds of zij hebben verdiend aan de slavernij of niet. Emmer zegt Nederland heeft niet veel geld verdient. Nederland heeft de kolonie niet zo uitgebuit.

Jon: Bonaire is eerst door Spanjaarden ontdekt en die komen indianen tegen hier. Heel belangrijk is dat het 130 jaar heeft geduurd. Die 130 jaar is een ontwikkeling in Bonairiaanse geschiedenis en voor mij is het belangrijk dat die 130 jaar zijn vier generaties. Hierin is er dus sprake van een bepaalde mate van overdracht van cultuur, gebruik, religie en taal. Als je kijkt naar de situatie kun je denken en kijken van Bonaire was na 130 jaar of alleen Spaans of alleen Indiaans maar we weten dus dat geen enkele indiaan spreekt meer indiaans maar juist Spaans. Voor mij is het dan al niet meer belangrijk of de indianen Caiquetios zijn of wat dan ook. Ik noem dit omdat men in de literatuur over Bonaire vaak terug grijpt op het feit dat er Caiquetios indianen leven op Bonaire als de Nederlanders komen maar eigenlijk is hier niet meer van te spreken. De Spanjaarden kwamen niet met hun vrouwen en kinderen overzee maar alleen met mannen. Ze brachten verder scheepvaart, navigatie, religie Spaans catholicisme wat bijvoorbeeld weer heel anders is dan Portugees catholicisme. Er was een voortplantingsdrang waardoor indianen en Spanjaarden vermengden. De indianen leren varen. De Indiaanse man-vrouw relatie is minder sterk ontwikkeld. Uit de Indiaanse vrouwen en Spaanse mannen worden kinderen geboren, genaamd 'mestizos'. Als de Hollanders hier 134 jaar later bewoners aantreffen op Bonaire zijn dat geen indianen maar mestizos die al een

religie hadden en een taal spraken. Ik zeg het omdat de geschiedenis vaak zegt Hollanders kwamen indianen hier tegen. Er is niet zo sterk een taalbarrière want om indiaans te leren was moeilijker dan om Spaans te leren. Sommige priesters die spraken al Spaans. Ze verschillen ook niet zo heel veel in huidskleur of cultuur van de Hollanders. Dit is bijvoorbeeld heel anders dan de eerste Afrikaan die naar Bonaire komt met een donkere huidskleur en afstamt van een andere stamboom en een andere religie heeft. De mestizos hebben min of meer dezelfde huidskleur als de Nederlanders. Dan krijg je het begin van de Bonairiaanse ontwikkeling. De eerste slaaf die is er nog niet maar oppassen want Columbus had bijvoorbeeld ook slaven mee kunnen nemen.

In Spanje bijvoorbeeld waren er al heel veel slaven, die waren al meer in de samenleving geïntegreerd. Ze maakten deel uit van de bevolking. En het werd geaccepteerd ook.

Jon: Je had in 1634 Eerste WIC en in 1676 Tweede WIC, een heel groot verschil zit er hier tussen.

Jon: Wij gaan dus naar de ontwikkeling van een Bonairiaans volk. Dan heb je dus met de Eerste WIC dat de Hollanders en de Spanjaarden zijn allemaal uit Capo Verde vertrokken. Dit is voor onze geschiedenis belangrijk want de taal die is er nu nog. Dat heet papiaments.

Capo Verde is voor onze geschiedenis belangrijk omdat alle VOC ging via de Canarische Eilanden, Capo Verde en dan via Ghana enzo en Congo en Angola naar het Oost. Heel belangrijk was dat in de scheepvaart is dat de Hollanders toch wel slim waren want ze hadden alleen maar zeilboten. Ze hadden dus de wind nodig en als je van Capo Verde naar Afrika gaat dan heb je tegenwind. Met deze tegenwind kom je dus eerst Ghana tegen maar de Hollanders vaarden door met de wind naar Brazilië. Dit heette de Lindschoten route (wagen route). Hollanders dus, een route naar slaven is niet voornamelijk dat ze eerst Ghana, Benin en El Mina enzo dit soort plaatsen wat je dus altijd hoort maar juist de andere kant. Vooral als je kijkt naar de Tweede WIC kwamen ze van de andere kant. Ze komen van Angola, Congo, Kameroen, Ghana en dan weer naar Capo Verde en dan steken ze over. De route van Capo Verde naar Curacao is zeven weken, de route via de lange weg van de Tweede WIC duurt vier maanden. Een groot verschil. De Eerste WIC deed er gewoon zeven weken over, net zoals Colombus omdat hij alleen maar met de viento (wind) overstak. En de Tweede WIC deed het via de lange route en die deden er 4 maanden over.

De Eerste WIC wilde de boel veroveren en waren nog niet zo bezig met slavenhandel. Ze wilden de Spanjaarden overwinnen en eruit gooien. Ze vochten veel maar naast dit geweld was handel the main purpose voor de Nederlanders en het stichten van handelsplaatsen.

Jon: Nu start de tweede fase in de ontwikkeling van de Bonairiaanse bevolking: de fase met de Hollanders.

De Hollanders kwamen hier en zoals Piet Hein die was allang hier geweest voordat de Hollanders kwamen in 1634 was Piet Hein al in 1628 hier geweest. Ze wisten ook dat Hollanders waren allang in Venezuela geweest om zout te halen (verwijzing boek). Maar de

Hollanders kwamen hier om de Spanjaarden te pesten en ze zochten een goeie locatie om handel te drijven. Die handel is zo belangrijk hier, voor de slavernij. En om geen geld te verliezen met bijvoorbeeld het importeren van appelmoes, moesten ze zelf plantages gaan inrichten zodat ze niet meer afhankelijk daarvan waren. En dan hebben ze dus die planters meegebracht. Joden, ze dachten Joden zullen het heel goed doen dus hebben ze Joodse families meegebracht uit Brazilië. Wij hebben ook Hollandse planters meegebracht. Er kwamen ook al een aantal mee met de Eerste Wic maar dat mislukte. De Joodse families die kwamen die waren zo slim om zich gelijk op de handel te storten. Ze konden zo meer verdienen. De Joden begonnen de handel goed op te zetten en ze spraken als snel goed Spaans. Ondanks dat de Nederlanders de Spanjaarden dwars zaten was er toch handel, dat hebben ze altijd gedaan. De joden profiteerden van de handel net als de Hollanders maar dat zat ook in hun negotie. Dit is dus nog steeds de Eerste WIC. Die hebben de eerste slaven meegebracht, die komen niet uit Congo of uit Angola, of uit Ghana maar die zijn juist uit Capo Verde gekomen. Het waren slaven die kwamen uit Senegal. De slaven van de Eerste WIC die zijn afkomstig uit Senegal en Guinea Bisau.

Nederland bezat allang delen van Capo Verde, ze hadden zelfs een eiland daar, dat heette Goeree.

Om eventjes vooruit te lopen, de naam Domacasse die komen van Rio Domingos uit de stad Casje of Cashe en die loopt aan de rivier de Domingos.

We zingen bijvoorbeeld ook Reimailo. Mailo is portugees voor maïs. Goeree is van het eilandje van Goeree. Reimailo, mais van Goeree. Dit verwijst naar maishi grandi, zea mays. Milho is het in Portugees.

Als je ook kijkt op mijn website, er zijn twee type slaven op Bonaire. Maar die tweede type die verdwijnt. Op Curaçao blijft die wel aanwezig. Daar heb je de Eerste en Tweede WIC slaven. Op Bonaire heb je alleen maar na 1800, heb je alleen maar te maken met Eerste WIC slaven. In 1774 komt de Tweede WIC en die doet dus aan slavenhandel. Curaçao is al meer ontwikkeld, gedeeltelijk economisch door handel en zij willen nu geld verdienen door slaven te gaan verkopen als product aan Zuid-Amerika, Colombia enz.

De transportschepen gingen de slaven halen en ik heb genoteerd bijvoorbeeld bij een schip, het aantal mannen en vrouwen, kinderen en hoelang deden ze erover, hoeveel doden en hoeveel zieken aan boord. Dat wordt beschreven door één persoon. Daarna heb ik een ander schip genomen, geschreven door iemand anders uit een hele andere tijd en gekeken naar dezelfde aspecten. Er valt dan iets op. Er zijn twee keer zoveel mannen dan vrouwen, twee keer zoveel jongens dan meisjes. Dan kijkend naar het derde schip, de meeste kwamen uit Angola (dus nog niet uit Ghana). Maar 1 van die 10 schepen kwam uit Benin. Het is bekend (ik ben biochemicus) dat er in Ghana veel malaria en andere ziektes heersten. Kunnen we concluderen dat sommige slaven uit Angola of Congo gezonder waren dan die uit Ghana? Ik wil en wou echt aantonen dat de mensen toch niet uit El Mina komen. Vandaar dat ik tien schepen heb genomen. Onze eigen Bonairianen zoals meneer Goeloe/Gulu schrijft dat de

slaven uit Ghana kwamen, of men. Wanga die schrijft dat ze uit Kenia komen. Van de Tweede WIC komen de slaven voornamelijk uit Congo en Angola en die spreken dus geen Papiaments. De schepen kregen nummers en toevallig pasten die precies bij het aantal slaven die aan waren gekomen op Bonaire. Dus als ik op Bonaire een slaaf tegen kom met het nummer 82 dan weet ik, hij komt van schip 82. Ze hebben het in de literatuur vaak over brandmerken maar daar klopt op Bonaire helemaal niets van. Slaven werden niet gebrandmerkt maar geregistreerd. Die tien schepen horen tot het nummer 80 tot en met 100 → Je hebt ook een boek van professor van der Heie/Hije/Heide/Heije. Die heeft alle schepen van de WIC genummerd en waar ze vandaan komen. Hij geeft alleen niet aan wanneer ze zijn vertrokken. Alleen dat ze uit NL zijn weg gegaan en dat ze 1 jaar later weer zijn terug gekomen. Ik kan mijn schepen in zijn lijsten plaatsen. Hierin staat ook dat de slaven uit El Mina of Ghana kwamen. De schepen die naar Curaçao zijn gegaan komen dus niet uit Ghana.

We praten over Companatie, maar dat komt uit Ghana. Onze slaven hebben hier dus nooit over gesproken. Dat hebben we van Suriname over genomen. Het hele verhaal over de Companatie komt van de Ashanti-groep. Die mensen zijn wel naar Suriname gegaan. Als ik het ook als kind aan mijn moeder vraag vertel me eens een verhaal over Companacie. Dan zij ze, die schurk! Ze vertelde er niet echt verhalen over. Wij houden niet eens van companacie. Maar wel van tjatiger? Het andere figuur in het verhaal. Op Curacao houden ze ook feesten met hoeden, hoge hoeden. Dat hebben ze ook van die mensen van Suriname overgenomen.

Wij hebben wel veel overgenomen van Cuba en de Afrikaanse invloeden die daar waren. Afrikaanse muziek wat is overgebleven komt voornamelijk uit de jeruba cultuur. Maar we hebben dit meer via Cuba meegekregen dan uit de Ghanese slaven zelf. Wij hebben niet die mentaliteit van elkaar neersteken bij een Heilige en ook doen we bijvoorbeeld niet aan spirituo, een beetje rum gooien uit de fles voor de boze geesten. Dit soort aspecten van de Jeruba cultuur is een strijd geweest van deze mensen, niet tegen het catholicisme maar tegen de Islam. Ghana was eerst islamitisch vandaar dat de jeruba cultuur zo goed ontwikkeld is omdat het werd ontwikkeld vanuit een strijd tegen een andere religie. Wij van Bonaire hebben ook niets te maken met jeruba, of iets te maken met die muziek. Wij houden van die muziek, ook omdat wij Afrikanen zijn maar dit is niet van ons. Dat wordt veel gepropageerd, vandaar dat ik er zo een nadruk op leg.

Maar ergens moet voor de ontwikkeling van Bonaire, de voortplanting van de mensen op Bonaire samen gaan. We hebben gezien dat voornamelijk, de indianen met de Spanjaarden gingen en toen kreeg je mestizos. De Hollanders komen hier met slaven. Op dat moment heeft Bonaire te maken met drie bevolkingsgroepen: Mestizos, Afrikanen en Europeanen (blanken). Als de mensen dus die slaven hierheen brengen dan is Curaçao, de Tweede WIC, al genoeg slaven op de plantages. De Tweede WIC komen om deze reden alleen in de binnenstad terecht.

Er zijn ook gegevens van de slavenhandel dat er voornamelijk mannen werden doorverkocht.

De slaven die overbleven van de Tweede WIC zijn dus vrijwel alleen maar vrouwen en kinderen. Deze groep sprak geen Papiaments. En dan heb je nu dus te maken met overleven. De vrouwen hebben alleen maar kinderen en ze willen mannen hebben die kunnen helpen hen te verzorgen. Hun hormonale ontwikkeling gaat door, ze komen dus in aanraking met mannen. Dit gaat niet om misbruik maar om een natuurlijk proces. Dit zou iedereen doen in hun situatie. De enige mensen die het niet deden waren priesters en dit soort mensen en ontrouwe mensen en wellicht waren er ook homoseksuele mensen daar. Het was een natuurlijk proces dus waar Afrikaanse vrouwen met Mestizo mannen omgaan en de kinderen die werden geboren, noemen we 'Mulat'.

Tussen 1700 en 1800 was er dan ook slavernij op Bonaire. Ik ben maar één slaaf tegen gekomen die moest zorgen voor zout. Het verhaal van zout op Bonaire is sterk overdreven. Wat de slaven op Bonaire moesten doen is het houden van vee (geiten en schapen) en zorgen voor vlees. En je vader weet het en ik weet het van mijn vader dat als je schapen of geiten heb dan moet je ze eten geven en niet zeggen laat ze maar bij de burens eten. Je kan niet zeggen, zoek maar water want je moet ze eten geven. Dat hebben onze ouders gedaan, we hoeven niet te gaan stelen ofzo. Iedereen had zijn eigen schapen en geiten en je gaf ze te eten. Je oogst maïshi en je bewaard en houdt een opslag en het hele jaar kunnen de schapen en geiten blijven eten. Je haalde altijd water voor je dieren en dat is tegenwoordig niet meer. Geiten lopen rond en eten hele bomen kaal. Cadushi alles vreten ze op. Maar die slaven die moesten dat doen. Ze moesten ook zorgen dat er melk gebruikt kon worden. Vlees werd gezouten naar Curaçao.

De slavernij op Bonaire bestond dus een hele eeuw en vooral moesten ze dus zorgen voor vlees en dat er genoeg maïs was. Ook moesten ze zorgen voor een watervoorziening in bijvoorbeeld de vorm van putten. En daar was ook transport bij. één van die hele bekende figuren in de transport is een broertje van Martis Catalina Janga, die heet Cadeh. Hij moest een sterke kerel zijn geweest want een mager kereltje zou geen koeien en schapen aan boord kunnen hebben gebracht. Het is een hele lastige zaak om dieren te transporteren. Voor de ontwikkeling van de gemeenschap is het belangrijk om te weten dat de mensen bij elkaar leefden. Uit de documenten die ik bestudeerd heb blijkt dat geen enkele slaaf van de WIC op Bonaire ooit is doorverkocht. Uit mijn stambomen blijkt dat. Er werden ook geen mulatten doorverkocht. De Afrikaanse gemeenschap was in 100 jaar al zo groot geworden en zij hadden een eigen taal. De hormonale druk was er niet. De gemiddelde leeftijd was 40/50 jaar maar de Afrikanen in Rincon konden wel 80 of 90 worden. Er waren ook minder opstanden en rellen in tegenstelling tot andere Caribische eilanden.

Toch bleef ik mij afvragen hoe de Afrikanen konden mixen met de blanken. Het is eigenlijk precies zoals het vandaag gebeurd. De Chinezen die hier zijn gekomen. Over één of twee generaties zijn zij etnisch gezien Chinezen maar ze worden als Bonairiaan geboren. De blanken werden ook Bonairianen. Het was geen gedwongen proces maar natuurlijk.

Op Bonaire zie je dat in de gemeenschap toch vermenging is geweest maar op Curaçao maakten ze veel meer ruzie over vrijheid en slavernij. Martis Catalina Janga is onder de indruk van de slaven op Curaçao die het niet naar hun zin hadden. Terecht of onterecht. Als mijn personeel niet naar mij wou willen luisteren zou ik ook sancties nemen maar als mijn baas mij slecht behandelt idem ditto. De productiviteit van de slaven was erg belangrijk.

De productiviteit hier op Bonaire is verschrikkelijk! Hoort dat ding mij? Want ik zeg het nog een keer, het werktempo is hier verschrikkelijk.

Dit verklaard niet alle misbruik maar een belangrijke slaaf was Tula. Op Bonaire heb je niet alleen slavernij maar je hebt ook de mestizo groep. Heel Zuid-Amerika was ook aan het vechten tegen de Spanjaarden. Het gevoel onder de mensen was niet zozeer vrijheid maar meer onafhankelijkheid. Heel Zuid-Amerika was al mestizo. Alleen wilde ze zelf regeren. Wij wilden dat ook. Er was een meneer, Manuel Piar. Die had deze gevoelens ook, niet alleen dat van de slavernij afschaffen. En wat heeft Bonaire toen gedaan? En dit is belangrijk voor het Bonairiaanse volk, ze zijn begonnen om zichzelf vrij te kopen. Manumissies waren niet alleen een manier van de Nederlanders zo van dan ben ik ze kwijt en hoef ik ze ook geen eten meer te geven maar het had ook te maken met trotsheid. Het feit dat mensen op papier vrij wilden zijn. Met het uitzoeken van de stambomen krijg je ook meer het gevoel van wat wil ik zelf? Ik begon mezelf ook een beetje Afrikaans te voelen. Wat zou ik zelf gedaan hebben? En jij ook met de beetje kleur die je hebt? Het gevoel van het moet toch een keertje afgelopen zijn. We hadden geen leger of een Tula maar met de manumissies zijn we begonnen.

Ik ben de manumissies gaan doornemen van mensen die zich in die tijd vrij gekocht hebben. Op de oude lijsten staan 344 mensen die zich vrijgekocht hebben. En de manumissies werden door de Hollanders geproduceerd. Maar weet je dat geen enkele Hollander dat schrijft in zijn boeken? Iedereen schrijft dat de Hollanders manumissies verleenden aan de mensen omdat zij ze niet meer nodig hebben. Er was bijvoorbeeld een manumissie waarbij iemand van 9 maanden werd vrijgekocht voor 50 gulden. Dit was een hoog bedrag die de mensen moesten sparen. Er was toen nog geen bank dus alle kleine beetjes moesten gespaard worden en als je dan die 50 gulden had dan vlieg je naar de meneer om je kind vrij te kunnen kopen. Er kon ook een gedeelte van de oogst worden ingeleverd maar het werd in geld uitgedrukt. Het is beschreven door de Commandeurs. Je schreef een brief en die ging naar Curaçao naar de gezaghebber, die keurde het goed en stelde een aantal voorwaarden. Je moest katholiek zijn en onderwijs hebben gekregen want anders kreeg je geen vrijheid. De slaaf die werd vrij gekocht moest ook voor zichzelf kunnen zorgen want hij/zij zou geen eten meer krijgen of schoenen etc. Je werd dan genoteerd en geregistreerd en je kreeg een naam en één van die namen was Baumont. De naam komt dus niet uit Frankrijk ofzo. De slaaf heette dan vanaf zijn vrijheid zo. De slaaf had wel een reden, er was maar één protestantse dominee die zorgde voor de slaven, die had het te doen met hen. Hij is niet lang gebleven want hij mocht geen gevoelens hebben voor de slaven. Vanaf 1800 begonnen steeds meer slaven te sparen om hun vrijheid te kopen.

Op een gegeven moment is de baby van 9 maanden 16 jaar en als jongen kon hij nu ook gaan bijdragen. Zo werkt de hele familie mee om te gaan sparen en vandaar dat er ook geld gespaard kon worden. De handel die de Nederlanders hadden verlangden ook dat de slaven salarissen kregen en geld hadden.

Trouwens voor die tijd al kregen de slaven iedere zaterdag een gedeelte maïs en soms vlees en ze kregen ook geregeld huiden voor schoeisel en kleding. Belangrijk is dat handel er al was. Het is ook van belang voor de ontwikkeling van de gemeenschap. Als de slaven geld verdienden konden ze ook bijdragen door spullen te kopen, aan de handel.

Je krijgt dus in de eerste eeuw van slavernij dat er zich families vestigen op Bonaire. Maar nog steeds, de blanken, hoe zit dat nou? Wie zijn nou die blanken op Bonaire? Dan blijkt dus dan heb je de familie Boekhout, Sideril, Thode, Winkel, Krane, Tielman. De eerste groep Nederlanders die allemaal functies hadden als eerste of tweede opzichter of in de loodsen, die waren allemaal getrouwd met mestizos vrouwen of ze waren zelf al mestizo. Meest bekende die met een mestizo is getrouwd is Thode. En de kinderen van Thode zijn met iedereen getrouwd, met Janga, Wanga. De kinderen van de blanken en de mestizo sprak vaak Spaans en zij hadden weer de mogelijkheid om met een Afrikaan te trouwen die Papiaments sprak. Nu nog is Papiaments de belangrijkste taal op Bonaire. Deze ontwikkeling is meer geneologisch (vanwege het onderzoek via de stambomen).

Maar door dit bepaalde onderzoek weet je nog niet over hoe zij zich voelen of wat voor cultuur zij hebben.

Check aant voor cyclus, helpt cultuur te verklaren. Jehad dus al de groep van de mestizos en mulatten. Uitleg cyclussen, check aant. Tot 24.00.

Wij weten dat tussen 1700 en 1900 alle groepen met elkaar zijn vermengd. De Bonairiaan is dus een mengsel van alledrie. Dit feit daar ontkom je niet aan. Hoe voelen wij ons? En wat voor cultuur hebben wij? Met welke groep voelen wij ons het meest aangetrokken? Dan gaan we dus kijken van waar zijn wij Europeaan, Afrikaan, Indiaan (mestizo)?

Een voorbeeld van een cultuurtrekje van de Bonairiaan is dat zij niet zo tijdgevoelig zijn. Ik vroeg jou bijv. om 8u te komen en om 8u sta je voor de deur. Een Bonairiaan was rustig een half uurtje later gekomen. Mijn broers en zussen waren zeker een half uur later gekomen. Het is niet zo belangrijk voor hun want het is hetzelfde toch. Voor de Hollander is het anders. Ook als je kijkt naar alle oude documenten, ze hebben altijd alles geregristreed. Vandaar ook de journalen en ze hebben de mestizos op Bonaire ook leren lezen en schrijven. Hij moest een journaal dagelijks bijhouden. Hij kan niet iets opschrijven over gisteren op vandaag. Dan kreeg hij op zijn donder. Dat is de Europeaan, hij moet verantwoorden. De Indiaan die is minder persoonlijk. Een indiaan zal niet snel namen noemen, dat van zijn moeder of buurvrouw etc. Niet bijvoorbeeld zeggen Jon heeft gezegd maar meer van Ik heb gehoord. Zelfs als iemand dood is durven ze de naam niet te zeggen. De Europese gedachtegang is toch dan identificeer je toch zo'n persoon. Zij zullen nooit vooruit lopen om te staken of om iets te doen. Dat zit niet in hun mentaliteit. Dat is een stukje indiaanse karakter. De gewoonte is voor hem heel

belangrijk. Er is een Mexicaanse zangeres Rosil Dorcada en zij zingt 'La costumbre es mas fuerte que el amor'. Al ben je getrouwd met een makamba, die costumbre is toch wel sterker dan die liefde he. Daar ontkom je niet aan. (Moet hard lachen, men. Schermer is zelf ook getrouwd met een Nederlandse vrouw)

In de Afrikaanse geschiedenis heb je de Eerste WIC en de Tweede WIC, 200 mannen 100 vrouwen, 80 kinderen. Als je in een gemeenschap 100 mannen weghaald dan valt er iets weg. En als je dat nog een keertje doet na 20 jaar dan krijg je een diaspora. Je breekt de gemeenschap. De mensen zijn niet dood gegaan maar ze hebben een oplossing moeten vinden. Voor de WIC had je de Arabische karavaans. Toen werden er ook mannen weggehaald uit Congo, Angola etc. je kreeg dan dat vrouwen met kinderen achter blijven. Dan gaat er zich iets ontwikkelen dat de mannen die overblijft moeten zorgen voor de gemeenschap. Hij moet zorgen voor zijn eigen kinderen en bijvoorbeeld van die van zijn broer en die van zijn zus en dat is een plicht want anders gaan zij allemaal dood, hij ook. De hormonale cyclus blijft doorgaan maar zijn vrouw is er niet meer en hij neemt een andere vrouw, de vrouw van zijn broer. Het is heel gewoon in Afrika in die tijd dat iemand kinderen krijgt met de vrouw van zijn broer. Een man die moet zorgen voor meerdere families. Het punt is dat veel mannen hebben meer dan 1 vrouw of 1 vrouw heeft meerdere mannen. Europa heeft er van gemaakt dat wij veel willen vrijen. Over Antillianen zeggen ze dat ze het karakter hebben van meerdere vrouwen hebben, dat is onzin. In ieder geval ontstond er een matriarchal systeem. Het systeem wat in Rincon zich ontwikkelde is kokari, solidariteit. Dat is een positief deel van ons karakter en is iets wat bewaard moet blijven worden. Misbruik is dat veel mannen tegenwoordig hun verantwoordelijkheid niet meer dragen maar dat is niet ons karakter. Er is ook iemand gepromoveerd op dit onderwerp maar zij hebben ongelijk. Het is niet onze cultuur. Het hoort niet bij ons.

Er zitten zoveel onwaarheden en verkeerde interpretaties dat we wetenschappelijk te werk moeten gaan om fouten te corrigeren. De Bonairiaan heeft de cultuur van alledrie.

De Mangazina de Rei is een verzamelplaats. In mijn verhaal komt de slaven zitten op twee plaatsen, bij de Fontein en Sero Moreno. De vrouwen en kinderen wonen op Rincon natuurlijk. Je moet rekening houden dat Papiaments het op een gegeven moment gewonnen heeft van andere talen. Seru Moreno bijvoorbeeld scheepvaart ging altijd richting Bergen. Het kan zijn dat het komt van seru more. Seru Moreno ligt in Washington. Het zout dat werd verscheept met de dieren een reden is dat Bonairianen van zout houden in hun eten. Een bomba had vaak contact met de opzichter hoe het met de slaven ging, wie zijn werk deed of niet enz. De bomba had vaak meerdere kinderen bij verschillende vrouwen. Hierdoor waren deze kinderen allemaal broer en zus van elkaar. Maar je moet dus oppassen met wie je trouwt. De man mag dus niet trouwen met de dochter van zijn tante bijvoorbeeld. Zelfs Afrikaanse koningen. Zijn kinderen werden geen troonopvolgers maar juist de kinderen van

zijn zus (Ashanti principe). Het ging om het genetisch behoud.

Hoe is Papiaments dan volgens u ontstaan?

Ze praten Papiaments op Capo Verde. Ik was daar en een zangeres die zingt: 'Bo ta papia dimas'. Er zijn in het Papiaments heel veel woorden bij gekomen omdat wij Engels, Spaans en Nederlandse invloeden hebben gehad. Je hebt bijvoorbeeld ook de berg Brandaris. Waarom hebben ze dat zo genoemd? Er was een Ierse pastoor op Bonaire en die heette Sint Brandon. Het is niet ineens ontstaan maar geleidelijk door de jaren heen is er een taal ontstaan die een vocabulaire draagt uit verschillende talen.

Weet u ook iets meer specifiek over het Mangazina di Rei of bent u daar iets over tegen gekomen in het archief?

Nee, niet zo specifiek. Het gebied bij de Mangazina di Rei is wel vruchtbaar. Onima bijvoorbeeld. En van de oogsten die werden gedaan, daar komt ook de Simadan vandaan. Ik geloof dat de Simadan is meer Indiaans want het gaat om het contact houden met de aarde, het is een gezamenlijke feestviering. Het is niet Afrikaans want dat is meer individueel zoals de Barí. De Barí gaf ook morele lessen. Zoals je hebt één lied en die gaat:

“bunita ta bai trahe na Korsou
nan ta kome nan banana
i bin tira e kaska den nos Rincon”

Dit verwijst naar kinderen die naar Curaçao gingen om te werken. Zij raakten vaak zwanger, kwamen terug en lieten kinderen op Rincon waarvoor de grootouders dan weer moesten zorgen. Een deel van de salaris dat zij verdienden werd terug gestuurd naar Bonaire.

Als je kijkt naar de Indiaanse kalender dan tel je 360 dagen en niet 365. Er waren voor hen 4 á 5 goddeloze dagen per jaar. Aan het eind van het jaar, iets om naartoe te leven. Zoals ook de Maskarada, er wordt samen opgetreden maar mensen laten hun gezicht niet zien. Zij zijn gemaskerd. Onze muziekinstrumenten zijn voor een groot deel door de Spanjaarden mee gebracht en misschien ook een deel uit Afrika maar meer uit Spanje. De muziek was complex want de kerk vond het niet goed. De kerk was bang voor de jerubacultuur en niet per se alleen maar vanwege dat de Afrikanen een ander ras waren.

Je had bijvoorbeeld pastoor de Welcher. Hij had veel mensen aangeklaagd. Ik vond het in de archieven. Hij heeft gezegd, deze muziek die jullie spelen is niet van God. Het mag niet toegestaan worden, het is tegen de wet. Hier kwamen veel mensen in opstand tegen. Ook mijn familie Schermer. Mijn overgrootvader en anderen, zij wouden de pastoor slaan. Ze waren wel dronken geweest maar daarom had Welcher ze aangeklaagd. Toen was Ellie Wout hulpambtenaar van de heer Wouters. Ellie Wout was de eerste die onderwijs heeft gevolgd en toe heeft gestaan om muziek te laten spelen.

Interview 6 Arthur Sealy

Interview met : Arthuro

Officiële naam : Arthur Sealy

Geboren :

Datum : 18 maart 2013

Kunt u iets vertellen over wat u weet van de slavenperiode?

In 1824 woonden er al slaven in Rincon. En de vraag is wat deden ze in Rincon eigenlijk. Er wordt gezegd of ook wel geschreven dat Rincon bekend staat onder de naam 'slavendorp'. Daar werkten de slaven in de landbouw en dat was in de buurt van de Mangazina di Rei en Fontijn. En de slaven woonden ook daarachter, dat dorpje heette Santa Marinja of Maria dus daarachter moet je nog fundamenten hebben van de slaven die daar ooit gewoond hebben. En doordeeweeks in de tijd van de zoutwinning liepen de mensen vanuit Rincon naar de zoutpannen hier. En in die tijd had je dus dat de landbouwproducten die werden gemaakt, geëxporteerd werden naar Curaçao. Er werd gezegd dat Bonaire is de 'spijskamer' van Curaçao. En op een gegeven moment kreeg je dan in Rincon, dat die slaven die kwamen in opstand. Het was eigenlijk niet echt een opstand, het was meer dat I slaaf die wou niet gaan werken want het werk ging te langzaam en de slaven werden ook geslagen dus op een gegeven moment zeiden de slaven van je moet mij niet slaan. En uiteindelijk kreeg je dan dat de regering zei, we krijgen een probleem daar met die slaven op Rincon. Het is niet alleen dat ze niet willen werken maar ze stelen ook geiten. Je kon hier namelijk je vrijheid mee kopen, net zoals landbouwproducten. Je kon een bepaalde hoeveelheid kilos of ponden mais of geiten inleveren, het lag er aan hoe oud of jong je was want dan was de prijs hoger. Iemand die al vrij was en eentje was slaaf die zorgde dat er een gat kwam in de omheining en zo werden de geiten gestolen. En na verloop van tijd als een vrij iemand op een gegeven moment zoveel geiten had dan kon hij weer iemand vrij kopen. De regering vond het maar vreemd dat op een gegeven moment zoveel mensen hun vrijheid gingen kopen.

En wat voor rol speelde het Mangazina di Rei hierin?

De Mangazina di Rei werd gebouwd voor de opslag van landbouwproducten. De producten werden dan via Slagbaai vervoerd naar Curacao. Dus Rincon werd op een gegeven moment zo een slavendorp waar mensen bepaalde dingen gingen doen om hun vrijheid te krijgen maar ook probeerden ze een zekere familie te vormen want ze mochten niet trouwen. Ze mochten geen eigendom bezitten dus op een gegeven moment hadden ze wel geiten maar die waren van de familie die ze vrij hadden gekocht. En hoe kwam dat, misschien was die man te oud of misschien was die vrouw kreupel of hoe zal ik het zeggen. Dus ja, dan krijgen ze hun vrijheid omdat ze niks meer produceerden. En aan de hand van meer krijgen van geiten konden zij hun kinderen die nog wel slaaf waren, vrij kopen. En zo is het eigenlijk ontstaan, dan zie je een bepaalde vorm van samenwerking van solidariteit, hoe pakken we onze problemen aan en hoe

zorgen we voor onze vrijheid.

Dit zegt dan ook iets over de manier van communiceren tussen de slaven, ook al waren ze geen familie?

Daarbinnen is ook een bepaalde manier van communicatie ontstaan ja, met wat voor taal communiceren we en hoe communiceren we onder elkaar. Ook hoe de verhoudingen waren met bijvoorbeeld de opzichter. De opzichter was ook een slaaf maar die had wel een goede betrekking met de heer, de eigenaar van de plantage en die kon dan wel een potje breken met die slaven maar de slaven die mochten hem niet want ja ze zeiden je bent niet solidair met ons. Dus dan krijg je in de samenleving dat aan de ene kant de slaven willen samenwerken maar aan de andere kant zien ze in hun midden ook verraders rondlopen. De opzichters werden bomba's genoemd en die hadden wel hun eigen omheining met geiten en zij konden in hun omheining dan ook zorgen voor geiten van anderen. Dit was heel goed voor de behoud van het ras van zo'n geit. En als je er dieper op ingaat, de bomba's die hadden een bepaalde verhouding met de vrouwen. Ze konden niet trouwen maar ze hadden wel kinderen maar ze moesten wel voor die kinderen zorgen en ze wilden ook dat die kinderen hun vrijheid kregen. Dus eigenlijk zie je zo dan die relaties en verhoudingen onderling. Je zou er eigenlijk veel dieper op in moeten gaan om te zien hoe dat precies zat. Was er veel jaloezie? Had die man meerdere vrouwen? Of bij verschillende vrouwen kinderen? Of is het ook mogelijk dat 1 vrouw meer mannen had? Hoe meer kinderen je had werd ook gezien als rijkdom, dat je in aanzien stijgt dus het gaat om bepaalde posities die je krijgt in de samenleving. En dan op een gegeven moment in 1830 als dan een opstand uitbreekt, we noemen het een opstand voor het gemak maar als je het goed bekijkt was het niet echt een opstand. Als je kijkt naar andere opstanden of revoluties en die theorieën daarop toepast dan zie je eigenlijk van ah het was gewoon een relletje. Toen dacht de overheid van dit wordt echt te gortig hier in Rincon en ze besloten om de vrije mannen en vrouwen te verplaatsen vanuit Rincon naar Tera Cora (in 1835?).

Kwam dit omdat ze dan dichterbij de zoutpannen gelegen waren?

Nou dat gaf de overheid op als reden maar eigenlijk was de reden meer economisch en uit veiligheid. Zo werd er minder geiten gestolen en minder raddraaiers in het dorp. Ten tweede, ze moesten de slaven ook betalen. Als ze begonnen te lopen vanuit Rincon richting de zoutpannen, ging hun werkdag in. Dat duurde zeker 8 a 9 uur. Ze werden daarvoor betaald in de vorm van rum en maïs. De Nederlanders wilden dat niet meer en plaatsten ze zo dichterbij. Nu kon er eerder met het werk begonnen worden en werd er vanzelfsprekend ook meer geproduceerd. En er is een verhaaltje dat ze zeggen dat in Tera Cora hebben de mensen hun huizen gebouwd dat hun voordeur in tegenstelde richting ligt van Rincon omdat ze daar niet meer aan herinnerd wilden worden. Dat zijn van die volksverhaaltjes, dat is altijd leuk om te horen maar of het waar is weet ik niet. De huizen werden ook gebouwd gekeken naar de windrichting en luchtstromen. Dat is een architectonisch gegeven. Toen die tijd waren ze niet

zo goed bouwkundig onderlegd maar ze wisten, gekeken naar natuurlijke omstandigheden wel hoe ze een huis moesten bouwen.

Toen werd het op een gegeven moment ook rustig op Rincon. De regering heeft ook gezegd van we moeten zorgen dat dit soort dingen niet meer gebeurd. Eerder moest er altijd dan iemand uit Rincon, een opzichter, vertellen wat er in de tuinen van de Regering allemaal had plaatsgevonden. Dat was niet handig en daarom werd er in 1850 iemand neergezet. De slaven waren toch nog een beetje opstandig en zo kon er orde op zaken worden gesteld. En naast het hele gedoe dat slaven hun vrijheid konden kopen kreeg je ook dat in 1824 Bonaire een priester kreeg, die heette Bernardus Ijsenbijl. En die was samen in de tijd van Monseigneur Nieuwwind. De priester wilde de vrijheid voor de slaven en toen begon die tijd van emancipatie. De priester wilden zorgen voor de zielen van de slaven want de gezagvoerders die waren protestant. Die wilden niks te maken hebben met de slaven en die lieten ze maar hun gang gaan. Maar de katholieken zeiden nee, we hebben hier een missie en we moeten zorgen dat de slaven ook een katholiek leven gaan leiden dus niet zo maar van kinderen hier en kinderen daar en verschillende vrouwen en zo meer van dat onverantwoordelijk gedoe. De priester wilde zorgen voor een goede familieverbanden. Hij had een kerk in Rincon? Een kerkje in Antriol en in 1848 kwam er ook één in Playa. Ze gingen over tot het bekeren van de slaven maar de slaven hadden ook hun eigen cultuur. Dat is een beetje vervelend want we weten niet precies waar die slaven vandaan komen. We weten wel aan de hand van hun cultuur dat zij van de Jerubacultuur afstammen. Aan de hand van de trommels en aan de hand van de muziek en dat werd dan heel belangrijk. De slaven moesten iedere dag werken en op zaterdag kregen ze een halve dag vrij en dan konden zij hun kleding wassen. En in de avond gingen zij dan muziek maken, in hun vrije tijd gaan ze dus muziek maken. In de muziek bekritiseerden ze de samenleving, de overheid, de bomba, de hele situatie waar ze in zitten. Eigenlijk zou je moeten kijken wat is overgebleven van de slaven in de muziek. En daarin kunnen ze even vergeten hoe moeilijk het soms is en die liederen bieden ook hoop en dat ze dromen van een betere toekomst. Je had klaagliederen, werklieder en gelegenheidsliederen. Maar alle liederen waren heel belangrijk want ze bekritiseerden de samenleving. Als we er achter kunnen komen welke liederen allemaal gezongen werden en met wat voor inhoud en dan krijg je een beeld van hoe de samenleving eruit zag. De priesters waren hier tegen want die vonden dat de slaven een katholieke cultuur moesten hebben. Maar de slaven stonden dus erg onder de druk, enerzijds van de overheid want die vonden het goed wat de katholieken deden, zij steunden hen indirect en de slaven werden gedwongen om te leren bidden en ze kregen een beetje onderwijs. De Monseigneur is de eerste figuur die kwam in het onderwijs en begon ook de regels met betrekking tot huwelijken en over naar de kerk gaan. Deze vormen waren het begin van wat een christelijke gemeenschap moest gaan vormen. We hebben hier een straat die heet Kaya Nieuwwindt en we hebben een school tegenover de katholieke kerk (Sint. Bernarduskerk) en de school heet de Sint Bernardusschool. De katholieken waren erg belangrijk voor de gemeenschap van Rincon omdat zij leerden hoe zij een gemeenschap moesten vormen. Die slaven zeiden dan oke, wij zullen onze eigen godsdienst blijven aanbidden

(jeruba), de manier van muziek, genezen, zang, manier van omgaan en hoe ze hun godsdienst beleven. Toen hebben ze in de godsdienst de namen veranderd en katholieke namen gegeven. Ze zijn wel uiterlijk gezien katholiek maar innerlijk gaat het om hun eigen Afrikaanse godsdienst. En de hele manier van trommel spelen hebben de katholieken gezegd van nee dat mag niet. Dat was de repressie van de tambu. Niet alleen van de overheid maar ook van de kerk.

Zat er een groot verschil in de situatie van de slaven op Bonaire en dat van Curaçao? Het verschil is niet veel als je kijkt naar de juridische positie van die slaven in samenleving tussen Bonaire en Curaçao. Ijsenbijn heeft niet zo heel lang op Bonaire gezeten maar hij was wel de eerste permanente priester van Bonaire. Anderen kwamen meestal voor een paar dagen.

In 1863, dat is dan 39 jaar later dan heb je een samenleving gekregen met een bepaalde cultuur. Het was eigenlijk achterbaks en mensen voor de gek houden. Ze gingen wel met elkaar om maar ze vertrouwden niemand. Want ja wat voor zekerheden had je toen? Helemaal niets. Toen werden ze in 1863 bevrijd en dan? Dan zeggen mensen ook dat de slaven zeiden dat ze terug wilden gaan naar hun oudere bestaan maar daar geloof ik geen zak van want de overheid moest met een plan komen. Op Curaçao had je ondernemers en plantagehouders en slaven konden dan weer bij hun oude heer gaan werken. Maar op Bonaire waren de meeste slaven eigendom van de overheid. En wat heeft de overheid toen gedaan, ze hebben de slaven stukjes grond gegeven. En dat is heel interessant want veel mensen hebben op een gegeven moment stukken grond gekregen. En daarna kwam een wet die zei dat mensen die grond in concessie hadden gekregen gaat na zoveel jaar om in eigendom. Veel mensen hebben grondbezit op Rincon in vergelijking tot de andere wijken. De slaven kregen dus op een gegeven moment een vorm van eigendom. Uit dat bezit zijn er dan mensen gekomen die een eigen zaak zijn begonnen. Zo is er op Rincon, verschillende onderneminkjes ontstaan. Zo heb je de familie St. Jago, Pourier, Bernabela, Christiaan. Die zijn opgekomen en hebben hun eigen bedrijf opgezet en dat is heel belangrijk voor de ontwikkeling van Rincon.

Maar ik was aan het vertellen over de slaven. De muziek van de slaven werd dus verboden omdat de trommel bracht de mensen bijeen en zo konden er dan ook dingen bekokstoofd worden. De priester bestreed samen met de overheid de tambu van de slaven. De mensen werden achterna gezeten door de politie en die kwam ook bij mensen thuis om trommels te confisqueren en maakten ze later kapot. De mensen gingen toen in het geheim spelen.

Als je naar Washington park gaat heb je daar een monument van mensen met namen die de Barí speelden. Ik vind wel ja, ze hebben dan daar zo'n monument neergezet, net als in Rincon de steen van de Spanjaarden, en je hebt ook een borstbeeld van de heer Abraham en in Zuid heb je een beeld van Lourdes, maar wat zeggen die dingen nou eigenlijk? Wat voor binding hebben de mensen van Rincon met dat soort dingen. Wat voor waarde hechten ze aan die monumenten, ik kan er niet achter komen. Misschien vinden ze het leuk of misschien vinden ze het grappig maar ik merk niets van wat ze er mee doen. Dat vind ik wel jammer. Maar tot

1944 was het dus verboden om op de trommel te spelen. En in de tweede Wereldoorlog eind 1944 zeiden de soldaten van het is kerst en zometeen oud en nieuw en we mogen geen muziek maken want de kerk verbied het ons. Maar het is ook oorlog en ja we willen wel muziek maken. Toen is de Commandant naar de gezaghebber gegaan en heeft gezegd van nou wat kunnen we hier aan doen? Het is toch wel uit de mode en uit de tijd dat gedoe. En toen heeft de Gezaghebber gezegd oke, de tambu is toegestaan, de barí is toegestaan. En zo is het eigenlijk vrij gegeven. Op Curaçao werd door een wet bepaald dat de bari vrij gespeeld mocht worden maar dat was niet op Bonaire dus wij moeten hier uitgaan van wat mensen ons vertellen en toen hebben gezegd. Het is apart dat het bijv. Op Curaçao eerder werd toegestaan dan op Bonaire.

Het is ook interessant om te zien dat veel mensen uit Rincon carrière hebben gemaakt in vergelijking tot de andere gebieden in de Nederlandse Antillen. Want in Rincon had je alleen maar de lagere school en in 1962 pas kwam er op Bonaire een middelbare school. Al die tijd moesten Bonairiaanse kinderen als ze gingen doorleren na de zesde klas naar Curaçao. Je had geen familie daar dus dan ging je naar een internaat. Ik heb zelf de lagere school gedaan en toen ben ik naar de MAVO gegaan en later naar Curacao.

Bent u naar school gegaan in Rincon? Bent u daar geboren?

Mijn moeder die komt uit Rincon. Het is eigenlijk heel apart maar mijn moeder was vijftien jaar oud en toen raakte ze zwanger. Ze is toen opgegroeid bij de familie Pourier. Haar eerste zoon werd door de familie opgevoed. Want mijn moeder was een beetje, ja ik weet niet hoe ik dat moet zeggen maar die raakte twee jaar later weer zwanger. En toen hebben ze tegen haar gezegd, je kan niet bij ons blijven maar je moet gewoon gaan werken en toen is ze bij de familie Wout gaan werken. En de familie Wout, die man was torenwachter. Hij werd overgeplaatst naar Playa en toen is mijn moeder hier in Playa gekomen met haar tweede kind maar ze kon niet werken met een kind opvoeden in Playa en een kind in Rincon en dan nog werken. Toen heeft een andere familie het tweede kind opgevoed. Mijn moeder bleef toen als huishoudster werken en daar leerden ze mijn vader kennen. Mijn vader die komt uit Barbados. En die kwam hier met een schip en daar in de buurt waar zij woonden had je zo'n huis waar ze de kleren van de matrozen schoon maakten, dus van de buitenlanders. En mijn vader kwam daar en zo hebben ze elkaar leren kennen. En later heeft mijn moeder drie kinderen gekregen met mijn vader. Maar mijn vader ging iedere keer weer naar Barbados en dan weer hier en dan raakte mijn moeder weer zwanger en op een gegeven moment zei die familie die haar tweede zoon had opgevoed van waar ben je nou bezig? Je hebt alleen maar vierde klas lagere school, je hebt een kind daar op Rincon, je hebt een kind bij ons en nog drie kinderen. Dit kan niet zo doorgaan. Toen hebben ze gezegd, je moet ook een huis hebben waar je die kinderen kunt opvoeden. Toen heeft de familie van Playa er voor gezorgd dat ze een huisje kreeg diezelfde familie heeft ook met mijn vader gepraat dat hij niet iedere keer weg kon gaan. Mijn vader zei dat hij niet kon blijven want hij had geen werk en toen hebben ze een politiek baantje voor hem gecreëerd. En toen is hij gebleven. Mijn moeder kreeg een vierde kind en toen zijn mijn

ouders gaan trouwen en heeft mijn vader de drie kinderen erkend. Ondertussen is de oudste zoon, die was niet te houden, toen hebben ze hem naar Curaçao gestuurd naar fraters in een internaat. De familie Pourier zorgde wel voor hem. Hij heeft daar de lagere school afgemaakt en toen is hij naar Scherpenheuvel gegaan en daar heeft hij een vak geleerd. Het zetten en drukken van krant. Dat heeft hij tot zijn dood, hij stierf toen hij 69 was, heeft hij daar gewerkt. Hij kwam binnen toen hij 12 was en is niet meer weg gegaan. Hij is op Curaçao gebleven en getrouwd met een meisje van Rincon en toen ik naar Curaçao ging voor mijn studie ben ik bij hem gebleven. En toen ben ik twee jaar daar gebleven en daarna ben ik naar Nederland gegaan en heb ik geschiedenis gestudeerd in Nijmegen. Zo is het gegaan. Mijn roots liggen in Rincon, mijn moeder is van de familie St. Jago. Je hebt met Tavo gesproken, hij is mijn padrino (peetoom). Hij was een zeer christelijk man en hij zat ook bij de kerk. Als er dan een kind werd geboren en hij had geen peetoom dan vroeg de priester aan Tavo, wil je peetoom zijn? Hij had op een gegeven moment meer dan 80 peetkinderen. Maar veel mensen die dus op Curaçao hebben gezeten zoals de familie Frans, Pourier, Schermer als juffrouw Joy van Mercera, juffrouw Chemmy, die hebben daar allemaal een opleiding gehad en ze zijn hele beroemde figuren geworden op Rincon en op Bonaire. Ze zijn cultureel zeer goed onderbouwd. En dat is het typische van Rincon, van die samenleving, het heeft iets aparts. De mensen zijn heel open en vriendelijk maar ze laten niet het achterste van hun tong zien. Dat is wel frapant. Het was een gesloten samenleving maar incest komt daar niet voor en dat vind ik wel een goed teken misschien dat dat te maken heeft gehad met de katholieke opvoeding. Ik weet het niet maar ik vind het goed dat dit niet aan de orde is daar.

En na de slavernij zijn er grote stukken grond verkocht en bleven de mensen van Rincon wel werken op de plantages?

Na 1868 zijn erg grote stukken grond, percelen verkocht. Dan heb je Washington Park, gekocht door een familie op Curaçao. En op een gegeven moment is er wel een verband gekomen tussen Rincon en Playa Grandi.

Veel mensen kregen dan werk op zo'n plantage. Ook gingen er op een gegeven moment mensen van Noord Saliña daar werken. Die gingen ook aloë snijden, kalk branden, houtskool branden en dat soort dingen. Er werden ook geiten gehouden. Nu nog eten wij veel geitenvlees. Op die plantages bleven mensen 2 á 3 weken en gingen dan wel eens tussendoor naar huis maar er waren ook mensen die daar gingen trouwen. Zo heb je de familie Coffie en Today. De familie Today komt eigenlijk van Noord Saliña. En je hebt ook een familie Today van Rincon en die hebben een relatie met die van Noord Saliña. En dan heb je de familie Coffie en die komt wel uit Rincon. Dan krijg je de menging tussen de Coffie en de Today's. Playa Grandi is wel een wijkje, een buurtschap naast dat van Rincon geworden. De eigenaar daarna, die van de Herrera's die heeft wel goed voor de mensen gezorgd maar dan kreeg je ook iets als winkelnering.

Wat hield dat in?

Je kreeg wekelijks eigenlijk betaald maar alles werd bijgehouden wat je bijvoorbeeld had geleend of gebruikt en dan zeiden de eigenaren vaak dat ze je niet gingen betalen omdat het was verrekend met wat de mensen eigenlijk nodig hadden om te overleven. Dat heeft geduurd tot na de Tweede Wereldoorlog. Dus op een gegeven moment zie je als een rode draad dat de mensen waren slaven en afhankelijk, ze konden zich een beetje vastklammen aan de politieke kerk en er was nog steeds veel onzekerheid, toen kregen ze een stukje eigen grond en met dit eigendom konden ze dan iets beginnen maar de grote groep ging dan werken in Washington Park en ze waren economisch weer afhankelijk. Het gaf valse hoop. De mensen met winkels maakten die mensen ook afhankelijk. Na de oorlog kwam er een meneer LB Gerards, en die zei nee ik betaal de mensen gewoon voor hun arbeid ik ga niet dat andere systeem doen want dan schieten we niets op dus hij maakte de mensen meer onafhankelijk. En dan krijg je dat op een gegeven moment de mensen in Rincon een beetje geld hadden dan werd dat interessant voor de mensen in Playa. Die kwamen dan langs in Rincon met hun verkoopwaar om aan de mensen te verkopen.

Er worden ook geintjes verteld dat de Arabieren, of nou die noemen ze Arabieren maar dat zijn de mensen uit Libanon, de familie Abraham en Saleh en Kaluf. En het was de familie Kaluf die had winkels op Curaçao en die verkocht kleding en schoenen. Hij ging ook naar Rincon om schoenen te verkopen. Maar hij had zich vergist, hij had dozen met daarin dezelfde paar schoenen. Allemaal linkerschoenen. Wat zeiden de mensen, die zeiden ik vind het wel mooie schoenen maar ze zijn raar. Nee, zij kaluf ze zijn niet raar het is de laatste mode! En dan kochten mensen twee linkerpaarschoenen. Maar eigenlijk werden de mensen dus voor de gek gehouden. Ze kochten vaak afgedankte spullen uit Curaçao of Venezuela die handelaren daar niet meer aan de straatstenen kwijt konden. En dan kwamen ze hier en dan zeiden ze, het is mooi en nieuw en dit en dat en dan werd het verkocht. Er werd misbruik gemaakt van de onwetendheid van de mensen. Ze wisten niet goed de verhouding van geld of wat het precies moest voorstellen. Je had wel de politie en een paar soldaten maar die bemoeide zich nergens mee, ze vonden het eerder prachtig wat er gebeurde. De katholieke kerk was dan een veel belangrijkere factor voor de mensen want die zorgden voor feesten maar zij profiteerden ook van de mensen eigenlijk ook want in oogsttijd werden de tijden om naar de kerk te gaan veranderd zodat de mensen in de ochtend naar hun kunuku konden en op Tweede Paasdag brachten de Rinconezen dan een deel van hun eigen oogst, meel, bonen, rankvruchten naar de kerk als een soort geschenk van dankbaarheid. En zo zie je dan dat op elk moment in de geschiedenis van Rincon er een groep is die de bewoners van Rincon een rad voor de ogen draaiden.

Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

Ik denk dat in de twintigste eeuw de jaren zestig heel belangrijk waren voor Rincon en ook voor Bonaire want de kerk ging zich uitbreiden. Er kwamen twee scholen bij, een

jeugdbeweging padvinders een scouting en ook gingen ze mensen recruteren om te gaan werken als misdienaar en andere godsdienstige werken te gaan doen. Het monument van Lourdes werd opgezet als devotie en er kwam een middelbare school. Er kwam de MULO dus de jongens van Rincon hoefde niet meer naar Curaçao. Dus dan kreeg je dat de kinderen van Rincon, vroeg naar Playa moesten met de bus. Om half acht waren ze er al. Ook waren er bussen met meisjes die naar Playa reden en dan in de kledingfabriek gingen werken. School duurde tot drie uur 's middags en dan gingen ze om half vier weer naar huis. Wanneer ze thuiskwamen moesten ze ook hun ouders weer helpen en daarnaast moesten ze ook gewoon leren en huiswerk doen. Op Rincon was er geen electriciteit nog dus dan moest er met een olielampje geleerd worden. Het was hard werken geblazen. En dan kwam er een generator op Rincon en dan was er stroom tot 12 uur maar niet ieder huis kon zijn stroom aansluiten op de generator, er moest eerst een nieuwe infrastructuur aangelegd worden. Er kwamen ook muziekverenigingen en twee voetbalteams Real Rincon en Vespa. Dat is wel mooi maar het is ook een vorm van splitsing. Want waarom zit je bij vespa of Real Rincon, dat is niet uit organisatorisch oogpunt maar gewoon uit rivaliteit. Dat is nog steeds zo. Zoals Nemencio Baumont is eigenlijk Real Rincon. Het is een gezonde rivaliteit dat wel. Ze oefenen ook op hetzelfde terrein. Maar het is meer een familiekwestie. Zo, in Rincon kreeg je in de jaren zestig al dat soort verenigingen en een soort zelfbewustwordingsproces. Je kreeg dan meer dat mensen uit Rincon zeiden van wij willen ook onze eigen dingen hebben. Bijvoorbeeld carnaval. Er zijn 6 paradedagen. En kindercarnaval en grote carnaval zijn eerst in Rincon en dan in playa. Hoe dat komt weet ik niet. De mensen wilden niet meer dat hun kinderen iedere keer naar Playa moesten voor onderwijs, ze wilden zelf voetballen in een eigen stadion enz. In de jaren zeventig kreeg je pastoor Alcivar en die heeft wel veel gedaan voor Rincon maar op een gegeven moment hebben ze hem weg gewerkt. En dan krijg je politieke omstandigheden waarbij de pastoor zich keert tegen de gezagvoerder en mensen met macht. Op een gegeven moment heeft de Nederlandse regering ingegrepen en de bisschop beïnvloed om die man weg te krijgen. De mensen van Rincon steunden de pastoor en kwamen ook in opstand tegen de gezagvoerder.

Er is nu een verandering in Rincon want veel bezit en grond komen in de handen van buitenlanders terecht. Dat gaat nu nog niet zo snel maar ik denk dat dat tempo op een gegeven moment wel heel hoog gaat liggen. Vele oude mensen laten grond na aan hun kinderen en die denken van wat moet ik er mee, ik ga niet in de landbouw werken en ook niet een huis op bouwen dus ze hebben geen interesse. Maar dan heb je wel Nederlanders, of Amerikanen of buitenlanders met poen die zien wel iets in een stukje grond waar ze iets kunnen bouwen voor gezelligheid of iets en ze kunnen het dan kopen voor een appel en ei. En dan heb je ook de Chinezen die daar een supermarkt hebben of restaurants. En dan heb je ook Eric van de Cadushi fabriek. Je hebt een groep buitenlanders die wel mogelijkheden zien in Rincon. Het gaat niet zo hard maar je ziet wel dat het interessant begint te worden.

De kerk heeft bijgedragen aan de positieve veranderingen in Rincon zoals de bewegingen en verenigingen. Maar ook de voetbalclubs, die hebben echt gepresteerd. En de eerste Antilliaan

die meedeed aan de selectie was iemand uit Rincon. Hij heette Rubi Balentin. Hij is getrouwd geweest met een zus van Chemmy.

Het hele gebied rond de kerk gaan ze nu ook restaureren he. Want dan heb je dat gebouw zonder dakpannen, dat was de eerste school. Dat is heel interessant. En Rincon is nu als men niet uitkijkt dan gaan er een hoop dingen verloren. De mensen die binnen komen die kunnen de waarde van bepaalde dingen niet juist schatten maar niemand verteld hen dat ook.

Langzamerhand zijn er wel mensen die ze er op wijzen en zo heb je mevr. Schermer en Mercera die hebben eind jaren tachtig en begin jaren negentig een plan opgezet met de MCB bank om van Rincon een soort nationaal park te maken. Een landschapspark. En het is op de een of andere manier niet door gegaan. Die heeft ook het hele Mangazina di Rei op poten gezet. De man die nu gedeputeerde is was toen ook gedeputeerde maar toen zei hij dat het onnodig was en er was geen geld voor. Nu vind hij van wel.

Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?

Rincon. Als mensen me vragen ben ik een Bonairiaan zeg ik nee. Mijn vader is van Barbados en mijn moeder is van Rincon. Ik voel me 80% Rinconeese. Dat komt omdat we ook altijd naar Rincon gingen om families te begroeten. Rincon, daar gingen we altijd heen.

Interview 7 Margarita Flora

Interview met : Flora

Officiële naam : Margarita Flora

Geboren : 28 oktober 1933

Datum : 19 maart 2013

1. Hoe heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?

Mijn naam is Margarita Flora maar ze noemen mij Flora. Ja, ik ben in Rincon geboren en ik heb hier altijd gewoond. Ik ben geboren op 25 oktober 1933.

2. Wat heeft u voor beroep?

Ik heb altijd aloë gesneden.

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?

zie vraag 1.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

Ja, aan de noordkant van de kerk. We zijn allemaal ten noorden van de kerk geboren maar wanneer de rest van mijn broers en zussen zijn geboren weet ik niet meer zo precies. Wij woonden naast de school Estanislao in Rincon.

Hoeveel broers en zussen heeft u?

Er was Demetrio, Imijtel, Alejandro en Martins. Alejandro is pas een tijd geleden overleden en zusters had ik ook. Ik was er dus, en dan Servilia, Brighita, mijn zussen zijn ook overleden net zoals al mijn broers. Ik ben alleen overgebleven.

Hoe heette uw moeder?

Bernadina Bernasita Frans.

Kunt u vertellen hoe uw vader heet?

Mijn vader weet ik niet zo zeker, ik heb veel vaders gehad. Ze hebben me gezegd dat Frits di Fiti, de vader van Tuyuchi, is mijn vader.

Toen ben ik volwassen ben geworden, ging ik trouwen en toen ben ik naar de huis van Janshi gegaan, vroeg hij: me kind, wie zijn jouw ouders? Toen zij tegen hem mijn moeder is Bernadina, toen riep hij zijn dochter en zei: Paulita dit is je zuster. Paulita zei tegen haar pachi (vader): Pachi kan dat niet zeggen omdat pachi heeft haar niet opgevoed. Dit was toen ik al volwassen en getrouwd was, mijn moeder was al overleden.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

Mijn man heette Adolf Belmont Martis. Hij is ook van Rincon maar hij is al overleden.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom?
Ik heb in totaal 15 kinderen. Soms zeg ik in me zelf waarom heb ik zoveel kinderen gekregen? Antonio is niet de kind van de man dat ik mee ben getrouwd. Drie kinderen had ik voordat ik ging trouwen. Vera, Efraim en Antonio. Mijn kinderen zijn Chichi, Primitivo, shon Ki, Emerito, Saira, Sharlon, Ria, Raymond, Julian, Marichi.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?
Altijd hadden we in Rincon gewoond en mijn voorouders ook, mijn moeder heeft daar gewoond en altijd heb ik dus ook in Rincon gewoond.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?
Je had de Maskarada. Ik herinner me niet zo goed, weet je men komen bij jouw huis spelen. Ik weet niet meer bij wie ze gingen spelen maar hij deed niet open. Ze had gezongen Pedro zal overleden. En de man is naar een paar maanden, na drie maanden is hij daarna ook overleden. Je hebt ook San Juan. Ze springen dan over het vuur. En bij San Pedro ook en ze zingen pali komble si senior, pali komble nos senior (moet hard lachen). Er was ook Simadan, dan gingen ze de oogst binnen halen, en de simadan start vanuit de kunuku naar huis met de Beluchi en Shi Maria, ze binnen allebij op de ezel en zo gingen ze naar huis. In de loop van de jaren dragen men allebei thuis. Zo was het. De Beluchi en Shi Maria zorgen er voor dat de vogels niet de oogst opeten. De Simadan feest is tot 24.00 gaande en precies twaalf uur houd de muziek op. Mijn tanten maakt Beluchi en Shimaria.
Er was ook de barí. Men speelt de barí bij Piedra Pretu (zwarte steen). Die tijd de politie hadden witte pakken. Mijn tante was een baríspeelster en zij maakte ook barí.

Hoe heette uw tante?
Ursula Frans.

Wijzagen dan de politie en iedereen begon te rennen en de barí was een keer achter gebleven. Iedereen schreeuwde politie, politie en rende weg. De barí is toen achter gebleven. Bij Piedra Pretu bij waar de kerk is als je iets gedaan had of deed dan wordt er over je gezongen. Ze zingen alles dat gebeurd van het afgelopen jaar.

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?
De kerk is altijd belangrijk geweest voor Rincon.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?
Hij is wel belangrijk. Hij had vroeger veel invloed op de gemeenschap.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastoors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

De pastoren. Als je een kind kreeg en je bent niet getrouwd, kan je geen eerste communie krijgen. Als je niet getrouwd was mag het niet in de avond worden gedoopt. Kinderen die de ouders niet getrouwd was noemen ze ya sushi (vuile kinderen). Toen zij ik een keer tegen pastoor, de kind kan niet vuil zijn omdat na de geboorte word een kind gelijk gewassen. Zo had ik de pastoor gezegd.

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

Ik ben naar de eerste klas gegaan. Als 's morgens kwam ik in de klas en we moeten bidden. Om 12.00 ga ik naar huis om te eten, 13.00 kwam je terug en om 15.00 is het afgelopen en ging je naar huis. De lessen was in Papiaments en Nederlands, de kinderen praten allemaal papiaments op school.

Hoe heette de school?

In die tijd had de school geen naam. Pas later hebben de school een naam gegeven.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

Wij hadden juffrouw Wanna en Juffrouw Christina, in de eerste klas soeur Karitas en in de zesde klas was soeur Anita.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

De kinderen waren alleen allemaal van Rincon. Juffrouw Wanna en Christina waren dat ook.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

Dat weet ik niet meer zo goed. Ik kan het me niet precies herinneren maar veel was Nederlands. De nonnen vond Nederland belangrijk.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

Er waren zes klassen geweest. Ik ging naar school tot ik twaalf was.

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

Ik weet het niet. Vroeger kennen wij de gebouw niet.

18. Werd er iets ove het Mangazina di Rei verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

Nee, nooit werd er iets over gezegd.

19. Bezocht u wel eens de ruine van het MDR?

Dat deed ik niet. Niemand die ik kende doet dat.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

Ik ben oud. Mijn leven is al veel van voorbij. Ik praat met mijn kinderen en ik krijg af en toe visite.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

Ik moest na school piki palu (hout verzamelen) en ik moet helemaal bij pos di Rincon water ophalen en op mijn hoofd naar huis brengen. Vijf keer moest ik heen en weer lopen, ik was in de tweede klas, op een dag ging ik naar soeur en ik zeg tegen haar: Soeur ik kan niet meer op school blijven. De soeur vroeg waarom? Ik zei soeur weet je, omdat als school afgelopen is om 15.00 kan ik niet naar de put gaan om water te halen omdat de ton moet 5 blikken water hebben om vol te krijgen en als ik dat niet doe krijg ik pakken slaag omdat ik moet zorgen voor de water en hout verzamelen. Als ik het niet deed dan word ik geslagen. Toen ben ik van school af gegaan, ik was twaalf. Toen dacht ik dat het makkelijk zal worden maar het is zwaarder geworden.

Ik ging werken, we moesten aloë planten met meerdere mensen bij Colombia. Ik heb ook bij Slagbaai gewerkt. Ik heb ook bij Washington gewerkt. Er waren mensen die maakten dan gaten en wij moesten de aloë planten. Er waren ook mensen die moesten de aloë snijden. Ik ben van school af gegaan om te werken omdat ik had geen moeder en geen vader. Waar ik verblijf was de mensen heel erg streng als ze zeggen doe ist moest je dat daoën anders kreeg je pak slaag. Wij moesten alles te voet doen naar Colombia, Slagbaai en Washington. Laat in de middag moesten we op ons hoofd het dat verzamelen en naar huis lopen.

Zo was het. Toen ik nog naar school ging moest ik na school altijd hout verzamelen en naar de kunuku, die dingen zijn er nu allemaal niet meer. Ik moet op zaterdag en ook door de week naar de zee kleren wassen en langs de put kleren spoelen. Moet naar de zee, om kleren te wassen, daarna moest ik terug met de mand vol met kleren op mijn hoofd. Op een dag ik zei tegen mijn ouders dat het dubbel werk is voor ons. Ik zei ik ga naar de zee voor kleren wassen en dan naar de put water halen als wij bij de kunuku zijn zet ik de water bij de kunuku of anders om en als ik de kleren heb gewassen bij de zee dan ik direct naar de kunuku of naar huis lopen in een keer. Dat werk was heel zwaar voor mensen.

Waar ging u de kleding wassen?

Aan de noordkant omdat onze kunuku is aan de noordkant van Rincon. Een dag er voor haal ik water, zet het bij de kunuku en de volgende dag ging ik naar de zee kleren wassen.

Soms zeggen mijn kinderen, ik heb het zwaar. Maar dan zeg ik ze jullie hebben auto's, sanitaire voorzieningen. Het scheelde niet veel of ik had dat jullie allemaal niet mee kunnen geven. Als wij klaar waar met hout verzamelen dan moesten we spullen op ons hoofd dragen en we moesten lopen naar playa. Je moest dan ook wel eens hout verkopen in playa en dan weer huishoudelijke artikelen kopen en weer te voet terug naar huis. Er waren dan wel mensen die ezels hadden, die hadden het beter.

Ik wil je dit vertellen. Wij hadden geiten en 's middags sluiten we de geiten apart van de lammetjes. In de ochtend stond je op om de geiten te melken. We deden de melk op het vuur

tot het kokend is en dan voegen we de meel in de melk en maken we de funchi (maïspap/taart). Als ik dit mijn kinderen vertellen zeggen che (vies) en ik zei ja maar er was niks meer. Kinderen van tegenwoordig zijn zo dat ze eten dit niet of dat niet of ze willen alleen maar eten van de koeling (doelt op vlees in verpakking, kant – en klaar enz.). Wij aten nog gewoon wat er was.

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren? Mijn leven van mijn moeder was kort en mijn vader wist ik niet wie het was. Maar iedereen deed hetzelfde werk als ik. De oudere mensen ook toen ik jong was geweest.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn? Ik kan het je niet zo vertellen. Rincon is gewoon Rincon.

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode? Ja, heel goed. Dat zijn de liedjes van Simadan.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire? Nee, ik heb wel eens wat gehoord dat men daar bij de Mangazina di Rei heeft gewerkt. Maar vroeger mocht je ook niet zo maar vragen stellen begrijp je.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?

Vrouwen en kinderen blijven achter en zorgen voor de huishouden. Ik weet het niet precies maar ik denk dat zij dat dan deden. Ik heb het niet gehoord van mijn moeder.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze aan die kennis?

Er was eens een mevrouw bij me geweest toen ik jong was en ze vertelde me dat ze kanker had. Ik zei, ik heb een medicijn voor je maar ik ben niet zeker dat je dat gaat gebruiken. Ik zei als je een geit slacht maak je dat schoon en de darmen vouw je dan een in een doek en dat hang je onder een boom. Drie nachten en drie dagen, daarna maak je de darmen schoon. Je kookt ze en dan zul jij tegen jezelf zeggen, dit is toch niet wat ik ga eten? Maar ik zeg nu tegen jou dat het jou gaat genezen. Later had zij geen kanker meer.

Mijn had later alleen nog maar 1 oog waarmee hij kon zien. Op een dag werd zijn goede oog donker (zicht verminderde). Ik neem hem mee naar de dokter en de dokter zei er is geen medicijn voor hem omdat het oog is al donkerder geworden. Ik zei tegen de dokter, luister, ik ga mijn man weer laten zien en dan kom ik bij jou terug met hem. Ik heb mijn man kruiden gegeven en hem thee laten drinken. Hij kon weer zien. Ik ging terug naar de dokter en hij vroeg: hoe heb mevrouw dat gedaan? Ik zei: Dat kan ik de dokter niet vertellen want de dokter is een geleerde en ik ben maar dom. Ik had hem 5 bladeren van de tee laten koken, dan zet je de tee in een kom en laat je een nacht weken. ' S Morgens vroeg als je opstaan, moet je jouw ogen mee spelen. Na zeven dagen spoelen, ik ging boodschappen doen en kwam thuis. Mijn man was er niet en de kinderen zei, hij is weg gegaan. Ik zei, hoe kunnen jullie dat nou doen hij kan niet goed zien. Ik ging hem zoeken en wij ontmoeten elkaar bij Dos Pos. Hij zei: Geen zorgen, ik ging alleen naar de kunuku.

Er was ook een kleindochter en zij kon niet lopen en praten, een dokter van Curacao zei dat het kind nooit zou lopen en praten. Ik het haar laten lopen en praten. Om 12uur precies pakte ik het kind vast en ik giette warm zand over haar voeten en ik gaf haar te drinken uit de kokorobi. Na een tijdje kon het lopen en praten.

Ik kreeg vaak visioenen in mijn slaap dat iemand kwam naar mijn toen en zeg me Flora, ga naar die persoon en deze bepaalde kruiden zodat je die kan gaan genezen.

Ik had ook met een van mijn eigen kinderen. IK moest naar het ziekenhuis met mijn kind wat de kid is geboren maar de placenta wilde er niet uit (kompanero di yu) De dokter had op mijn buik gedrukt en mijn ogen is helemaal donker geworden. De dokter zei mevrouw, u moet naar Curacao, ik vroeg waarom en de dokter zei omdat de plasenta er niet uit wil. Ik zei dokter, ik je een medicijn leren maar dat is niet wat ik van hou maar ik moet het voor mijn gezondheid gebruiken. Ik zei hem, dokter ga naar de keuken en pak een ei. Neem de ei mee, maak het kapot en gooi het in mijn keel. De dokter heeft precies gedaan wat ik hem vertelde en de moment dat hij gooit de ei in mijn keel persde ik de plasenta uit. De volgende dag kwam hij bij mij en vroeg eaarom ben ik slimmer dan hem, ik zei: Nee! Ik ben niet slim, dokters zijn geleerde, ik ben maar dom!

Ik ga je nog wat vertellen. Ik heb spoor (een ziekte, geen idee wat het inhoudt) gehad, ben naar de dokter gegaan en hij heeft foto's gemaakt. De dokter zei u moet naar Curaçao gaan. Ik zei dokter ik ga naar huis en ik hoef niet naar Curaçao. Ik kwam thuis en de kind niet buiten zitten nu (Mammoet, ik gaf hem een gulden en zei ga naar Boeboe Baumont. Haal voor een gulden spek, hij bracht de spek thuis en ik heb een kommetje water met lauw water gepakt en de spek daarin gedaan. Ik heb mijn voet er in gezet en een tijdje laten staan. Ik heb het negen dagen lang gedaan. Na drie maanden ben ik naar de dokter gegaan en hij vroeg me maar mevrouw u hebt geen spoor meer. Wat heeft u gedaan? Ik zei dokter, u bent de geleerde en ik ben dom, ik kan u niet vertellen wat ik heb gedaan. Ik heb heel veel mensen geholpen. Als je verkouden bent kan je thee bink gebruiken. Daarmee kan je ook douchen en spoelen over je lichaam.

Als je pijn en heb in je buik dan moet je manpurity als thee gebruiken. Sangur, manupurity,

senobla, die ken ik.

Het beste medicijn is bedorven geitenpoot, het geneest alles. Ook schildpadbloed moet je drinken en daarna hardlopen. Dat is heel gezond.

29. Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?

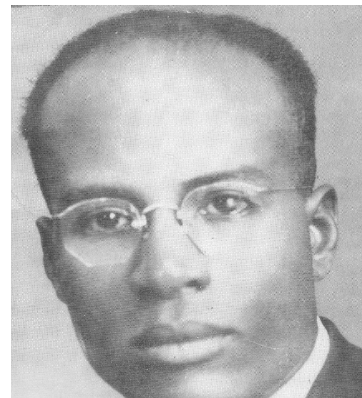
Ik ben Rinconero. Mijn hele leven ben ik hier geweest, totdat ik dood gaan.

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

Van vroeger was beter omdat je krijgt altijd fysieke beweging. Vroeger kan een je een kind vragen om boodschappen te doen voor je, maar tegenwoordig niemand groetje eens meer op straat. De volwassen mensen geeft ook geen voorbeeld meer. Vroeger als je burens jou niet zien de hele dag, direct zijn ze voor je deur om te vragen of het goed gaat met je. Als je ziek was riep je om hulp en direct zijn ze daar om te helpen... nu niet meer.

Interview 8 Olympio Eustacio St. Jago

Interview met : Tavio
Officiële naam : Olympio Eustacio St. Jago
Geboren : 15-04-1914
Datum : 22-03-2013

1. Hoe Heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?
Mijn naam is Tavio St. Jago. Ik ben op 15 april jarig, is dat al geweest?
Nee, dat nog niet. Het is vandaag 22 maart.
Tavio: We zijn nu dus nog in maart dus april is nog niet. Oke.
Ik ben 15 april geboren in het jaar 1914.

2. Wat heeft u voor beroep?

Ik heb een pension en die is open sinds 1938. Het was de eerste op Bonaire en hij heet de Goede Hoop. Er was een vrouw, zuster Stüger. Zij was een vroedvrouw en ik zag haar op het vliegveld. Ik moest haar naar Rincon brengen en toen we daar zijn gekomen ben ik naar de huis gegaan dat ze zou verblijven en niet alles was kant en klaar om haar te verwelkomen. Dus ze kon niet bij die huis in. Ik zei toen tegen de zuster, maak je niet druk. Mijn huis is groot genoeg, je kan bij mij komen. Ze heeft 52 dagen bij mijn huis gewoond. Zo is de idee gekomen. Ik had van alles. Ik had ook nog een bus dat mensen rijd van Rincon naar Playa en andersom. Ik had ook een winkel en een restaurant. Ook verkocht ik lotto. Ik had ook zalen dat mensen konden huren om feesten organiseren. Ik zat ook in een band, Trio Kitoki met Caicai Cicilia en Julio Clarenda. Ook was ik actief met de voetbal, ik had een club: de S.V. Goede Hoop.

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?

Nee, niet altijd. Maar toen ik veertien was en is mijn moeder overleden, ze is maar 42 jaar geworden. Ik ben toen zeven jaren naar Curaçao gegaan om werk te zoeken en zo mijn familie te onderhouden. Daarna ben ik terug gekomen.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

Ja, iedereen wel zo maar veel zijn overleden. Ik ben één van de enige nog. Mijn vader heette Paul St. Jago en ze noemden hem Paul di Spekki. Mijn moeder heette Petronilla Finis St. Jago.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

Ja, alleen mijn vrouw is al overleden. Mijn vrouw heette Micaela Rosa Sint Jago. Haar bijnaam was "Chichi". Ik heb haar in Rincon ontmoet.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom?
Maida, Clinton, Sandra en Emma. Maida is overleden. Clinton woont in Rincon en Emma

woont bij mij. Sandra woont in Nederland.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?

Ik ben hier geboren en getogen.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?

Altijd San Juan met Suan Pedro begint in de avond om zeven uur voor kinderen. Die kinderen maken een groot vuur voor 's avonds. Daarna zongen ze : Pali kombi'e nos señor". Ze moesten over het vuur springen. Daarna de volwassen mensen die gaan door met de ceremonie. Tien uur in de avond gaat iedereen over de vuur springen. Er waren ook dronken mensen en die vielen soms in het vuur en dan moeten ze naar het ziekenhuis. Altijd zong ik in de buurt van het huis van Men'e tin sebu (verwijzing waarschijnlijk naar veel dochters of geld)

Kunt u iets vertellen over de muziek van Rincon?

Er is iemand Seraphina Chichi Piar, fina die weet heel veel over de muziek van Rincon. Zij is toegewijd tot de muziek. Zijn woonde ten oosten van de kerk. Seraphina was getrouwd met Marco. Seraphina die doet heel veel mooie dingen en ik zelf doe allang niet zoveel meer want de arteria van mijn hoofd zijn niet zo goed meer dus ik wil niet dat ze gaan ontploffen ofzo.

U heeft zelf ook heel veel liedjes gemaakt?

Ja, dat deed ik ook. Er is ook een andere mevrouw die heette Ronnie Davelaar-Mercera maar zij is gescheiden van Rudolf Davelaar. Haar man deed heel veel aan muziek en hij speelde in de beste groep uit Bonaire die echt de authentieke muziek van Bonaire heeft vastgehouden. Hij zat bij Watapana. Zij hebben ook heel veel liedjes gemaakt. Ronnie schrijft ook heel veel liedjes voor festivals en concours.

Hoe was de muziek van de barí?

Wij speelden bij Pieda Pretu maar de politie die wil het niet hebben dat wij dat spelen daar. Wanneer politie komt, iedereen die rent weg, of de mensen renden in de soenpina (doorns) of sommige vrouwen die zette de bari onder hun rok zodat je het niet kan zien.

Was de politie bang voor de cultuur dat het steeds groter zou worden of wat was dat?

Nou wie weet maar ze wilden het in ieder geval absoluut niet hebben. Alleen God weet het. In de tijd dat wij dat soort dingen doen zoals de barí speelden was bij shon kain.

Was de barí alleen in December?

Nee, het begint al vanaf eind oktober. Het waren mensen uit Rincon maar ik was ook bij, ik zing ook met hun. Ik zat ook in een koor bij de kerk maar de mensen van de kerkkoor waren kwaad want je mocht alleen voor God zingen en niet de barí. De mensen uit mijn koor waren kwaad op mij dat ik ook de barí zong. Eerst ging ik bidden en zingen voor de Heilige en daarna

ging ik toch de barí zingen, daarom werden mensen boos op mij.
Mijn peetmoeder, juffrouw Finnis, zij heeft mij ook verboden om dat soort dingen te doen. Ze zei je kan beter niet soort dat dingen zingen. En de tijd dat we deze muziek gingen spelen gingen we ver weg, vaak bij de grotten de Bergen.
Zoals nu worden de liederen wel gezongen maar ik wil eigenlijk niet zeggen zoals op een gegeven moment mensen gaan zeggen dat heb ik gezegd maar Ronnie en Seraphina die schrijven de liedjes voor andere mensen. Zij zijn heel goed, heel erg goed.

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?

Toen ik klein was ging ik voor het eerst naar de kerk met mijn zus. De kerk begon om 9 uur in de ochtend, ze noemen dat misa may'o (belangrijkste kerkdienst). Ik herinner me dat ik het leuk vond en als ik thuis kom houd ik de kerkdienst de hele dag. Ik deed de pastoor na. Als iemand overleden is dan gaat de klok luiden als iemand is overleden. Elke dag moesten we naar de kerk, nu niet meer. We moesten zitten met heel veel respect.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?

De pastoor was heel belangrijk want als jij eentje tegenkomen dan doen mensen hun pet of hoed af om de priester te groeten. Als mensen ziek is thuis dan gaat de priester een huisbezoek brengen. Als hij kwam gaat iedereen op de knie. Tegenwoordig zijn al deze dingen voor de geschiedenis gebleven.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastoors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

Ik weet nog van pastoor de Valk. Hij was fan van de S.V. Goede hoop. Ze nodigde altijd voetballers om te zingen in de kerk. Bijna elke kerkdienstlof in de avond moest politie erbij zijn omdat als mensen te laat komen dan moest de politie ze begeleiden om in de kerk te zitten. En zo was onze Rincon van vroeger, mensen met heel veel respect. Nu moeten we stil staan en vragen Rincon waarheen ga je?

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

Toen ik zes jaar was kon ik naar school en ik vind het heel erg leuk. Ik vond vooral op het bord aap, noot, zeef, muur etc. die stond geschreven leuk. De liedjes die we leerden vond ik erg leuk. Dat waren mijn jam. Zoals in "Holland staat een huis", in Holland staat een huis ja, ja van simpla simpla hopsasa, in Holland staat een huis. We zingen dat liedje op de schoolplein. Wij kregen ook eten bij school, een bolletje funchi met suiker. Na het eten gingen we spelen op de schoolplein. Ik houd er van om naar school te gaan. De dag dat ze tegen mij zeiden dat er is geen school meer voor mij, ik ging naar huis en gooide mijn kleding uit het raam. Ik wachtte tot de kust vrij is en ik pak mijn kleren en ik ging naar roy di dada. Daar speelden de kinderen van school.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

Van vrouwelijke leraren. In de tweede klas kreeg ik les van Juffrouw Juchi. De kinderen die in mijn klas zaten, konden niet zingen terwijl ik de liedje uit mijn hoofd zingen. De verbindingen tussen de klassen was open. Je kon zo van de ene klas in de andere klas lopen. Alle deuren waren open. In de derde klas was juffrouw Virginia. De juffrouwen zijn allemaal van Rincon.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

Ja, ze waren allemaal van hier.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

Dat weet ik niet zo meer. Als kind schrijf ik veel poëzie, ik hou van taal en muziek. We hadden ook catechismus. Je ging zondag naar de kerk en de priester ging je op maandag dingen vragen die hij had gezegd. Als je het niet wist dan weet de priester dat je niet naar de kerk gegaan was op zondag.

laat boekje zien wat is klaar gelegd met daarin een gedicht

Mijn eerste poëzie, een gedicht geplubliceerd in de krant La Crus op 17 maart 1932:

Nos dushi Bonaire

Nos tera ta baranka
I solo ta kima
Pobresa ta nos suerte
I bida ta pisa

Onze grond is van steen
En de zon schijnt vel
Armoede is ons geluk
En ons leven is zwaar

Ma dushi ta; di biba
Trankilo I sosega,
gozando di fabornan,
di un tera respeta!

Gezellig is het leven
Rustig en ontspannen
Genieten van de mogelijkheden
die de grond bied

Den tur nashon, nos patria
Ta poko konosi
Den lamar inmenso,
E ta keda skondi

In alle naties, ons vaderlandsgevoel
is niet zo bekend
in de grootheid van de zeeën
is het verscholen

Ma tog nos ta stim'ele,
Ariba tur nashon,

Maar toch, wij houden er van
boven alle naties

Su Gloria nos ta kanta,	Zijn glorie zingen wij
Di henter nos kurazon!	vanuit ons hele hart

Ze hebben een hoop woorden van dit gebruikt voor het nationale volkslied van Korsou.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

Je kon naar school tot de zesde klas, dat heb ik ook gedaan. Ik was toen twaalf.

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

Het was niets. Je kon het niet goed zien. Het was altijd een ruïne geweest.

18. Werd er iets ove het MDR verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

Nee, er werd niet echt over gepraat.

19. Bezocht u wel eens de ruïne van het MDR?

Nee, maar er is een steen met een kruis erop. Ze noemen dat Piedra Krus. Daar wij zag een licht en wanneer we bij Piedra Krus komen slaan we een kruisje.

Er is ook een dam die noemen ze Tanki Marakai, daar was een politiepost. We gingen dan over een smal geitenpad om de politie te ontwijken. Omdat wij hadden geen vergunning om steenkool te maken of te vervoeren. 'S morgens vroeg was het donker, rond vijf uur zo. Soms mijn kleding (kashaka) die raakt de bladeren van de pika die ze noemen tuna (groene doorn). En je had de doorn die juffrouw werd genoemd en die bleef plakken onder je alpargata (sandaal). Dan je hebt ook angló die is als een schroef. Meestal je trapt op de angló met je hiel. Wij hadden het heel erg zwaar om te overleven maar toch wij hebben gered.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

Nu, is het niet veel meer. Ik kan niet zoveel meer omdat ik ook oud ben. Maar eerder moest ik van alles doen omdat ik veel dingen deed.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

Wij zijn opgegroeid met armoede maar wij wisten wel hoe we moesten uitkomen. Wij hadden het wel gezellig. Hoe we aankleden, wij hadden een lange kashaka die gemaakt was van meelzakken die van buitenland kwamen of van meel van harinja di funchi (meel voor de funchi). Toen ze hebben de kashaka afgeschaft en ons korte broeken gegeven : tabata un 'hariteit' di otro mundo pa nos. (was echt lachen geblazen).

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren?

Ik heb van mijn voorouders gehoord dat het leven van toen ik jong anders was dan voor toen zij jong waren. Volwassenen en kinderen hadden respect en waren lief voor elkaar. Maar tegenwoordig zijn al die dingen voorbij. Alleen de geschiedenis is overgebleven.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn?
Rincon is anders. Het heeft iets. Ik weet niet waarom maar de mensen voelen dat die van Rincon zijn. Het is bijzonder.

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?
-Geen duidelijk antwoord-

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode?
Ja, ik ken die liedjes heel goed. Wij zongen ze tijdens de Simadan.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire?
Nee, niet dat ik me dat goed kan herinneren.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?
Ik kan me niet meer daar iets over herinneren. Misschien hebben ze het vroeger wel gezegd maar ik weet het niet meer. Mijn geheugen is niet meer wat hij altijd is geweest.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze aan die kennis?
Er was heel veel kennis. En er zijn mensen in Rincon die hadden die kennis en die leerde het van hun ouders weer. Zo had je kennis van verschillende dingen en de mensen hadden allemaal kennis, ieder een eigen speciaal gebied.

29. Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?
Ik ben Rinconero eerst dan Bonairiaan.

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?
Nu is beter als vroeger. Er zijn nu auto's en meer voorzieningen. Vroeger was er niets. Je moest met je benen overal komen of je had een ezel. Het leven was hopi duru. Nu is het makkelijker. Maar Rincon was vroeger meer sociaal. Meer solidariteit. Dat is nu niet. Het is jammer want Rincon nu is niet meer zo wat hij is geweest als vroeger.

Interview 9 Adelva Ines Sint Jago en Mirna

Interview met : “De” en Mirna
Officiële naam : Adelva Ines Sint Jago en Mirna
Geboren : 20 april 1936 en
Datum : 23 maart 2013

1. Hoe Heet u, wat is uw leeftijd en waar woont u?

De: Mijn naam is Adelva Ines Sint Jago. Ik ben geboren, 20 april 1936. Ik heb altijd in Rincon gewoond.

Mirna: Mijn naam is Mirna .. , ik ben geboren op ... 1936.
En ik woon nu weer in Rincon.

2. Wat heeft u voor beroep?

Mijn beroep was naaister, ik maakte kleding. *Er loopt een meneer langs (genaamd Papichi) Adelva roept hem en zegt: He, ik heb een ding bewaard voor jou maar je bent het niet komen ophalen! Mirna: De, we zijn bezig met opnamen laat Papichi maar*
Ik ben bij een textiel fabriek dat Cambes heet op Bonaire gewerkt en daarna had ik een eigen fruitwinkel. En nu help ik bij kokari (tehuis voor oudere mensen in Rincon).
Mirna: Ik heb altijd in de verzorging gewerkt.

Heeft u daarvoor geleerd? Bent u daarvoor bijvoorbeeld naar Curaçao voor gegaan?

Nee, ik heb gewoon de lagere school gedaan en later waren er uitzendbureaus waardoor ik in de verzorging kon werken.

3. Bent u geboren in Rincon? Zo ja, heeft u hier altijd gewoond?

Mirna: Ja, ik ben geboren op Rincon maar ik heb er niet altijd gewoond. Met mijn zesde ging ik naar Aruba. Iedereen ging naar Aruba. Mijn moeder en mijn vader en mijn grootmoeder gingen allemaal mee. En van Aruba ben ik naar Nederland gegaan. Daar heb ik lang gewoond, 33 jaar. Ik woonde in Den Haag. Nu woon ik al vijf jaar weer in Rincon.

Mirna, had u veel broers en zussen?

Nee, dat viel wel mee. We waren met zijn vieren. Maar toen we gingen was het wel moeilijk want je nichtjes en neefjes die moest je allemaal achterlaten. Maar op Aruba kon je meer werk vinden dan op Aruba. Op Bonaire was er niets, Bonaire was arm. Iedereen die gaat naar Aruba of Curaçao om te werken. Je kon makkelijker werk vinden op Aruba . Je had daar de lagoon, raffinaderij. Maar bijna alle Bonairianen die werkten op de schip, in de scheepvaart dus die kunnen bijna allemaal varen. De meeste Bonairianen die gingen varen. En een keer per jaar komen ze op Bonaire.

Bezoekt u nog wel eens met uw ouders Rincon?

Jawel, meerdere keren zelfs. Ze zijn nooit meer terug gegaan maar wel op vakantie er heen.

Waren er meerdere kinderen zoals u die van Bonaire naar Aruba verhuisde?

Ja hoor, een heleboel. Alleen in mijn klas al waren wij met zijn vieren uit Rincon. Op Aruba zaten niet zo veel Nederlandse kinderen maar in mijn klas was er een Nederlands meisje en haar vader die was politieagent.

Op Aruba had je speciale scholen, de raffinaderij had zijn eigen school dus als er kinderen van Nederland naar Aruba kwamen en dat hun ouders daar gingen werken dan moesten ze ook naar deze school.

En daarna ging u naar Den Haag. Ik vind het altijd erg leuk om in de zomer naar Scheveningen te gaan.

Mirna: Ja, dat is echt mooi he. Zo langs de zee. Soms mis ik het wel. Vooral in de zomer om ergens te gaan, soms mis ik het. Want hier is nergens te gaan. In de zomer blijf je de hele dag binnen.

De: Ik ben geboren en getogen in Rincon, ik ben nooit weg gegaan.

4. Woont de rest van uw familie ook in Rincon? Of hebben zij hier gewoond en waar wonen zij nu?

De: Al mijn familie woonde in Rincon. We zijn met twee zusters. Nog een zuster maar die is van buiten, een halfzuster zeg maar. De halfzuster heet Teresita. Teresita was getrouwd met een Dominicaan.

Mirna: Ik heb twee zonen die in Rincon woont en de rest, ik heb een dochter in Aruba en nog twee in Nederland. Maar al mijn kleinkinderen zijn in Nederland.

5. Bent u getrouwd? En waar hebt u uw partner gevonden?

De: Jawel maar ik ben gescheiden en ik heb geen kind.

Mirna: Ik was getrouwd maar ben gescheiden. Op Aruba had ik toen ter tijd mijn man gevonden.

6. Heeft u kinderen? Wonen zij ook in Rincon? Zo niet, waar wonen zij nu en waarom? zie vraag 4.

7. Waarom kiest u er voor om in Rincon te wonen?

De: Omdat ik ben opgegroeid in Rincon en al mijn familie is van Rincon en daarom ben ik hier gebleven.

Mirna: Ja, weet je wel ik ben gepensioneerd. Dus het was meer dat de mensen zeiden en ik dacht zelf ook, ik wil terug naar mijn roots.

8. Wat zijn voor Rincon speciale feestdagen?

De: Simadan, San Pedro en Bari. En daarbij was ook de Maskarada. Dat zijn de speciale feestdagen van Rincon.

Mirna: Vroeger, hadden ze feesten dat ze thuis houden bij mensen en de vrouwen maakten kleding jurken en zo van papier en dat noemen papillot. Dat feest wordt gehouden 's middags en vooral die dames maakte speciale crepe-papier jurk. Het zou kunnen zijn dat je vader het ook hebt gezien bij zijn opa in de buurt bij Machika.

De: Machika houdt er van om likeur, cucuy te maken.

Wie was Machika?

Mirna: Machika haar achternaam was Cicilia.

Had zij kinderen?

Mirna: Ze had een meisje. En die meisje was een halve zus van Mirna.

9. Hoe belangrijk is de kerk voor u?

De: Ik ben opgegroeid met de kerk en ik ben altijd naar de kerk gegaan. Nog steeds ben ik actief met allerlei soort organisatie die rondom de kerk is zoals de koor etc.

10. Is de pastoor belangrijk in de gemeenschap? Wat doet hij allemaal?

De: Ik heb geen probleem met de pastoor.

Mirna: Hangt vanaf per persoon. Sommige mensen vindt pastoor leuk en sommigen niet. Er zijn sommige mensen die wel gelovig zijn maar die nemen nooit contact op met de pastoor. Ook al gaan ze naar de kerk dan willen ze soms geen contact met de pastoor.

11. Wie was voor u de belangrijkste pastoor ooit en heeft u ook van pastoors van voor uw tijd gehoord en wat kunt u over hen vertellen?

De: Ze bleven zoeken, zoeken, zoeken en toen hebben ze mijn zus gevraagd Kanuta (Nuchi) en zij raadde Vasquez aan. Hij was geliefd bij de mensen en hij heeft ook de kerk gerenoveerd. Pastoors over verleden, ouders gehoord?

De: Er was ook een pastoor in het verleden. Ik heb van mijn ouders gehoord hij heette Meetene (Meykneht 1889-1897).

Mirna: Er was een pastoor die ook op Aruba was en die was ook naar Bonaire gekomen en dat was pastoor Wouter. Dat is alles wat ik weet, dat hij naar Bonaire gekomen is.

De: Ja, dat was pastoor Meetene en er was een andere. Ik weet niet zo goed maar volgens mij heette die Barbara. Zoiets was het en de pastoors in het verleden die zetten heel veel regels. Ze gaan bij elke huis langs.

Mirna: Als we over vroeger moeten praten dan praten we over dat de katholieke kerk van Rincon hadden ze heel veel discriminatie in Rincon. Als wij gaan praten over hoe discriminatie

was in Rincon, dat was echt heel erg. De discriminatie was zo dat als jij niet getrouwd bent en je krijgt een kind, je mag het niet dopen op zondag maar je moet de kind op zaterdag dopen. Je mag ook niet door de voordeur van de kerk komen maar aan de zijkant daar de deur. Ze noemen die kinderen waarvan de ouders niet getrouwd was, yu sushi (vuile kinderen).

De: Soms schelden die pastoor tegen de peetmoeder van die kinderen ook. Echt schelden. Ze gaan half/half naar de kerk zodat andere mensen niet zien dat ze hun kinderen gaan dopen.

Mirna: Dan wikkelden ze die goed in zodat mensen de kinderen niet konden zien.

De: Om 5 uur in de ochtend gaan ze die kind dopen. Soms slaan de pastoor ook de peetmoeder van die kinderen en als je niet getrouwd bent dan kan je ook geen kind dopen. Je moet getrouwd zijn. Je kan niet zo maar kinderen dopen. En wanneer de pastoor komt, cadisashi geven dan slaan de pastoor die kinderen ook, zo heeft mijn moeder verteld.

Mirna: zoals wij, wij waren geen kinderen die waarvan de ouders getrouwd was geweest dus we mochten ook niet vooraan zitten. We moesten op de achterbank zitten. Wij krijgen geen boek om alleen te lezen. We kregen een boek en met zijn drieen moesten we samen lezen.

Met kinderen van wie de ouders niet waren getrouwd. Er was heel veel discriminatie. Overal waar katholieke nonnen waren, was er discriminatie. Zelfde als op Bonaire, of misschien wel erger.

In 1940 was dit probleem met heel veel discriminatie en de moment dat moest komen dat ik naar de MULO school moest gaan, kon niet want mijn ouders waren niet getrouwd.

12. Hoe was het om naar school te gaan toen u kind was (6-12 jaar) Naar welke school ging u? In welke taal kreeg u les? Wat spraken de kinderen onderling?

De: Ik ben naar de lagere school gegaan, Luis Bertramschool. Het waren geen sanitaire, geen toilet. En als je naar de wc wilde gaan moest je twee vingers omhoog steken. En dan moest je achter school in de bosjes bij Credit Union daar moesten we de rok omhoog en dan moest je snel, snel zijn want de varkens lopen achter je. Je lacht, maar het is echt serieus. Is het niet waar Kanuta?

Kanuta: Ja, het is waar.

Mirna: Ik weet niet meer dat het zo was. Ik ben wel naar Bonaire op school gegaan tot zes jaar en toen ben ik naar Aruba gegaan. We zongen ook liedjes maar ik weet zo niet meer welke dat waren maar ze waren wel allemaal in het Nederlands. De nonnen leerden ons dat. Ja, maar weet je wel je leert Nederlands op school maar thuis praatte iedereen Papiamentu.

De: Ja, het is waar. Je moest twee vingers omhoog steken om naar de bosjes te gaan. En wanneer je daar kwam en zag je heel veel mensen bukken in de klinol (holletje).

Je komt langs bij Margo en daar was een klein pad en was tussen shon Pe Juan en dan liep je daar naar toe. Kanuta die bleef op school eten tussen de middag. En Machi die maakt soep voor de school zoals sopi di iguana, sopi di mondongo (de darmen van de geit of schaa). Dat hebben ze gemaakt zodat wij als kinderen kunnen eten. Kanuta at wel op school en we kregen brood soms en melk.

Mirna: Maar ik weet nog, die melk die stinkt. Weet je, ze geven die poedermelk met brood.

Kanuta: Grote emmers melk komen naar Bonaire. Ik mocht ook niets aanraken in de kerk of meehelpen met de dienst want mijn ouders waren niet getrouwd.

Er is een meisjesschool (skol di sud) en jongensschool (skol di nord)

De: De meisjesschool heette school Sint Ludovicus en de jongensschool heet Estanislaus.

Kanuta: Ik zat in de klas van juffrouw Yuchi en elke keer wordt ze geprikt door een schorpioen. En elke keer was dan de hele week geen school.

Mirna: Waarom prikt de schorpioen Juffrouw Yuchi zo vaker zo?

De: Het was heel veel bos dat overal waren ze daar. Je moest oppassen en als je niet oppassen dan gebeurd dat. Juffrouw Yuchi gooit zo de liniaal in de richting van de kinderen zo als je niet ging luisteren.

De: Wij schreven op school met een leisteel. We kregen Nederlands op school en ook Papiamentu maar het was toch wel meer Papiamentu dat wij spreken. Maar er waren twee Soeurs en zij slaan mensen, zij slaan de kinderen. En de ene soeur die heette Caritas en de kinderen in Rincon hebben haar een naam gegeven, Soeur Cari tas (tassenhoofd).

Mirna: Er waren twee nonnen en een pastoor. Die nonnen wanneer ze komen moeten ze Papiamentu leren. Juffrouw Emma die leert die nonnen en pastoor Papiamentu. Er waren juffrouw Yuchi, juffrouw Wana, Juffrouw Joy. De vraagt aan Mirna: was juffrouw Joy niet van handwerk?

De: Er was nog een juffrouw die heette juffrouw Yuchi Albertus. Dat was de juffrouw van handwerk, die woonde in zuid.

Was het op Aruba hetzelfde als hier naar school gaan?

Mirna: Nee, het was heel anders. Aruba was, wat moet ik zeggen. De mensen waren schuw. Echt heel schuw op Aruba. De echte Arubaan heb ik het over, die was schuw. Als je op bezoek ging dan was er veel commotie maar alleen degene voor wie je kwam zou je te woord staan en niemand anders.

Op Aruba had je nonnen en priester op school.

13. Kreeg u les van mannelijke of vrouwelijke leraren? Waren zij van Antilliaanse afkomst of waren er ook Nederlanders bij?

De + Mirna: Alle juffen waren van Rincon.

Waren het op Aruba ook alleen Arubaanse mensen of ook van Nederlandse komaf?

De nonnen?

Mirna: Ja. Nee, het waren geen Arubaanse mensen. Het waren alleen maar Nederlanders. De priesters ook.

14. Woonden uw klasgenoten ook allemaal in Rincon?

De + Mirna: Ja, iedereen. De: De kinderen van playa komen niet naar Rincon om naar school te gaan.

De: Wanneer je naar de derde klas gaat dan ga je naar de Fraters. Ruby Balentin heeft mij verteld dat de Fraters de kinderen slaan en ook schoppen op de grond. De kinderen luisterden niet, ze deden onbeschoft.

Mirna: De nonnen en de monniken doen wat ze willen want niemand kon niks tegen ze zeggen. En ze durfden ook niets te zeggen. Er was geen controle op hen. Ze doen wat ze willen. Na God waren zij, denken ze. Het was vreselijk.

15. Kreeg u geschiedenisles? Weet u nog welke onderwerpen werden behandeld? Lag de nadruk op de geschiedenis van Bonaire of dat van Nederland bijvoorbeeld?

De: Er was helemaal geen geschiedenis. We kregen dat niet.

Mirna: Alles wat we kregen over geschiedenis, was over Nederland. We kregen heel weinig. Van de nonnen moet je toch meer van Nederland leren dan van Aruba, Bonaire of Curaçao. Kunnen jullie herinneren wat voor geschiedenis van Nederland?

Mirna: We kregen de provincies en hoeveel koeien hadden ze, en over appelbomen etc. We kregen ook iets over Piet Hein en over het koningshuis zoals koningin Wilhelmina en Emma. Over de slavernij heel weinig hoor, ze hoorden daar niets over te zeggen. We kregen niks meer. Dat kregen we als geschiedenis. Vroeger op Aruba moet je wel goed Engels leren. Want er was ook Lago en SO (raffinaderijen) en dan kon je werken maar als je niets van Engels weet dan kon je daar niet gaan werken.

Werden er ook liedjes gezongen op school?

Mirna: Toen ik naar school ging, kregen we Nederlandse liedjes. De liedjes herinner ik me niet zo meer.

De: Ik vond het wel leuk als aap, roos, mies en zo.

Mirna: Van de nonnen hebben we de Nederlandse liedjes geleerd. Maar we hadden ook onze eigen spelletjes die heten man rondou (een kring waarin iedereen elkaars handen vasthoudt), knoopspelletjes en ook piedra. Sommige mensen noemen het belin (jeu de boule).

De: Die spelletjes hadden wij.

Mirna: Mijn hele familie woonde in het oost van Rincon. Ik, Popo, Oei, mijn moeder, Irma, Olga (dochter Chechi Nicha) en Juliana. Wij waren de kinderen die spelen met popjes die we zelf maakten van flessen.

Waar spelen jullie precies?

Mirna: Voor de huis van Ma Binja was onze speelplek. De oudere mensen die zit binnen gesprek te voeren en de kinderen zijn buiten. Ma Binja was de moeder van jouw opa (de opa van mijn vader heette Luis Martinus Janga).

Hoe zag deze mevrouw eruit?

Mirna: Ma Binja was niet groot. Ze heeft dezelfde kleur als jij.

Wie was de vader van Luis Martinus Janga?

Mirna: Dat weet ik niet.

Ik heb ook wel eens gehoord van mijn vader dat zijn opa weer familie was van een Nederlandse familie, namelijk de familie Vis?

Allebei willen ze het antwoord geven maar Mirna heeft de overhand en zegt, laat het me je vertellen:

Martis, de vader van Matthias. De over overgrootmoeder was de tante van Cor Vis. Ma Binja is de tante van Cor. Tantan Bijela is de zus van Ma Binja. En tantan Bijela was de moeder van Cor. Er was ook Tantan Johanna en dat was ook een zuster van Ma Binja en Tantan Bijela. Tantan Johanna is de moeder van Cola Mercera en die woonde in Noord-Salinja en die is nu in het rusthuis (cas di sociogu). Wat ik mij ook herinnere was Boe Pietu, een broer. Het is dat toen ik opgroeide dat ik weet van die maar ik weet niet of er meer waren. Dit waren de kinderen van Matthias, Martis Janga was hun opa.

Ma Binja was de tante van mijn oma, zij heette Letta. In die tijd waren zij de oudste tante en als iets gebeurd met mijn oma dan komt Ma Binja, Tantan Bijela en Tantan Johanna en die komt de boel echt rechtop zetten. Ze waren gevaarlijk in de gemeenschap. Mijn oma was net als een klein kind zodat alles moest ze zeggen wat was gebeurd zodat alles netjes en goed kon worden gezegd en gemaakt worden. Dat was ook een andere tante die heette Tantan Iya die was getrouwd met een man die heette Kalachi Gutu (die man hield van papegaavis).

De: Kalachi gaat langs bij de zee. Hij vangen de papegaavis en hij gaat naar de kunukuen hij eet alles op bij de kunuk en ' smiddags laat in de middag en dan komt hij vervelend doen bij Tantan Iya (lastig vallen). En dan komt die drie weer om de rekening te vereffen met Kalachi Gutu.

Waar woonden deze drie eigenlijk?

De: Allemaal die woonden in de area van de oost. Alle stukken land in oost zijn van de familie Janga. Er was een huis dat al die kinderen heeft daar geboren. Een hele grote huis. Nu hebben ze een openbare weg op dat landgoed gemaakt. Al die zusters en broers heeft in die grote huis geboren en gewoond. Het was een gigantisch groot huis. Het was later een ruïne en toen ik kind was speelde we daar .

Mirna: Door de koppigheid van de familie is iedereen zijn eigen weg gegaan. En die huis is een ruïne geworden en blijven staan en nu is een weg over dat landgoed. Het was een gigantisch huis geweest.

De: Het was een roze huis geweest.

Mirna: Een tijdje geleden heb ik een steen van die huis gepakt.

De: Ja, dat klopt de fundering is er nog maar ze hebben een openbare weg op dat landgoed gezet.

De + Mirna: Alles was daar. Het was een familiebedrijf. De: Je kon er brood kopen. Mirna: Ze hadden twee magazijnen daar bij die huis. Onder de berg in het oost van Rincon hadden ze heel veel landgoed en ze produceerden maïs en fruit (watermeloen) en ze verkopen dat aan de Bonairiaanse bevolking. Het was groter dan de Mangazina di Rei.

De: Bij piedra di Boneiru is ook landgoed van hen. Ik herinner me niet meer maar Machi (mijn moeder) toen Boynay naar Bonaire is gekomen. Die is bij de noordkant gekomen en ze kwam

schuilen onder die grotten bij de noordkant, het is een mooie geschiedenis maar ik weet het niet meer zo goed.

Landgoed van het oost van Rincon onder de berg bij de Piedra di Boneiru en het andere landgoed was als je voor bij Santa Maria voor Rincon komt, daar hebben ze ook een landgoed.

Mirna: Bij Piedra di Boneiru was geen landgoed om te gaan oogsten. Het was landgoed voor alleen geiten en schapen.

De: Ze hadden heel veel veeteelt.

16. Hoeveel klassen waren er? Tot welke leeftijd bent u naar school gegaan?

De + Mirna: Er was klas I tot en met 6.

De, wat heeft u na uw schoolgaande periode gedaan?

De: Daarna heb ik leren naaien bij Veva, zij was de vrouw van Benicio (Dobla). Daarna ging ik bij Cambes werken. Dat was een hele goeie textielfabriek die kleding maken en exporteren in Caribisch gebied. Zij maakten van alles, pantalon, overall, hemden, lange mouw/korte mouw, rok etc.

Chabe heeft ook mensen leren naaien in Rincon, zij maakte pakken en bruidsjurken. En als kinderen gaat eerste communie enzo.

Mirna: Chechi Nicha die leren ook mensen naaien en dat was mijn grote tante.

De: Wel Nicha, zij kan goed liegen. Dat was een snelle tante.

Mirna: Chechi Nicha kon heel veel doen. Ze was snel van begrip. Maar ze blijven nooit ergens bij zitten. Ze is altijd on the run.

17. Hoe zag het Mangazina di Rei eruit?

De: Nee, Mangazina di Rei dat was in de bos en totdat Broertje Janga Mangazina di Rei heeft ontdekt was ik daar niet geweest.

Mirna: Ik heb nooit over Mangazina di Rei gehoord totdat ik een paar jaar geleden als volwassen vrouw heb ik pas gehoord.

18. Werd er iets over het Mangazina di Rei verteld op school? Of vertelde uw grootouders of ouders hierover?

De: Ja, we hebben wel gehoord dat de slaven hun provisie daar zo bewaren.

Mirna: Toen we naar school ging, de geschiedenis van de slaven hebben ze ons nooit verteld. Ze hadden het achter gehouden. En de laatste paar jaren begint het te komen. Als volwassen hebben wij gehoord dat Bonaire heeft slaven en dat wij allemaal zijn slavenfamilies.

19. Bezocht u wel eens de ruïne van het MDR?

De: Nee, want je kon het niet zien. Het was omringd door bomen. Toen Broertje Janga het gebouw ontdekte heeft hij het gebouw en het terrein laten schoonmaken en toen pas is die in zicht gekomen.

20. Beschrijft u eens een week uit uw leven

De: Ik help bij de ouderen te huis. Ook ga ik wel naar de Mangazina di Rei als toeristen komen met de boot. Er is muziek en ik houd van dansen weet je.

Mirna: Ik ben gepensioneerd. Ik maak bezoeken of mensen komen langs. Maar er is niet zoveel te doen hier. Niet zoals in Nederland bijvoorbeeld.

21. Beschrijft u eens zo'n week toen u jong was

De: Ik moest piki palu (hout verzamelen om te koken), borden wassen, mijn schoolkleding wassen, boodschappen doen etc. Ik doe deze taken op verschillende dagen. De ene dag is alleen voor water halen bij Tank ventura. Wij gingen halen bij pos di Rincon en ook bij dos pos. Wij gingen water halen en de water was bestemd voor de planten die we hadden. En er was ook een put bij Tanki ventura in de buurt en daar gingen we water halen die we gaan drinken. Het putwater was een beetje brak, een beetje zouterig.

Mirna: Iedere dag werken, ik kwam thuis dan moest ik gaan koken en in de avond weer slapen. En daarbij mijn kinderen opvoeden. Op zaterdag ging ik altijd naar de markt. Het is niet zoveel maar dat deed ik altijd. In de zomer maakten we wel uitstapjes naar andere provincies. Naar Groningen en Friesland en zo. Dagjes uit, dat deden we wel.

22. En zou u dat kunnen vergelijken met hoe uw ouders leefden toen zij jong waren?

We waren erg arm en de familie op Curaçao die stuurt brood naar Bonaire, banaan en andere fruit. De boot van Curaçao naar Bonaire komen en soms de zee is een beetje wild en wanneer de spullen komen op Bonaire dan krijgen ze gestampde bananen of de brood is te hard of de sinaasappel is verrot.

Mirna: Dus als jij die spullen krijgen, het duurt zo lang dat de spullen verrot of hard is. Het was echt niet te eten.

Mirna: Mijn ouders zijn van Rincon en mijn grootmoeder die ging naar Karpata om aloë te snijden. Mijn moeder die werkte altijd in de huishouding en mijn vader, hij was bouwvakker. En mijn vader had op een gegeven moment niet zoveel te doen want de paar mensen die een huis bouwden dat was niet zoveel.

23. Men zegt dat de mensen van Rincon anders zijn dan de andere Bonairianen en zeker dan de rest van de Antillen, is dat waar? En waar zit dat in? En hoe zou dat zo gekomen zijn?

De: Ze zeggen dat de weg naar playa die gaat met de gewone schoenen en wanneer ze in playa komen was een huis en daar veranderd ze van kleding en van schoenen. Ze konden niet met mooie schoenen aan. Wanneer ze bij die huis komen, daar zet ze die andere kleding aan.

Mirna: Rincon is bijzonder. Ik heb lang hier niet gewoond maar de gevoel van Rincon zit in mij. Ik kan het niet goed omschrijven maar ik denk dat iedereen dat zo voelt hier.

24. Ik heb wel eens gehoord dat ze zeggen dat de mensen van Rincon ook in andere dingen geloven dan wat de kerk verteld. Is dat zo?

Mirna: Ja, dat zou best kunnen. De slaven heeft hier ooit zo gewoond en de geesten die zou

hier dwalen en de cultuur is ook overgebleven. Het is niet weg gegaan. En daarom zou het wel zo kunnen zijn dat dingen die hier zijn een mysterie is die je niet kan verklaren. Bijvoorbeeld de gewoonte is als een schoen die is omgekeerd van draai die schoen want anders dan gaat iemand dood. Je mag ook niet midden in de deur zitten of na 12.00 met je kind naar buiten gaat en dat soort dingen.

De: Je hebt ook Ojada. Overal waar Kanuta ging dan komt ze naar huis met Ojada, mensen kijken naar haar met een slechte blik en dan komt ze ziek naar huis. *kanuta is een liliputter* Ojada is eigenlijk net als ogen die je kan zien en je kan ziek maken. Iemand zijn blik. Het is slechte energie, boze energie. De mensen blazen rook van de sigaar in haar gezicht. Als je een mooie jurk hebben en de mensen die kijken met boze ogen dan dat je Ojada kan krijgen. Overal waar Kanuta heen gaan, overal zeggen ze mooie kleine meisje, maar ineens moesten ze haar naar huis dragen omdat ze hoge koorts had en ziek was. Als medicijn was er hala (massage), rook (van sigaar of wierrook) en awa die blauws (kleurstof). Dat zijn sommige mensen die echt je kan kijken wowo pisa (slechte energie). Die Ojada was iets dat men in het verleden heel veel in geloven in Rincon.

Zwarte magie?

Mirna: Ik heb niet zoveel ideeën maar het kan zo zijn. We hebben de Afrikaanse cultuur hier gehouden in Rincon. Het is afkomstig van de slaven. Hierdoor kan het zijn dat we geloven in deze dingen en het heeft ook veel te maken met de bossen om Rincon.

Als slaven niet mee eens was met bepaalde dingen, vlogen ze terug naar Afrika?

De: Dat klopt, dat heb ik ook gehoord. Maar alleen wat jammer is dat zij weinig hebben gekregen over dit soort dingen van mijn ouders.

Mirna: Ik heb wel gehoord dat een slavin die mooi figuur had en mooi gezicht had, dat willen de shon haar voor zichzelf houden als vrouw.

De: Ik heb ook gehoord dat vrouwen die in de bossen gaan werken als slavin. Als ze in verwachting waren dan graven ze een kuil en dat ze in die kuil met hun buik liggen en dan krijgt ze een pak slaag op haar billen.

25. Kunt u de liederen Reimailo en Belua, liedjes die stammen uit de koloniale periode?

De + Mirna: Ja, dat zijn de liedjes van de Simadan.

26. Vertelde (uw) (groot) ouders iets over de koloniale periode van Bonaire?

Mirna: Ja, ik herinner me wel dat mijn oma die ging aloë snijden in Slagbaai. En ze gaat van maandag en dan blijft ze de hele week tot vrijdag middag en dan komen ze terug. Ze kregen dan bonnetjes en van die bonnetjes kunnen ze eten ophalen. En je kreeg standaard spullen zoals olie, meel, zout, suiker en melk. Ze moesten de spullen ophalen bij Chiku Bernabela. Die gebouw is nog steeds in Rincon, nu is een Chinees in de gebouw daar. Met die bonnetjes gingen ze de provisie halen. Ze kregen geen geld in hun handen.

Er was ook een gezegde (opa) seru a subi seru, seru a ban seru, sabanna a keda limpi (je hebt gewerkt, ik heb jouw betaald, we zijn even)

Mirna: Ja, dat klopt en de eigenaar van Slagbaai was ook de eigenaar van die winkel om je spullen te halen. Dus je werkt en al die geld blijft bij deze mensen.

Wie waren die mensen? Hoe heetten ze?

Mirna: Ik kan me niet herinneren, ik weet het niet meer.

De: Je had Shon Noel Bon Jean. Hij was een van de eigenaren. Ik ben niet even oud als hem en hij werkte en heeft zichzelf van kant gemaakt. Ik weet niet wat er met hem is gebeurd. Toen ik werd geboren heeft hij zichzelf van kant gemaakt. Machi heeft mij verteld en ze zei mij wanneer je ouder wordt dan laat ik zien waar Shon Noel zich van kant heeft gemaakt. Toen ik groter was geworden heeft mijn moeder mij daar gebracht. De plaats is, er was een regenbak en de regenbak die giet de water in een soort gat en dan moest je met een trap naar beneden en in die bak beneden daar heeft hij zichzelf van kant gemaakt met een pistool. Hij heeft zichzelf geschoten met een revolver.

Mirna: Toen ik opgroeide heb ik wel de familie Debrot gekend die bij Slagbaai was.

De: Mijn moeder heeft heel veel voor de familie Debrot gewerkt en toen ik klein was heeft mijn moeder mij mee gebracht om te spelen met die kinderen. Ik moest strikjes in mijn haar zetten en schoenen met sokken aan doen. Ik moest helemaal netjes zijn om mee te gaan. We moesten een eindje lopen en dan met de truck van Cancio Finies. En toen ik daar kwam, alle kinderen waren blanke kinderen. En ik vroeg mijn moeder: Waarom zijn al die kinderen blank? Ik was geschrokken en heb de hele dag gehuild en heb niet gespeeld met die kinderen want ik vond het raar. Ik had ook niets gegeten. Die kinderen waren wel blij dat er iemand nieuw was om mee te spelen maar ik niet. Ik vond het allemaal heel raar zo.

Wie zorgt voor de landgoed? Hadden ze speciale mensen die zorgen voor de landgoed?

Mirna: Er was een hele structuur. Er waren speciale mensen die zorgen voor de houtskool alleen, er waren mensen die alleen gingen vissen, mensen die alleen geiten slachten enz. Er waren verschillende soort afdeling.

De: Weet je wat ook goed was? De zoutpannen in Slagbaai niet die in zuid. De zout van Slagbaai was beter dan dat wij nu hebben.

Mirna: Mijn oma die vertelde dat ze slapen in de grotten als ze gaan werken. En ze staan 'snachts op om te beginnen met werken want dan is de zon er nog niet of niet zo fel. Dus de aloë snijden moet je doen wanneer het koel is want als het warm word dan snijden ze niet meer want dan gaan ze ander werk doen.

27. Men zegt dat de mensen van Rincon iedere week moesten naar de zoutpannen aan de andere kant van het eiland in de slavernij en daar dan in die huisjes woonden die er nog staan. Kunt u daar iets meer over vertellen? Hoe werden dan de voedseltuinen (landstuinen) in Rincon verzorgd?
zie vraag hierboven.

28. Men zegt dat de mensen van Rincon veel weten van kruiden, is dat zo? En hoe kwamen ze

aan die kennis?

Mirna: Dat kan ik ook niet zeggen.

Kent u namen van een aantal kruiden en wat zij kunnen betekenen?

De: We leerden het van de ouderen. Van generatie naar generatie gegaan.

Mirna: Je hebt hierba di seru, fleira, hierba salu,

De: Kokorobie, lenga di chuchubi

Wat voor gebruiken je die kruiden zoals lenga di chuchubi?

De: Ik weet het niet zo meer. Kanuta, waarvoor gebruikte je dat? *Er komt een meneer langs gelopen, Marco (Jamaco) Janga. Marco zegt tegen mijn vader, kom je langs je familie kuieren?*

Kanuta: Ze hadden ook kabuya di trankera, een touw die loopt langs het hek, shoshori, wielingsali

De: Manka man seu.

Wat is dat?

De: Die plant die groeit op de grond en je moet veel moeite doen om die eruit te krijgen.

Kanuta: De bladeren zijn net als dat van een tamarinde boom en hij groeit op de grond. De bloem is paars. Hij heeft hele sterke wortels, het is niet zo maar eruit te krijgen. Daarom heet de plant zo. Je kan het niet met je handen doen, je moet het echt met een piki doen.

De: Ze gebruiken dat als hoestdrank. Als je hoest dan gebruik je die als medicijn. Je hebt ook lubi Sali en die gebruik je om te douchen en je gebruikt het ook als je buikpijn hebt en ook om borden te wassen.

Fleira is als je maagpijn hebt, dan kan je daar thee van maken en drinken. Er zijn witte fleira en rode fleira. Je kan witte fleira gebruiken als je tandvleesontsteking hebben. Dan kan je daarmee spoelen. Er was ook eentje die basora pretu (zwarte bezem) als je buikpijn hebt. De basora pretu is dus voor buikpijn en mensen drinken het als thee om je van binnen te genezen. Er zijn heel veel kruiden. Maar nu geeft men die kruiden andere namen.

Mirna: Altijd was natuurlijk ook de aloë. En er waren mensen die de aloë gebruiken voor verschillende dingen. Sommige mensen die slikt dat in als je jezelf snijden dan kan je ook aloë erop zetten. De bescherming tegen bacteriën. Je kan ook je haren wassen met aloë en dat is heel goed.

De: Je hebt ook Puta Luwanga, dat is een kruid die op de grond door elkaar groeit, als een vlecht. Daarom noemen ze hem puta luwanga, hij gaat door elkaar net als luwanga. Shoshori is om te douchen, als jij irritatie hebben op je huid. Sangura is ook goed voor je maag. Als je een mugge hebt in je huis en je zet bladeren van die plant in je huis, alle muggen gaan weg. Ze houden niet van die plant.

Mirna: Volgens mij die muggen van tegenwoordig die zijn volgens mij niet bang voor niks. Als ze moeten aanvallen dan vallen ze toch wel aan.

De: Kanuta, weet je nog staka mohacha? Ja, ik herinner me wel

Mirna: Vroeger men gebruiken geen thee. Kruiden gebruiken men om thee van te maken.

De: Er is ook een kruid die heet bida largu (onsterfelijk). Als je iets eten en je hebt voedsel

vergiftiging dan moet je die als thee drinken. Hij lijkt op spaghetti.

Mirna: Daarom denk ik dat die mensen leven langer want er waren geen spullen met chemische stoffen er in. Die mensen die eten gezond. Denk maar als jij een vis vangen dan is dat gezond. Er waren ook niet zoveel schepen in de zee die vervuiling brengen in de zee. Geiten die eten hierba en we aten heel veel geitenvlees ook.

De: We aten ook varkensvlees en leguanen. Er wordt weinig geïmporteerd op Bonaire om te vergelijken met nu. Denk er aan er was geen koelkast dus alle vlees moet gezout worden. Varkensvlees moest gezout worden en dan maakten ze een recept met banaan, zoete aardappelen en zo. Echt lekker.

Mirna: De gele meel dat wij nu importeren die kwam eerder niet op Bonaire want iedereen had zijn eigen sorghum.

De: Ze maakten ook belenge di porko. De darmen van die varken wordt met de bloed gevuld en dan gekookt (bloedworst). Dat is echt heel goed. Chicharon ook. Chinezen maken het nog steeds voor de mensen in Rincon want ze weten dat de Rinconezen houden van Chicharon.

Mirna: Er was geen import van kip, het was gewoon lokale kip. Alles hadden we zelf hier zo. Het enigste wat wij importeren was de suiker, rijst, meel (geel + wit) dat ik mij nog kan herinneren. Misschien waren er meer maar niet zoveel .

Kanuta: Brusca was ook een kruid dat men moet drinken als thee en dat is tegen prostaatkanker. De wortel van brusca haalden ze eruit en dan koken met water en dan drink je die sap daarvan. Ook als kinderen die koorts heeft dan zetten ze het onder hun bed of onder hun kussen of ze binden de bladeren van de brusca onder hun voet.

De: Tegenwoordig als je koorts hebt dan ren je gelijk naar de dokter.

Mirna: Vroeger komt de dokter elke drie maanden in Rincon.

De: Iedereen die ging naar een consult van hem die kreeg een siroop van drop.

Mirna: Dat was alles op Bonaire, dropsiroop en aspirine. Niets meer. Wat voor ziekte je hebt, voetpijn, hoofdpijn, buikpijn, elke pijn die je kan hebben je kreeg dropsiroop en aspirine. En de watapana? Wat doen ze daar mee? Toen mijn vader klein was gebruikte hij dat als lijm op zijn vlieger en dat werkte goed.

De: Ze gebruikte het ook als medicijn als je hees bent. Dan gingen ze daar mee gorgelen. Als de watapana droog is dan komt er een soort meel eruit. Die moet je koken en dan afkoelen en dan gorgelen met dat.

Mirna: Ik ga je een ding zeggen dat wat wij hebben geleerd voor de toeristen. Watapana is de eerste product dat Bonaire heeft geëxporteerd naar het buitenland. De export ging naar Nederland en Amerika. Het gaat van Bonaire naar Curaçao eerst. Je kan met watapana ook leer looien.

De: Als je watapana gaat plukken dan moet je ze rijp, het liefst droog plukken dus niet als ze groen zijn want dan kan je er niets mee doen. Behalve vliegers plakken haha. Mijn vader heeft een keer groene watapana geplukt en hij is toen de gevangenis in gegaan want het is verboden.

Mirna: In die tijd plukken iedereen watapana en je moest het laten wegen zodat je het kan gaan verkopen.

De: De geitenleer werd ook gewegen en verkocht. Je kon dat doen bij Tavo Sint Jago.

De: De zout van Playa Frans was beter ook dan die van de salt company in zuid. Toen ze hebben die salt company in zuid-oost geopend, hebben ze die in Slagbaai laten vergaan. De schepen die kwamen de zout ophalen en hier zelf malen ze de zout voordat die weggaan. Bonaire produceert in het verleden veel meer dan nu.

De + Mirna: Ja, dat klopt.

De: Ook iets dat we heel veel naar Curaçao sturen was houtskool. Vanaf Bonaire gingen schepen vol geiten en schapen naar Curaçao, daar gingen ze die slachten en verkopen. Heel veel spullen gingen naar Curaçao.

Mirna: Zoals die watapana.

De: Er was ook een boom die we gebruiken om kleren mee te verven. De eiland had heel veel spullen toen.

29. Voelt u zich meer Rinconeese of Bonairiaan?

De: Ik voel me als een Rinconero meer omdat ik ben van hier zo. Ik hier opgegroeid en al mijn familie is hier zo. Als ik naar Playa ga dan soms dan word ik een beetje benauwd.

Mirna: Ik voel allebei want ik kan niet zeggen dat ik een Bonairiaan ben omdat ik ben Bonaire verlaten toen ik zes jaar was en naar Aruba gegaan. Van Aruba ben ik naar Nederland gegaan. En daarom voel ik me allebei maar mijn hart is bij Rincon. Als iemand mij vraagt waar ik ben geboren dan zeg ik Bonaire maar als iemand aan mij vraagt waar woon jij dan zeg ik Rincon. Allebei voel ik maar de liefde van Rincon heb ik. Ik vind het wel jammer dat het is zo gegaan omdat vroeger was anders en je had heel veel activiteiten te doen in Rincon. Iedereen ging bijvoorbeeld ook naar voetbal kijken. Iedereen nam zijn eigen stoel mee. Tijdens het voetbal had je ook mensen die spullen gingen verkopen. Alles is modern geworden en iedereen zit achter de computer of televisie en niemand doet niets. Van alles, comédie, soft ball, volleybal, handbal en nu ik vind het zo jammer dat er niets meer is. Zo kan je zeggen dat er is altijd activiteiten geweest en nu hebben ze niks.

30. Bonaire is al eeuwen een kolonie van Nederland en nu is het een officiële gemeente van Nederland. Welke periode was voor Rincon het beste volgens u en welke de slechtste en waarom?

De: Vroeger was de tijd hard toen ik jong was geweest hard. Je moest hard werken maar de tijd was goed voor Rincon. We hadden oogst en veel producten die werden gemaakt. Nu is de tijd voor Rincon moderner. Er is meer maar de gemeenschap is niet meer zo sociaal.

Mirna: Zoals ik net heb gezegd. Vroeger was er veel activiteiten, nu niet meer. Dingen zijn wel moderner geworden, dat is waar. Maar vroeger was Rincon meer waardevol.

Interview 10 Frans Booi

Interview met : “Kultura”
Officiële naam : Frans Booi
Geboren :
Datum : 25 maart 2013

Kunt u uitleggen hoe u verbonden bent met Rincon?

Persoonlijk heb ik heel wat te maken met Rincon. Om een paar punten te noemen: Ik kom van de familie Booi en Hart, ik zeg speciaal Hart want zij waren ook de eigenaars van de plantages rondom Rincon. Bijvoorbeeld de plantage Karpata, Onima en

Colombia. Dus in die zin was ik als kleine jongen vrij toegankelijk tot die territoria waarbij alle mensen die daar werkten en hun families en hun achtergrond en ook mensen van mijn eigen leeftijd, kon ik dus heel die terreinen zo’n beetje aflopen. Ik ging bijvoorbeeld klimmen van de kaumati in Onima en de rug van alle Bergen in Rincon want Rincon is een valley, een dal dus al die Bergen rond Rincon ken ik uit mijn duimpje. Niet alleen vanwege mijn jeugd of vanuit de economische bewegingen die zij allemaal deden met de sociaal-economische aspecten inbegrepen maar ook zou je kunnen zeggen toen ik in de jaren zestig als onderwijzer terug kom naar Bonaire, ga ik als eerste werken bij een lagere school in Rincon. Daar is een tijd dat de mensen die ik al ken natuurlijk kan bezoeken maar naast dat had ik ook mijn leerlingen en leerde ik hun ouders en grootouders kennen. Ik kon ze dan bezoeken in hun oude kunukjes en zei vertelden veel verhalen over Rincon. Zij hielden veel van mij omdat ik had heel veel verhalen als onderwijzer in de school. Sinds de dag van vandaag kun je nog steeds van mensen horen, de liedjes die ik ze heb leren zingen. En ook de echte verhalen van de Rinconese boer die op zijn ezel met zijn pijp en zijn muchila en zijn machete en zijn sandakoi? Weet je wel? All that stuff was in die tijd heel erg in en de liefde voor die tijd was ook omdat je van je eigen grond jezelf onderhoud. We leven van de plantage, van de geiten, van de vissen, van de vogels totolika en hasa? You know. En de iguana dus dat hele gebeuren dan als onderwijzer met de jeugd en hun ouders en grootouders dan, kan je je voorstellen dat ik dan echt een goeie bron ben. Om het eerlijk te zeggen.

Woonde uw ouders eigenlijk ook in Rincon?

Nee, ik woonde niet in Rincon. Mijn ouders woonde in Playa. Ik ben ook hier geboren, in het centrum van de stad. Ik ben een muchi playa. Ik ben opgegroeid bij de zee, dag in dag uit zwemmen en spelen in de zee en met de netten van de vissers die vis binnenhaalden. En we gingen met roeibootjes heen en weer. Je moest wel altijd 18u thuis zijn want anders kreeg je goed op je donder van je pa. Dat soort dingen maar aan de andere kant als we naar de kunuku gaan, dan gingen we naar Karpata, Colombia en Onima. We gingen dan naar Rincon. We gingen dan naar het zuiden in plaats van naar het noorden. Ik ben als jongen opgegroeid in Playa maar ben dus ook geregeld geweest in Rincon. Heleboel van mijn beste vrienden en mijn liefdesverhalen zijn uit Rincon afkomstig. Nou dit alles is dus in een notendopje wie Frans Booi is.

Vroeger in de jaren zeventig werd ik een beetje te populair vanwege een radioprogramma die ik dus elke week hield. In het radioprogramma ging het dan over geschiedenis, filosofie, kennis van de natuur en ook vooral je zou kunnen zeggen artistieke uitingen zoals literatuur, het begrijpen van poezie en het citeren van verschillende Bonairiaanse schrijvers. Die programma heette Kultura di Boneiru! En het begon met KULTURA! KULTURA! KULTURA DI BONEIRU! Toen is iedereen mij Kultura gaan noemen. Ik was ook van de verkennerij. Ruby Valentin was de hoofdman van de verkenners in Rincon en Hofman in Playa. Op een gegeven moment hadden we uitwisselingen. Maar in de groep van de jongens van Rincon waren er ook een aantal jongens die heel vrijgevochten waren. Zoals George Kultura, hij zei ik wil mijn eigen verkennersgroep maken. Hij vormde een groepje. En zo gingen ze rondlopen op Bonaire en Klein Bonaire. Ik hielp ze ook met heel wat kennis over het verleden. Ik was goed bevriend met George Thode zijn moeder, Anna maar ook met een heleboel andere vrouwen in Rincon zoals ook van de familie Winklaar en dus Today. Je noemt de namen en ik verwijs naar hun ouders. Ook jouw familie, de Jangas. Niet alleen de Janga in Rincon maar ook in het zuiden van Tera Kora zoals Jantchi Janga, dat zijn hele speciale familie voor mij. De radioprogramma ging zo dat elke week kwam ik met een verhaal over een avontuur van een van de families. En de mensen die hielden daarvan maar daarnaast had je die karakter van de boer.

Om een lang verhaal kort te maken maar toch dat je weet wie Frans Booi is. Ik was goed bevriend met Broertje Janga, Nemencio en Felipe. En op een gegeven moment zei George Kultura, je moet jezelf ook een beetje goed registreren en noteren zo dus je moet je groep een naam geven. Verkenners is een Nederlands woord so we namen een echt Bonairiaans woord, Kana do di mundi en dat werd Kadimo. George had zijn eigen insignes en uniform van Kana do di mundi. En het was anders dan de echte verkennerij want die moesten naar de kerk elke woensdag, en dat was niet voor de andere groep. Dat was niet voor hun. Zij zijn meer vrijgevochten. En toen werd George ook Kultura genoemd. En dan had je Papi Cicilia en dat was een assistent van mij. Die ging ook op een gegeven moment in de radio verhalen lezen maar dan kwam een ander verhaal want in de jaren zeventig publiceerde ik een grote keuze uit de verzameling van manuscripten, die gingen over mythologie. En het boek heette Boynay Tey. En dan werden de verhalen ook op de radio voorgelezen. De mensen waren heel erg geïntereiseerd in de Paguillermo? En dat is de man van de kunuku en de vissers. En Boynay, de mythologische figuur van Bonaire en dan gingen we dus in een richting van niet alleen geschiedenis maar ook filosofie en mythologie. Iedere gemeenschap heeft zo zijn mythes en legends en hun fabeltjes. Onze literatuur is geen Nederlandse literatuur of Spaanse, of Engelse o nee. Onze literatuur is Papiamentu literatuur. En de Papiamentu literatuur heeft ook zo zijn eigen mythes, ook zijn legends. Maar die waren meestal oral en niet ten boek gesteld. Met uitzondering van een dame die kwam van Curaçao en die dacht dat alle verhalen eens een keer gebundeld worden, dat was Nilda Pinto. Zij stelde de verhalen van Copanansi ten boek. En dan kwam ik met de mythologie van Bonaire.

Weet u ook wanneer Karpata gebouwd was?

Wij praten negentiende eeuw. Ik heb een specialisme op het gebied van de architectuur zoals Julisa dat nu weet. Ik weet veel van de bouwstijlen en de architectonische vormen van de gebouwen hier op Bonaire. Wij hebben hier op Bonaire een endemische architectuur wat betekent dat Bonaire heeft bepaalde vormen in bouwstijlen die alleen hier voorkomen. Het is echt Bonairiaans. Om die vraag over Karpata te beantwoorden, beginnen we een beetje over Karpata te praten. Karpata, als je naar die gebouw kijkt, dan bestaat het uit drietal types. Je hebt casi Halla, Casi Caha, en Casi diadrei? Je ziet de bouwstijl van casi Cabes ook erbij, dat is een huis die zadeldakhuis wordt genoemd zoals de slavenhutjes bijvoorbeeld. Je hebt bijvoorbeeld ook de kerken op Bonaire en de daknok die loopt exact oost-west. De kerken werden allemaal gebouwd, ze hadden een Romaanse architectuur, zodat het altaar in het oosten was en als je dan in de kerk zat dan zag je in het westen door het raam de zon opkomen, de glorie van de heer. Het was ook handig omdat op deze manier kreeg de smalste gedeelte van het gebouw ook minder straling van de zon dan als je het dus noord-zuid zou gaan zetten. Karpata die had dus een cas di Cabes en een cas di Halla. Later zijn er dingen bij gebouwd die helemaal rond gingen waardoor de Cas di Caha werd toegevoegd. Door de tijd heen zijn er verschillende aanpassingen geweest. De verschillende bouwstijlen horen bij de verschillende perioden. De oudste is de Cas di Cabes. Dat soort bouw zie je ook nog in Playa, de muziekschool weet je wel. Ik zou zeggen begin negentiende eeuw.

Toelichting Claas Schotborgh die verwijzing maakt naar 'landhuis' en maïs ziet groeien.

Bedoelde hij Karpata misschien of toch Mangazina di Rei?

Het kan Karpata in ieder geval niet geweest zijn want daar is geen grond geschikt om maïs te laten groeien. Karpata is vernoemd naar de plant die daar veel groeit, die ze gebruiken voor laxermiddel. Je kan de planten nog zien als je daar bent. En later heb je in de geschiedenis van de slavernij op Curaçao dat een van de grote leiders in de opstand Bashan Karpata werd genoemd omdat hij te maken had met Bonaire. Soms wordt gezegd dat Tula is de grote held van de liberashon die slavernij op Curacao omdat Tula ook familie had op Bonaire.

We hebben het nodig dat de mensen die van oorsprong de slavernij diep in hun bloed hebben moeten verwerken van hun geschiedenis. Ze hebben te weinig van hun zelf, ze weten te weinig van hun geschiedenis nu. Mijn familie was ook een gedeelte slaaf. Het uitgediept en verteld worden. En er moeten ook boeken geschreven worden. Er zijn er al een paar om het niet onder boeken of banken te schuiven maar zijn allemaal elke keer opnieuw, een of andere professor, antropoloog of bioloog of iemand die geschiedkundig onderzoek pleegt en dan gaan ze kijken naar de oude boeken zoals Wassenaar, Hartog. Alles wat hun schrijven is een herhaling. Helaas heeft Bonaire ook heel veel geschiedenis verloren. Veel documenten lagen bij de bisschop in zijn palacio maar die hebben ze in brand gestoken. Veel informatie van de priester is verloren. Ken je ook Monseigneur Niewindt?

Ja, ik heb zijn boek gekregen om door te nemen.

Oke, heel goed want als je die boek bestudeert dan moet je ook kijken naar het werk van Johan te Welscher. Hij kwam hier met zijn zusje. Hun zijn in Rincon gebleven en hij heeft ook langer dan any pastoor in Rincon gewerkt. En de Welscher is gestorven in Nederland in een plaatsje dat heet Zevenaar. Ik heb zijn graf bezocht en ook zijn archieven daar bekeken. Zo weet ik het een en ander over de Welscher. Hij is verbonden met een Duitse familie die ook hierheen kwamen dus dat is allemaal met elkaar verweven. Zijn zusje heette Marietje. Monseigneur Niewindt heeft hem tot priester gewijd. Hij is heel erg jong hier gekomen. Deze priester heeft heel wat betekent voor Rincon.

Ik zou je ook nog heel graag wat willen vertellen over het ontstaan van Rincon en het ontstaan van de bevolking en dat is heel belangrijk om dat niet voorbij te laten gaan. Je moet niet alleen in de slavernij of de plantage economie duiken maar kijk ook naar het begin. Ik ben me er zelf heel veel in gaan verdiepen. En toen lette ik er op hoe een dorp in deze region vroeger werd gesticht, in het algemeen. Het stichten van een dorp was een Europees gedoe misschien niet zo'n mooi woord maar het is gewoonte om wanneer je een dorp gaat inrichten begin je met een kerk. Naast de kerk komt dan een plein en op dat plein heb je misschien ook een school en een begraafplaats. En dat zie je dan in verschillende dorpen in Europa. Maar vanwege het feit dat iedereen in Rincon altijd vraagt, wanneer is in Rincon ontstaan, dan is het antwoord in de Spaanse tijd. Het woord in Rincon zegt het al, het is Spaans. Je kan er moeilijk vanaf gaan en zeggen nee het is niet Spaans maar Nederlands bijvoorbeeld. Maar nee nee het is echt Spaans begonnen. En in Rincon, toen ik nog een jongen was, werden op de speelplaats liedjes gezongen door de meisjes. En dan hielden ze elkaar zo vast, net zoals bij de Simadan. Je had een rij van ongeveer twintig meisjes en dan daarvoor weer een rij meisjes. En dan zongen ze zo uit het hart en dan liepen ze zo van voren naar achteren en naar de zijkant. Ma bai skol, kua skol? Skol i soeur, kua soeur? Soeur Luciana, kua Luciana, Luciana di rey, kua rey?, rey di Hispanja, Hispanja duka, kua duka? Zo hoor je, rey di Spanja. Je hoort de naam van die Soeur, Luciana en je hoort ook koning. R van Rey. I have an opinion about this subject but it is my interpretation and each interpretation is subjective but every interpretation has to be substantiated.

Ik heb me gefocust op de Indo-Amerikaanse mythologie van de indianen. Ik heb gekeken naar de Caiquetios, Waraus, Tainos, van Inca's en de Azteken en ga zo maar door. Dan krijg je een serie van Indiaanse stamculturen die dan hun verhalen en mythes zo'n beetje hebben verzameld op de Caribische eilanden waardoor je zo'n mythologie krijgt. Dat begint eigenlijk veel ouder dan 3000 jaar geleden. Maar dat geldt niet voor het dorpje Rincon, Rincon was dus in de tijd van de Spanjaarden en die zijn hier voor het eerst gekomen in het begin van de zestiende eeuw. Colombus was al eerder aangekomen. Hij was al geweest in Trinidad en van daaruit naar het schiereiland van Wartera, weet je wel daar dichtbij Aruba. De hele kust daar werd genoemd, de parelkust. So when people in Spain, when they to made the people very anxious and to get their attention that they need to be rich and have more prestige. And than

they are looking for certain things and one thing is what the Portuguese have. They went to Africa. They took this King, King Meliza is a representation of a big pile of gold. So, this African Kingdoms were very rich and these guys were trading with the Portuguese but the Portuguese keep going because they are looking for a way to get to India. The Spaniards think that if the Portuguese can get gold already in Africa, we need to get some of ourselves as well. We need to go to India, China, Japan etc. to acquire wealth. And in this mindset comes in Columbus. Columbus is on a strange mission because he is a big believer in the proclamation of pan-christianism. The whole world has to be conquered by the Christians. Ik zeg, pan-christianism want zo is mijn terminologie maar die begint dan in hetzelfde jaar als dat de Spanjaarden zijn gekomen dat ze de Moor helemaal uit Spanje hebben kunnen verslaan. Al die politieke macht van de Moren worden weggevaagd door de verovering van de beroemde stad Grenada. Grenada is een belangrijke stad en de verovering is een van de belangrijkste prestige zaken van de Spaanse geschiedenis. Als Colombus hier bij een eiland komt en het veroverd dan wordt het echt meenens. Aan boord van deze verkennistochten zitten al heel veel jongens die uit die oorlog tegen de Moren komen. Colombus met dit prestigegevoel onderschrijft zijn documenten bijvoorbeeld met drie S'en. Beide kanten van de S'en heeft een punt en elke S beschrijft de drie-eenheid van God. Heilige Geest, Vader, Zoon. En daaronder staat de drager van Christus, Christopher Forensus en dan Amen. Colombus had echt een missie om de wereld te veroveren en zijn geloof te verspreiden, het moest de Islam verslaan. Colombus dacht wij zullen dat bereiken want wij hebben zelf al de Moren verslagen. Nou dit was zijn spirituele ideologie, een drijfveer dat de Spanjaarden bewogen. Dit heeft ook te maken met waarom Grenada, Grenada wordt genoemd en Trinidad, Trinidad. Maar.. Wat heeft Colombus nou te maken met Rincon? Dat ga ik nu voor je uitzetten zodat je daar straks ook zelf naar kan kijken.

Het heeft te maken met de magische macht van het kruis. Dat is alleen maar te begrijpen, als je kijkt, wanneer Grenada valt dan hebben de Spanjaarden voor Grenada een kruisweg. Daar bouwen ze een vesting om heen. Daarbinnen kan je zien de kruisvorming. Dit konden de mensen vanaf een afstand dan ook zien. En het liet zien, dit zijn wij! Wij vertegenwoordigen het kruis. Het kruis is de symboliek van het pan-christianisme, het is een symbool. Toen Grenada viel, hadden ze die vesting een naam gegeven, namelijk Santa Cruz. Santa Cruz is het symbool van christianisme gevoed door Spaans idealisme om het Christendom uit te breiden. Santa Cruz is in de vorm van een + en je kan overal in de wereld tekens tegen komen die je kan herkennen aan het Christendom. Op Aruba heb je Santa Cruz, je hebt families die heten Cruz. Overal waar Spanjaarden zijn geweest, vindt je plaatsen die heten Santa Cruz. Ook in de Verenigde Staten kom je bijvoorbeeld Santa Fe tegen.

Wanneer de Spanjaarden op Bonaire komen willen ze meteen weten wat is een strategische plek en waar kunnen we water vinden. Ze zijn niet alleen opzoek naar water voor hun schepen of voor hun zelf. Ze zijn opzoek naar iets anders, naar iets legendarisch. Ze weten niet precies waar, hetzij in Polen, hetzij in China, of Scandinavië maar er moet een soort waterbron zijn.

Het verhaal was dat er een waterbron zou zijn, een soort Fountain of Youth oftewel Awa kurandero. Dit water zou alles kunnen genezen. Dan krijg je ook dat verhaal van die eenhoorn en was dan met het water in aanraking geweest en het water kon dan hele dorpen genezen. Iedereen kon het water drinken en het water geneest de zieken. Zo zijn er vanaf de Middeleeuwen vele verhalen die te ronde gaan over dit soort legendes.

En dit is wat de Spanjaarden horen over Bonaire, ze horen dat er op Bonaire is een vreemde bron in een grot en dat water dat geneest je. Broertje Janga heeft dit ook heel vaak verteld. Bonaire was dus een geheime plaats, alleen de koning mag hiervan weten en niemand anders want anders gaan anderen het veroveren. Bonaire becomes a place where you can discover a secret island. You better keep it secret and only tell the main quarters in your home country. The Spaniards have maps, where they have drawings of the island. The secret place is not mentioned but one thing is and that is Rincon. Dan wanneer de Spanjaarden uit Rincon komen naar Playa ontdekken ze iets vreemds namelijk Porta Spaniol. Dat is bij de grote vlakte, Sabana di Piedra Cruz. Als je komt op die grote vlakte, aan weerszijden staan er heel veel bomen. Echt hele hoge bomen en die staan zoals je in Nederland dat noemt, een laan. Ze vormen over een lang stuk een tunnel, het maakt een boog. En zo'n boog is een Spaanse stijl. En daarom heette de plaats Porta Spaniol. Nog veel belangrijker is wanneer de Spanjaarden die dal binnen komen, dan ontdekken ze de indianen. Ze hebben een plekje op de rots waar een kruis staat. Ze noemen het plekje niet Santa Cruz maar juist sabana di piedra Cruz. Het is niet zoals de Cruz van Santa Fe of de +, het is juist een T-kruis. The Spaniards see that the Amerindians are putting a lot of their devotion towards this T-cross. That is the trigger and powerful thing about the holiness of the island of Bonaire and especially the holiness of Rincon. Because Rincon is a name which represents the Santa Fe cross which they use when they conquer other foreign places. And the queen in this period in Spain was Isabella (Castille). In Rincon heb je dus niet de vier algemene kruizen maar je hebt vier potjes die wea, potchi di bruwa. Dit vindt je ook weer terug in het schild van de familie van Rincon. Deze familie kwam uit Puerto Rico naar Bonaire, ook opzoek naar die bijzondere fountain, waterbron. De familie ook van Ponci di Leon waren opzoek naar het bijzondere water. Op een gegeven moment kwamen ze op Bonaire iets tegen dat ze zich nooit hadden voorgesteld. Een kruis, een in de natuur gevormde kruis. En deze mensen die gingen daar bidden. Dit had een enorme invloed op de Spanjaarden en hoe ze over Rincon dachten. Wat interessant is dat op de boot van Amerigo Vespucci en Alonso de Ojeda, de priester die aan boord was, was een Franciscan. En de Franciscanen, die gebruikten van oudsher het T-kruis. De T-kruis die hebben ze overgenomen van St. Antonius. Hij was een heilige want die zorgden voor de melaatsen. Hij gebruikte het T-kruis om de mensen te genezen. Ze noemen dat de tau? Net zoals Julisa nu weet de T-kruis is de tau. De tau is gaat heel ver want dat is zelfs van de tempeliers en zelfs tot in de sterren. Daar heb je ook de constellatie van de sterren die tau → tauros heet. Zo naast de stier in de sterren heb je de Orion en de drie Koningen. Deze koningen waren zeer geeerd in de folkore verweven van Puerto Rico en in dat van de Spanjaarden over het algemeen. Het was ook belangrijk bij de Piedra Cruz want mensen gingen daar veel bidden en ook werd vaak een

heilige mis opgedragen. En boven je zag je dan Orion en dan Tauros en de ster Aldibaran en naast Piedra Cruz heb je dan nog die weg naar de geheime bron, Fontein. Die kant hebben ze dan genoemd Kachi baka. Dat betekent tauros. Bonairianen noemen het nog steeds Kachi Baka. En dan op die weg naar Fontein zie je twee rotsen en 1 rots valt heeft de vorm van een driehoek en vormt de letter M omdat het tussen twee stenen in ligt. De M van Maria, moeder Gods. Die plaatsen zijn nu vergeten en ik zou ze graag willen restaureren. Broertje Janga en ik hebben heel wat gedaan op dit gebied. En de T-kruis was zeer belangrijk en ook de Franciscanen. De Franciscanen die heel veel heeft gedaan voor de slaven was Bartholomeus de las Casas. Bartholomeus is een naam die aan Las Casas gegeven is omdat hij een apostel van Jezus is. Jezus noemde hem de man die zat onder de vigusboom. Bartholomeus apostel was de eerste ontdekkingsreiziger die op reis ging en het verspreiden van Christendom op zich nam. Hij ging ook naar India en daar is hij als martelaar gestorven. Hij werd daar gevlid. Las Casas is een matroos geweest van Columbus en zijn zoon werd Bartholomeus genoemd en hij is de belangrijkste persoon geweest die geschreven heeft over de slaven. Hij schreef ook hoe de Spanjaarden huis hadden gehouden. De koning van Spanje was eigenlijk niet blij dat de Spanjaarden, als christenen zich zo gedragen overzee. Je slaat mensen tot slavernij, je exploiteert ze en behandelt ze slecht. Las Casas heeft echt, voor hem heette een bisschop Montesinos. Las Casas is heel belangrijk als Franciscanen voor de indianen. Hij sticht twee kloosters aan de Venezulaanse kust en de ene heette Kubana en het andere klooster heette Santa Fe. De Spanjaarden hadden toen goede betrekkingen met de Indiaanse stamleiders allemaal en het ging allemaal fantastisch totdat op een gegeven moment Alonso de Ojeda komt. Hij begon met de export van parels en die had meer indianen nodig om parels te duiken en kwam en zei toen ik neem geen werknemers of mensen die ik ga inhuren maar hij sloeg ze tot slaaf en zo de indianen waren boos geworden. Alonso de Ojeda is een Spanjaard en dus die indianen dachten de las Casas en al die andere zijn ook Spanjaarden. Ze zijn allemaal hetzelfde, ze doen ons zoet houden maar ondertussen... *schoonmaakster heeft een vraag*

Zo wanneer de Franciscanen de indianen en hun natuurlijke geloof zien rondom die T-kruis dat het erg belangrijk is. Ze herkennen het kruis in St. Antonius en het is ook geen toeval dat de kerk St. Franciscus hospital wordt genoemd. Dus dit alles was al aan de gang maar dan komt het dorp en de valley er om heen.

De valley is rijk aan goede grond, je kan er goed op bouwen, er is goed afwateringssysteem die om de hele valley heen ligt. Het water komt terecht in een dam bij Onima. En gaat dan daar zee en die uitmonding heet Boka Onima.

Wanneer de koning hoort van Las Casas van alle slechte dingen die de Spanjaarden doen, mensen uitmoorden, tot slaaf maken en ze proberen ziek te maken. Het aanpassen van de Spaanse wereld met dat van de Indiaanse wereld is een beetje moeilijk. De Moren hadden bijvoorbeeld de polygamie. Die hadden bijvoorbeeld ook een harem. De Spanjaarden dachten van dat willen wij niet, wij zijn Christenen. Wij hebben 1 vrouw, nou ja officieel hebben wij 1

vrouw. Maar als ze naar de Cariben komen dan zien ze iedere Indiaanse visser met wel vijf vrouwen. Een indiaans opperhoofd had wel twintig vrouwen. En die vrouwen deden heel veel. Het bewerken van de grond, vissen verzamelen met uitzondering van schelpen want dat doen de mannen. Dus de Spaanse mannen die hier komen worden omgeven door allemaal mooie naakte vrouwen om het zo maar te zeggen. En voor je het weet denken ze, ik doe het maar raak met al die vrouwen. En natuurlijk krijg je dan gauw problemen. En daardoor krijg je de vijandigheid tussen deze twee groepen en zelfs kinderen werden vermoord omdat ze niet gewild zijn doordat ze verwekt zijn door de spanjaarden. En Las Casas die dat observeert, hoe een prachtige beschaving wordt verwoest door de Spaanse woestelingen. De Spanjaarden die ook kwamen naar de eilanden waren ook ex-oorlogvoerders. Voor hen was alles nog oorlog, ze wilden uitbuiten en geweld gebruiken. Maar hoe krijg je dan een samenleving waar de Indiaanse cultuur samengaat met dat van de Europese om dan zo een volk te stichten en dat is een groot probleem. En als Las Casas dit dan helemaal uitdokterd bij de koning in Spanje dan komt hij terecht bij het Gerechtshof. En een belangrijke rechter is Suazo. Suazo komt samen met Las Casas om die nieuwe dorpen te gaan stichten. Je gaat kijken waar is noord en waar is zuid, ze keken naar de cardinal alignments. De kerk wordt eerst gebouwd en die moet richting het oosten zijn en de toren kan natuurlijk wel in het westen staan omdat je daar de kerk binnen kan gaan maar in het oosten staat het altaar. In Rincon krijg je dan het eerste kruispunt met een kerk, misa di Rincon. Dit wordt het centrum dat is gelegd voor het toekomstige dorp. Maar nog steeds is het zo dat al deze acties wettelijk vastgelegd moesten worden. Op een gegeven moment krijg je in 1512 in Spanje, dit was niet alleen om alles vast te leggen maar ook om de geweldadigheid tegen te gaan. Het heette de encomiendas, the law burgas. En als je kijkt naar deze regels, zijn het al die regels die zeggen hoe de Spanjaarden zich moeten gedragen tegenover die indianen en hoe ze dan samen kunnen leven tot een gezonde gemeenschap. En daardoor ook te komen dat ze het Christendom gaan geloven.

Er was ook een indiaan die heette Hatwe en die had kerk aangevallen en zo werd hij gepakt en de Spanjaarden zei tegen hem, je kan je zonden opbiechten en naar de hemel gaan of we maken je dood. Hatwe zei, voordat ik mijn keuze maak wil ik iets weten. Die man daar met die baard en zijn helm, gaat hij en al die anderen ook naar de hemel? De priester zei ja natuurlijk, zij hebben ook het recht om te biechten en over hun zonde te vertellen en dan krijgen ze vergiffenis. Je bedoeld dat ik dan deze mensen weer ga ontmoeten? Oh nee, verbrand mij maar. Ik wil niet biechten, ik ga liever naar onze eigen hemel waar ik mijn voorouders zie. Ik ga naar de sterren.

Maar verder in een encomiendo is het belangrijk dat als er een kerk wordt gesticht er een jongen uit de samenleving wordt gehaald en die krijgt dan les in de taal en wordt opgenomen in het klooster van de kerk. Hij kan het dan weer verspreiden in de rest van de indiaanse gemeenschap. Zo gaan ze langzaam het Christendom overdragen naar deze mensen.

telefoon gaat

Dankzij de Piedra Cruz idee en dankzij het idee van het Heilige Kruis en al die dingen meer is

dat Rincon is een van de eerste encomiendas. Maar het was een geheime plaats want je vertelde het niet aan anderen. Alleen koning Fernando en koningin Isabella. Isabella was heel nauw met haar biechtvader en hij heette Sisneros. Hij was ook een Franciscan. Hij werd later ook aartsbisschop van Toledo. Als je goed kijkt dan wilden de Spanjaarden echt een encomiende stichten en een gebied in handen krijgen dat ze echt konden koloniseren. Maar niet om alleen maar te avonturieren en te verwoesten.

Ik zal je anders even een boek laten zien.

Als je kijkt in Puerto Rico, daar waar ook de familie Rincon vandaan kwam. Daar heb je een dorpje dat ook Rincon heet. In 1501 gaat Las Casas naar Spanje met de geheime cartografie en hij publiceert het alsof het Spaans is, Mapa Mundi. Wel op die kaart heb je nog kustlijnen waar geen Spanjaard ooit is geweest. Ah wel waar hebben ze die informatie vandaan? Omdat ze dus contact hadden met de indianen. Rincon dateert van 858 na Christus.

De indiaanse Shima, dochter van indianenkoning van de Caiquetios Manaure, werd mee naar Spanje genomen. Ze was een goede astroloog en kon voorspellen wanneer regen kwam en wat de sterren betekenden. Ze bleef een aantal maanden in Spanje en leerde de taal en ook een beetje van het evangelie en zij vertelde koningin Isabella dat een groot deel van de indianen waren verkocht en weg waren gehaald ook vertelde ze over haar geloof. In het jaar 1501 vaardigde Isabella een ordenance uit, ordenance di Egitá om al die indianen die door Christóbal Guerra waren opgepakt en verkocht, terug te brengen naar Bonaire en sommige moesten naar Curaçao. Maar het moest geheim blijven en waarom deed de koningin dat? Dit is erg belangrijk in de geschiedenis van de indianen, de Cariben en dat van de Spanjaarden. Het is interessant om de latinesering van Zuid-Amerika te bestuderen.

inmiddels is er heel wat tijd voorbij en men. Booi heeft andere verplichtingen. We spreken af om een week later weer een gesprek te hebben. Dan zou men. Booi ook nog meer vertellen wat hij van vroeger weet van de plantages. Helaas kon dit niet doorgaan

Image 1: A Bonairean Indian woman, date unknown

Muhé boneriano riba buriku trahando sombré.

Image 2 Salt was transported with the help of wheelbarrows

Image 3 The women would help each other plant seeds on the *kunukus*

Image 4 Abraham Jacob Neuman, one of the private investors in the nineteenth century

Image 5 Julio (Bò) Herrera, the owner of the plantation which was later known as Washington Park

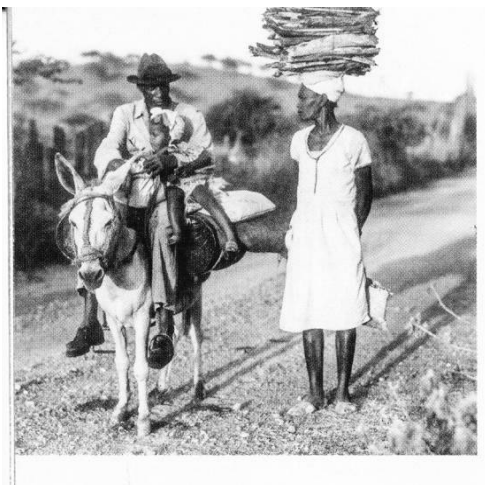
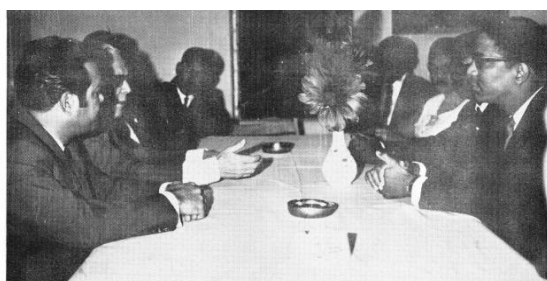

Image 6 How transport used to be organized. The donkey is also carrying a wooden barrel used to transport water

Bezoek van Z.E. Gouverneur N. Debrot.
Bishita di Z.E. Gobernador N. Debrot.

Best geslaagden met lerares.
Esnan cu a slag miho cu nan maestra.

Poppenkast.
Poppenkast.

Klaar voor de start.
Cla pa start sali.

Image 7 activities that were organized in the community of Rincon in the 1960s and 1970s.

Image 8 The building where the priests and nuns lived during their stay in Rincon.

Image 8 The St. Ludovicus school which was located next to the church. There were no doors between classrooms

Image 12 Community of Rincon dancing the *wapa*, date unkown

Image 13 Community of Rincon dancing the *wapa*, April 2013

Fiesta di Maskarada

Image 14 People are dressed up during the festival of the Maskarada

9. Bibliography

Books:

- Akker, van den C., 'Het verwachte einde. Tijd, geschiedenis en verhaal', in M. Grever and H. Jansen (eds.) *De ongrijpbare tijd. Temporaliteit en de constructie van het verleden* (Hilversum 2001).
- Bastian, Jeanette Allis, *Owning Memory: How a Caribbean Community lost its Archives and found its History* (Westport 2003).
- Billig, M, *Ideology and opinions. Studies in Rhetorical Psychology* (Worcester 1991).
- Broek, Aart G., *De Geschiedenis van de politie op de Nederlands-Caribische eilanden, 1839-2010 Geboeid door macht en onmacht* (Amsterdam 2011).
- Grovestins, W.A.S. and W.C. Boey, 'Negentiende eeuwse rapporten [...] betreffende het eiland Bonaire', in Maritza Coomans-Eustatia, Henny E. Coomans en To van der Lee (eds.) *Breekbare banden. Feiten en meningen over Aruba, Bonaire en Curaçao na de Vrede van Munster, 1648-1998* (Bloemendaal: Stichting Libri Antilliani 1998) 167-191.
- Booi, Frans, *Boynay Tey: mythologia bonaireano* (Bonaire 1997).
- Burke, Peter, *Cultural Hybridity* (Cambridge 2009).
- van Buurt, G. en Sidney M. Joubert, *Stemmen uit het Verleden - "Indiaanse woorden in het papiamentu"*, (Alphen aan de Rijn 1997).
- Goslinga, Cornelis Ch., *The Dutch in the Caribbean and in Surinam 1791/5-1942* (Assen: Van Gorcum 1990).
- Hartog, Johan, *A Short History of Bonaire* (Aruba 1975).
- Hartog, Johan, *De forten, verdedigingswerken en geschutstellingen van Curaçao en Bonaire : van Van Walbeeck tot Wouters, 1634-1942* (Zaltbommel 1997).
- Hartog, Johan, *Geschiedenis van de Nederlandse Antillen: Bonaire van Indianen tot Toeristen* (Netherlands Antilles 1954).
- Helman, Albert *Cultureel mozaïek van Suriname* (Zutphen 1977).
- Jong, L. en D. Boersema, Douwe Aafko, Anne Boersema, *Kingdom of the Netherlands: in the Caribbean 1954-2004* (Amsterdam 2005).
- L.N. Lim, *Volksmuziek van Bonaire – Veranderingen in rol en vorm in de periode 1950-1995* (UVA augustus 1997).
- Menkman, W.R., *De Nederlanders in het Caraïbische zeegebied* (Amsterdam 1942).
- Mintz, Sydney, *Three ancient colonies; Caribbean themes and variations* (Cambridge MA 2010).
- Nooyen, R.H., *Het volk van de grote Manaure – De indianen op de gigantes eilanden* (Willemstad 1979).
- Omi, Michael 'The changing meaning of race', in Neil J. Smelser, William Julius Wilson and Faith Mitchell (eds.) *America Becoming: Racial Trends and their consequences Volume I* (Washington 2001).
- Palm de, Julius Phillip; G.A. Abbad et al., *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen* (Zutphen 1985).
- Roessingh, M.P.H., Cornelis Goslinga, *The Dutch in the Caribbean and on the Wild Coast 1580-1680*. (Assen 1971)
- Römer, René A., *Cultureel mozaïek van de Nederlandse Antillen: constanten en varianten* (Zutphen 1977).
- R.V. Rosalia, *Tambu – De legale en kerkelijke repressie van Afro-Curacaose volksuitingen* (Zutphen 1997).

- van Stipriaan Luiscius, Alex, *Vragen van een basketbalplein, antwoorden van een watergodin* (Rotterdam 2000).
- Verhoeven, Nel, *Wat is Onderzoek?* (Den Haag 2007).

Dissertation:

- L.A.H.C., Hulsman, 'Nederlands Amazonia : Handel met indianen tussen 1580 en 1680', dissertation for the Faculty of Humanities (Amsterdam UVA, 2009).

Journals:

- Allen, C., 'Creole: the problem of definition', in *Caribbean Quarterly*, Vol. 44(1998).
- Erasmus, Zimitri, 'Creolization, colonial citizenship(s) and degeneracy: A critique of selected', in *Current Sociology* 59 (2011).
- Klomp, Ank, 'Politics on an 'unprofitable' island: resources and gatekeepers on Bonaire, N.A.', in *West Indische Gids* vol. 53 n. 01 (1979).
- Klomp, Ank, 'Het 'oude' Bonairiaanse woonhuis', in *West Indische Gids* vol. 54 n. 01 (1980).
- Meeteren, van N., 'Bonaire in het begin der negentiende eeuw', in *West Indische Gids* vol. 30 n.01 (1949).
- Mintz, Sidney W., Richard Price, *De geboorte van de Afrikaans-Amerikaanse cultuur* (KITLV 2003).
- Palmié, Stephan, 'Creolization and its discontents', in *The Annual Review of Anthropology* (2006).
- Panhuys, JHR. L.C. van, 'Folklore van Bonaire', in *West Indische Gids* vol. 16 n.01 (1934).
- Richard Price, 'The Miracle of Creolization: A retrospective, in *New West Indian Guide* vol. 75 n. 1&2 (Leiden 2001).
- Scott, David, 'That Event, This Memory: notes on the Anthropology of African Diasporas in the New World', in *Diaspora* (1991).
- Tomlinson, J., 'Cultural globalization and cultural imperialism', in M. Ali (ed.) *International communication and globalization* (London 1997)

Papers:

- Amigoe di Curaçao, 54ste jaargang, woensdag 6 oct. 1937 no. 2886, Bonairiana.
- Marius Bremmer, 'De zout van Bonaire', in sectie De Gids, Trouw (14-08-2009).

Archives

- Colonial Report H. van Kol 1903.
- Diary of Rincon pastors 1920-1947.
- 1.05.12.01, Curaçao, Bonaire en Aruba tot 1828.
- 1.05.12.02, Curaçao, Bonaire en Aruba na 1828.
- PRO WO I/117 (28 februari 1816) 33-36.
- ARA OAC 530.5
- OAC rg. 171-2 num. 52.oac RG. 186-2 (29).

Reports:

- Allen, Rose Mary, 'Report by AAINA – a cultural-antropological research in april 1982 and june/july 1983.

- Cockx, Frank, 'Sociaal Cultureel Volwassenenwerk en gemeenschapsvorming', in *SoCius - Steunpunt voor Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk* – (Brussel 2007).
- Daantje-Cecilia, Meredith, van der Linden, Frank, 'Bevolkingssamenstelling in wijken op Bonaire, toen en nu', CBS, Caribisch Nederland (2011).
- Nuffic, *Landenmodule Curaçao, St. Maarten en de BES-eilanden* (Den Haag 2010).

Images:

- Cultureel Centrum Bonaire, 'Buurtcentra Bonaire 5 juni 1968 – 5 juni 1978' (Kralendijk 1978).
- Antoin, Boi, *Boneiru di Antaño V* (Kralendijk 1999).
- Antoin, Boi, *Boneiru di Antaño IV* (Kralendijk 1999).
- Gabriel, Alfonso, *Tschogogo, "un bista l deskripshon di e Boneiru di antes"* (Kralendijk 1997).
- Jacobino, Eduardo, *Bida di Ríncón* (Kralendijk 1999).
- Janga, Broertje F.G., *Simia Kultural* (Kralendijk 2000).
- Russel-Mercelina, Monica, *Bida l Aventura di un Kaptan Boneriano, Outobiografia di Francisco "Chicu" Mercelina Kaptan Noutika* (Kralendijk 2006).
- St. Jago, Max, *Folklor Boneriano* (Kralendijk 1995).
- Tourist Magazine: Bonaire Affair 2013

Websites:

- Gelders Archief:

http://www.geldersarchief.nl/zoeken/?miview=ldt&mivast=37&mizig=128&miadt=37&miaet=18&micode=0207_G_5589&miahd=73129191&milang=nl&misort=last_mod%7Cdesc&mif2=Doet inchem

- Maritiem Digitaal:
<http://www.maritiemdigitaal.nl/index.cfm?event=search.getdetail&id=120029239>

- Pirate William Dampier (1651-1715):
<http://gutenberg.net.au/ebooks05/0500461h.html>

- RNW:
<http://m.rnw.nl/caribiana/node/79752>

- Characteristics of a community:
http://www.psawa.com/Characteristics_of_a_community.html